Nr 2 (165) – B Rok 29

Marzec-Kwiecień 2022

KOŚCIÓŁ RZYMSKOKATOLICKI NA UKRAINIE

Wołanie z Wołynia
Волання з Волині

Pismo religijno-społeczne Rzymskokatolickiej Diecezji Łuckiej

Dwumiesięcznik **Wołanie z Wołynia** – *Волання з Волині*
Pismo założone w 1994 roku. Założyciel i wydawca: Parafia Rzymskokatolicka pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Ostrogu na Wołyniu.
Redaktor naczelny: ks. Vitold-Yosif Kovaliv vel ks. Witold Józef Kowalów.
Redakcja: Irena Dejneka, Ryszard Frączek, ks. Grzegorz Draus, Maria Kalas, Jarosław Kowalczuk, Ludmiła Poliszczuk, ks. Waldemar Szlachta, Inna Szostak.
Redakcja publikuje materiały nie zawsze podzielając poglądy ich autorów.
Zamieszczone w piśmie materiały mogą być przedrukowywane z podaniem źródła.
Razem z czasopismem ukazuje się seria książkowa Biblioteka „Wołania z Wołynia".

Adres redakcji:
✉ вул. Князів Острозьких, 4-а
35800 м. Острiг, Рівненська обл.
Україна
☎&Fax + 380 (3654) 2-30-38
E-mail: vykovaliv@gmail.com
http://www.wolaniecom.parafia.info.pl/
Świadectwo rejestracji: RW nr 187
z 15 maja 1997 r.
ISSN 1429-4109
Oddział redakcji w Polsce:
✉ Ośrodek "Wołanie z Wołynia",
skrytka pocztowa 9, 34-520 Poronin

Dobroczyńców prosimy o wpłaty na konto:
Stow. Ośrodek "Wołanie z Wołynia"
PBS. ZAKOPANE O/BIAŁY DUNAJEC
nr 77 88210009 0010 0100 1892 0001
Dla wpłat z zagranicy należy dopisać:
S.W.I.F.T code: POLUPLPR

~ ~ ~ ~

Jesteśmy w Facebook'u:
«Wołanie z Wołynia
– Волання з Волині»
http://www.facebook.com/Wolanie/
«Sursum corda»
http://www.facebook.com/Sursum-corda-254753281236024/

SPIS TREŚCI

s. 3: *Заклик Конференції Єпископів України (2 березня 2022 року)*
s. 4: *Słowo Konferencji Biskupów Ukrainy (2 marca 2022 roku)*
s. 5-7: *Послання Єпископів Римсько-Католицької Церкви в Україні на початок Року Святого Хреста, 6 березня 2022 року*
s. 8: *Звернення Конференції Єпископів України (18 березня 2022 року)*
s. 9: *Słowo Konferencji Biskupów Ukrainy (18 marca 2022 roku)*
s. 10: *Modlitwa Św. Franciszka o pokój od Kapucynów z Ukrainy*
s. 11-23: Ярослава БОНДАРЧУК, *Настоятель Богоявленського собору Михаїл Рихліцький: З нагоди 130-річчя з дня народження*
s. 24-26: Bogdan GANCARZ, *Metropolita i szary brat*
s. 27-29: Ks. kard. Gerhard L. MÜLLER, *O wojnie przeciwko narodowi ukraińskiemu. «Nie daj się zwyciężyć złu, ale zło dobrem zwyciężaj» (Rz 12, 21)*
s. 30-31: Władysław ORKAN, *Kładka most. Michajło Jackiw*
s. 31 V.-Y.K., *Od redakcji*
s. 32-33: Ks. Vitold-Yosif KOVALIV vel ks. Witold Józef KOWALÓW, *Władysław Orkan to nie tylko piewca Gorców*
s. 34-39: Ярослава БОНДАРЧУК, *Острозький художник Василь Костянтинович Авер'янов*
s. 39: О. Вітольд-Йосиф КОВАЛІВ, *Від редакції*
s. 39: Ks. Vitold-Yosif KOVALIV vel ks. Witold Józef KOWALÓW, *Od redakcji*
s. 40-45 Світлана СУХАРЄВА, *Українські переклади поезії Йоана Павла II: «Римський триптих»*
s. 46 Natalia CIOŁYK, *«Tryptyk rzymski» był tematem grudniowych warsztatów studentów – przyszłych tłumaczy*
s. 47-48 Regina SMOTER GRZESZKIEWICZ [opr.], *Rodzina Hückel – przyczynek do dziejów miasta Lwowa*
S. 49-52 Grzegorz GÓRNY, *Między świętą wojną a wojną sprawiedliwą*
s. 53-72: Ułas SAMCZUK, *„Wołyń. Powieść w trzech tomach", t. II: „Wojna i rewolucja", XI*
s. 73: *Piekarz z Poznania pojechał do Buczy, by piec chleb dla ukraińskich żołnierzy i cywilów*
s. 74: Кс. Ришард БАНАХ, *«Церква чи костьол?*
s. 75: *Ks. Vitold-Yosif KOVALIV vel ks. Witold Józef KOWALÓW, Ogranuczenia na Facebook'u*
s. 76-80: Tadej KARABOWICZ, *Wieszcz narodowy Ukrainy Taras Szewczenko (1814-1861)*

Poprzednie numery z tego roku oraz roczniki 2010-2021 „Wołania z Wołynia" w wersji elektronicznej dostępne są m.in. pod adresami:
http://www.duszki.pl/wolanie_z_wolynia/
http://kresy24.pl/archiwum-pisma-wolanie-z-wolynia/

Śląskiej Bibliotece Cyfrowej: https://www.sbc.org.pl/ serdecznie dziękujemy za digitalizację archiwalnych numerów naszego czasopisma i książek z serii Biblioteka „Wołania z Wołynia" oraz ich publikację – udostępnienie w wolnym dostępie.

Ż życia Kościoła na Ukrainie - З життя Церкви в Україні

Римсько-Католицька Церква в Україні
КОНФЕРЕНЦІЯ ЄПИСКОПІВ

Ecclesia Romano-Catholica in Ucraina
CONFERENTIA EPISCOPORUM

ЗАКЛИК КОНФЕРЕНЦІЇ ЄПИСКОПІВ УКРАЇНИ

Всечесні Отці та Богопосвячені Особи!

Улюблені Брати і Сестри!

На порозі Великого Посту ми згадуємо три шляхи – Піст, Молитву та Милостиню, які в нинішній ситуації триваючої в Україні війни набувають особливого значення.

Піст нагадує нам не лише про шлях самозречення, а й про силу, необхідну для подолання лиха. Господь Ісус, коли Апостоли запитали Його, чому вони не змогли вигнати злого духа, відповідає, що є нечисті духи, яких можна вигнати лише постом і молитвою. Тому нехай у цей важливий час приготування до Воскресіння Господа Ісуса, наш піст і молитва з повною довірою до Бога, сприяють закінченню війни. Разом зі Святішим Отцем Франциском і з усією Вселенською Церквою ми ступаємо на цей шлях у єдності віри та солідарності з воїнами, які ведуть бойові дії, і просячи дару вічного життя для тих, хто загинув у результаті війни.

Третій шлях закликає нас до милостині. Сьогодні у нашій Батьківщині багато нужденних. Ми просимо вас робити в ім'я любові добрі справи взаємопідтримки. Милостиня – це не тільки матеріальні блага. Це також духовний дар, запропонований іншим. Підтримаймо один одного добрим словом розради і співчуття, а також прощенням, забувши про кривди та пам'ятаючи слова Господа нашого Ісуса Христа: «І прости нам гріхи наші, як і ми прощаємо боржникам нашим». Цей шлях сьогодні дуже складний для багатьох, але необхідний для нашого спасіння.

На час Великого Посту, схиляючи голови в жесті покаяння та прийнявши заклик: «*Навертайтеся і віруйте в Євангеліє*», сповнені віри та надії, з любов'ю та довірою до Божого Провидіння, прийміть наше пастирське благословення і знайте, що ми з Вами.

Усіх Вас нехай благословить Всемогутній Бог: Отець і Син, і Святий Дух. Амінь.

Ваші Єпископи

2 березня 2022 року
№ 12 / 2022

Ż życia Kościoła na Ukrainie - З життя Церкви в Україні

Римсько-Католицька Церква в Україні
КОНФЕРЕНЦІЯ ЄПИСКОПІВ

Ecclesia Romano-Catholica in Ucraina
CONFERENTIA EPISCOPORUM

SŁOWO KONFERENCJI BISKUPÓW UKRAINY

Drodzy Kapłani i Osoby Życia Konsekrowanego!

Umiłowani Bracia i Siostry!

Na progu Wielkiego Postu przypominamy sobie trzy jego drogi – Post, Modlitwę i Jałmużnę, które w obecnej sytuacji trwającej w Ukrainie wojny nabierają one szczególnego znaczenia.

Post, przypomina nam drogę, nie tylko umartwienia, ale również siły potrzebnej do przezwyciężenia przeciwności. Pan Jezus, gdy pytali Go Apostołowie, dlaczego nie potrafili wypędzić złego ducha, odpowiada, że są takie duchy nieczyste, które można wypędzić tylko postem i modlitwą. Niech zatem w tym ważnym czasie, przygotowującym nas na Zmartwychwstanie Pana Jezusa, nasz post i modlitwa, jako znak zaufania Bogu, przyczynią się do zakończenia wojny. Wraz z Ojcem Świętym Franciszkiem i całym Kościołem powszechnym podejmujmy tę drogę, w jedności wiary, solidarności z walczącymi żołnierzami, oraz prośby o dar życia wiecznego dla tych, co zginęli wskutek działań wojennych.

Trzecia droga wzywa nas do jałmużny. W naszej Ojczyźnie jest dzisiaj wielu potrzebujących. Zwracamy się do Was z prośbą, abyście w imię miłości, czynili dla siebie dobre uczynki. Jałmużna to nie tylko dobro materialne. To również dar duchowy ofiarowany dla innych. Wspierajmy się dobrym słowem pociechy i współczucia, zapomnienia krzywd i przebaczenia, pamiętając na słowa naszego Pana Jezusa Chrystusa: „I przebacz nam nasze winy, jako i my przebaczamy naszym winowajcom”. To wezwanie jest dzisiaj dla wielu bardzo trudnym, ale koniecznym dla naszego zbawienia.

Na czas Wielkiego Postu, pochylając swe głowy w geście pokuty i przyjmując wezwanie: „Nawracajcie się i wierzcie w Ewangelię”, pełni wiary i nadziei, z miłością i ufnością w Opatrzność Bożą, przyjmijcie nasze pasterskie błogosławieństwo i wiedzcie, że jesteśmy z Wami i trwamy przy Was i z Wami.

Wszystkich niech błogosławi Bóg Wszechmogący: Ojciec, i Syn, i Duch Święty. Amen.

Wasi Biskupi

2 marca 2022 roku
№ 12/2022

Ż życia Kościoła na Ukrainie - З життя Церкви в Україні

ПОСЛАННЯ ЄПИСКОПІВ РИМСЬКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ В УКРАЇНІ НА ПОЧАТОК РОКУ СВЯТОГО ХРЕСТА 6 березня 2022 року

Дорогі Брати і Сестри в Ісусі Христі!

На нашій конференції єпископату України, яка відбулася в листопаді минулого року, ми, вслуховуючись в натхнення Святого Духа, розпізнали, що 2022 рік в Україні має бути присвячений поглибленню таємниці Святого Хреста. Починаючи від 24 лютого, відколи Росія напала на Україну, ми йдемо болісною хресною дорогою, на котрій страждають невинні люди, їх ранять та вбивають, відбувається багато зла, багато страждання! В цьому часі, ми як ніколи гостро відчуваємо на собі чим є насилля над невинними, чим є розпинання невинних. Тепер як ніколи ми розуміємо Ісуса Христа на Його Хресній Дорозі, розуміємо Його страждання і смерть як невинного Агнця, котрого розіп'яли люди, що віддали себе служінню зла.

Предивним є те, що саме Ісус, взявши на себе страждання та хрест, вчинив його місцем благодаті, місцем спасіння! Особливо в цьому часі, коли в Україні вже довший час триває кровопролиття та насилля, з вірою звертаємося в напрямку Святого Хреста, на котрому Христос переміг гріх, диявола і смерть.

«*Ось Агнець Божий, що бере гріхи світу*»

Щоб перемогти зло, котре є у світі, потрібно перемогти гріх! А в першу чергу той, який чинить кожний з нас особисто! Гріх – це таке зло, яке починається від пожадання чужого, від рішення вирішувати без Бога, що є «*добром*», що в свою чергу веде до кривдження інших, до насилля над іншими. Що таке Добро? Це питання, відповідь на котре знаходимо, відкриваючи свою волю і звертаючи

свій розум до Бога, на Його пізнання! Тільки Бог є джерелом об'єктивного Добра. Коли люди докладуть зусиль, щоб об'єднатися навколо об'єктивного Добра, лише тоді вони зможуть подолати те, що наносить їм шкоду, а отже, перестануть кривдити один одного. Якби не існувало об'єктивного Добра, тоді не було б і виходу з конфліктів, в яких люди кривдять одне одного. Усім своїм життям і навчанням Ісус Христос вказує на це Добро, на стосунок з Отцем, котрий є на небі. За вірність цим синівським стосункам Його кривдять та прибивають до хреста. Гріх світу полягає в тому, що людина більше полюбила зло ніж добро (пор. Йн 3, 19). Через вірність Ісуса, через Його Жертву, хресну жертву, тепер і до кінця віків, кожна людина і з будь-яким гріхом може прийти під Святий Хрест і розкаятися, перепросити за те зло, котре вчинила і прийняти дар визволення з неволі гріха. Особливим чином проголошуймо у цьому часі дар покаяння. Покаймось, щоб зло не мало місця в наших серцях!

Нехай священики докладуть усіх зусиль, щоб якомога більше людей мали змогу поєднатися з Богом і звільнитися від своїх гріхів у Таїнстві Покаяння та Примирення.

Страждання місцем сили та місцем благословення

Тепер, коли ми в цій війні переживаємо великі страждання, споглядаючи в цьому ж часі на Хрест, на страждання Ісуса Христа, ми можемо відкрити, що біль може стати місцем сили та дії божественної допомоги. Немає такого людського страждання, з яким би ми не могли прийти до Хреста. Несправедливий осуд? Зрада? Відкинення? Самотність? Приниження? Насилля? Знущання? Вбивство? Смерть? Це все ми бачимо на хресній дорозі Ісуса Христа! Водночас ми також бачимо, що Ісус має достатньо сил, щоб пройти цю дорогу страждань, як через відкритість на Божу силу, так і завдяки допомозі людей, які були тоді поряд. Ми теж, якщо приходитимемо в своїх стражданнях під Святий Хрест, зможемо отримати всю потрібну нам благодать. Цьому потрібно вчитися. Нехай проповіді та духовні повчання будуть скеровані на те, яким чином ми у наших стражданнях можемо приймати силу з Христових страждань.

Але є ще одна суттєва сторона наших страждань: це коли вони стають місцем благословення, через те, що ми приносимо їх в жертву за спасіння душ, і таким чином вони перетворюються у безцінний дар, бо мають міць принести багато благословень у цей світ. Це ми можемо побачити, коли Христос молиться на хресті за своїх кривдників: «Отче, прости їм, бо вони не знають, що роблять!» (Лк 23,34), а

через короткий час бачимо, як сотник, стоячи під хрестом, визнає Ісуса невинним. Властиво жертва Христа і Його молитва стали миттю навернення сотника. Так і ми, жертвуючи свої страждання за навернення грішників, можемо спричинитися до великих змін в серцях людей. Можемо жертвувати свої страждання за навернення тих, які є причиною зла в нашій країні. Це найвища форма любові, котру проявив Христос і до котрої Він нас взиває: це любов до ворогів. Якщо ми з'єднаємося в своїх стражданнях з розіп'ятим Ісусом, котрий на Хресті переміг зло, тоді ці страждання стануть місцем дії Божої благодаті, Божої сили.

Дивлячись на Святий Хрест, ми знаємо, що Христос воскрес, що Ісус переміг смерть на хресті. Тому ми можемо бути впевнені, що на Хресті смерть втратила свою остаточну силу над людиною. Ця впевненість дає нам відвагу не боятися смерті, але стійко щоденно йти до неї, тобто бути готовими до зустрічі з нею, і коли вона надійде, то, єднаючись з Ісусом, промовити: «*Отче, у Твої руки передаю свій дух!*» (Лк 23,46), і довірившись – віддати духа Небесному Отцеві.

У цей час великого страждання для нас, для України, ми звертаємо наші очі і наші серця на Святий Хрест! Нехай у цьому часі душпастирі в усіх храмах якнайчастіше проводять Хресні Дороги, покутні богослужіння, адорацію Хреста. В духовних науках та проповідях хай поглиблюють розуміння таємниці Хреста. Нехай реколекції, різні зустрічі, паломництва будуть присвячені Святому Хресту та будуть часом і місцем, де діє благодать та триває молитва за навернення грішників.

Улюблені Брати і Сестри, перед нами ще багато нелегких днів, а навіть років, протягом яких ми будемо зцілюватися від ран, завданих нам цією війною! Просімо Духа Святого, щоб допоміг нам відкрити наші серця на міць та благодаті Святого Хреста і перемоги Ісуса Христа на цій нашій хресній дорозі!

В Святому Хресті – наше спасіння!

З усього серця уділяємо Вам нашого пастирського благословення: В ім'я Отця і Сина, і Святого Духа. Амінь.

Єпископи Римсько-Католицької Церкви в Україні

6 березня 2022 року
№ 14/2022

Ż życia Kościoła na Ukrainie - З життя Церкви в Україні

ЗВЕРНЕННЯ КОНФЕРЕНЦІЇ ЄПИСКОПІВ УКРАЇНИ

Всечесні Отці та Богопосвячені Особи!

Улюблені Брати і Сестри!

Ми всі добре знаємо, що однією з важливих тем Фатімського послання є прохання Богородиці про присвячення Росії Її Непорочному Серцю. Марія наголосила, що якщо Святіший Отець це зробить, Росія навернеться, і світ зазнає тривалого миру.

Слідуючи голосу Божої Матері, ми звернулися до Папи Франциска, щоб у цей важкий час, коли війна руйнує людське життя і залишає за собою руїни, він присвятив Росію та нашу виснажену Батьківщину Непорочному Серцю Марії. Ми були раді почути, що Святіший Отець, задовольнивши наше прохання, 25 березня, у свято Благовіщення, звершить цей Акт Присвячення.

Ми готуємося до цього важливого моменту через триваючу Новенну, яка є нашим молитовним чуванням і благанням про припинення війни та дар миру. Особливим виміром цього чування стане передостанній день Дев'ятниці, який припаде на четвер 24 березня. Ми проголошуємо його днем покаяння та покути за наші особисті гріхи та гріхи народу, за гріхи неповаги до життя, а особливо за гріхи абортів. Натомість в останній день Новенни 25 березня, збираймося разом в парафіяльних храмах о 18 год., щоб в духовній єдності з Папою Франциском звершити Святу Месу та Акт Присвячення. З'єднаймося одночасно в молитві, щоб з різних сторін, але єдинодушно просити про навернення Росії та про тривалий мир для України та світу.

Ваші Єпископи

18 березня 2022 року
№ 16 / 2022

Ż życia Kościoła na Ukrainie - З життя Церкви в Україні

SŁOWO KONFERENCJI BISKUPÓW UKRAINY

Drodzy Kapłani i Osoby Życia Konsekrowanego!

Umiłowani Bracia i Siostry!

Wszyscy dobrze wiemy, że jednym z istotnych wątków przesłania fatimskiego jest prośba Matki Bożej o poświęcenie Rosji swemu Niepokalanemu Sercu. Maryja podkreśliła, że jeśli Ojciec Święty dokona tego, to Rosja nawróci się, a świat zazna trwałego pokoju.

Idąc za głosem Matki Bożej, zwróciliśmy się do papieża Franciszka, aby w tym trudnym czasie, kiedy wojna niszczy ludzkie życie i pozostawia po sobie zgliszcza, zawierzył Niepokalanemu Sercu Rosję i naszą umęczoną Ojczyznę. Z radością przyjęliśmy wiadomość, że Ojciec Święty przychylając się do naszej prośby, 25 marca w Uroczystość Zwiastowania Pańskiego, dokona tego zawierzenia.

Do tej ważnej chwili przygotowujemy się wszyscy poprzez trwającą nowennę, będącą naszym czuwaniem modlitewnym i błagalnym wołaniem o ustanie wojny i dar pokoju. Szczególnym wymiarem tego czuwania będzie przedostatni dzień nowenny, przypadający w czwartek 24 marca. Ogłaszamy go dniem pokuty i ekspiacji za grzechy nasze i narodu, za grzechy nieposzanowania życia, a zwłaszcza za grzech aborcji. Natomiast w ostatnim dniu nowenny, 25 marca, zgromadźmy się w kościołach parafialnych o godz. 1800, aby w duchowej łączności z papieżem Franciszkiem, sprawować Mszę świętą i dokonać aktu zawierzenia. Połączmy się w tej godzinie na modlitwie, aby z różnych stron, ale jednym głosem, prosić o nawrócenie Rosji i trwały pokój dla Ukrainy i świata.

Wasi Biskupi

18 marca 2022 roku
№ 16/2022

НОВЕННА ПЕРЕД ПРИСВЯЧЕННЯМ УКРАЇНИ ТА РОСІЇ НЕПОРОЧНОМУ СЕРЦЮ МАРІЇ

Modlitwa - Молитва

MODLITWA ŚW. FRANCISZKA O POKÓJ OD KAPUCYNÓW Z UKRAINY

O Panie, uczyń z nas narzędzia Twojego pokoju,
abyśmy siali miłość, tam gdzie panuje nienawiść;
wybaczenie, tam gdzie panuje krzywda;
jedność, tam gdzie panuje rozłam;
prawdę, tam gdzie panuje błąd;
wiarę, tam gdzie panuje zwątpienie;
nadzieję, tam gdzie panuje rozpacz;
światło, tam gdzie panuje mrok;
radość, tam gdzie panuje smutek.
Spraw, abyśmy mogli nie tyle szukać pociechy, co pociechę dawać;
nie tyle szukać zrozumienia, co rozumieć;
nie tyle szukać miłości, co kochać;
albowiem dając – otrzymujemy, wybaczając – zyskujemy przebaczenie,
a umierając, rodzimy się do wiecznego życia.
Przez Jezusa Chrystusa Pana naszego.
Amen.

Z modlitwą
br. Jerzy Steliga OFMCap
https://ukraina.kapucyni.pl/

Powyższą modlitwę dostałem od znajomego z Polski, który był przekonany, że jej autorami są ...„*Kapucyni z Ukrainy*”. WJK

Alfabet Ostrogiany - Абетка Остроґіани

НАСТОЯТЕЛЬ БОГОЯВЛЕНСЬКОГО СОБОРУ О. МИХАЇЛ РИХЛІЦЬКИЙ: З НАГОДИ 130-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ

До неординарних особистостей м. Острога, пам'ять про яких належить зберегти для наступних поколінь, безумовно належить постать священника Михаїла Григоровича Рихліцького. Пройшло вже більше 50 років, як його не стало. На жаль, збереглось небагато документів. Залишилось зовсім мало острожан, які могли б розказати про нього. Насамперед, це його онучки – Аріадна Ігорівна Гудова та Ірина Ігорівна, які нині проживають у Львові. Їхні спогади стали основою для цієї статті.

Михаїл народився у 1893 р. в багатодітній родині священника села Троянова Житомирського повіту Волинської губернії о. Григорія Рихліцького. Крім нього у сім'ї було ще п'ятеро дітей: Стефан (р.н. 1886), Катерина (р.н. 1888), Леонтій (р.н.1895), Василій (р.н. 1898), Апполінарія (р.н.1904 або 1907). Відомо, що Михаїл закінчив Волинську духовну семінарію. Перед прийняттям священицького сану 17 червня 1915 р. у м. Грицеве одружився з дочкою священника Лідією Флегонтівною Борковською (23.12.1893 – 10.08.1984), яка була родом з села Сковородки Старокостянтинівського району Хмельницької області [1].

Мати Лідії Флегонтівни – Віра Василівна Дунін-Борковська, як свідчить її прізвище, очевидно, походила зі старовинного козацького роду гербу Лебідь чернігівського полковника Василя Дуніна-Борковського (1640-1702), який прославився як меценат церкви: давав кошти на реставрацію чернігівського Свято-Преображенського собору, Єлецького монастиря, на оздоблення Воскресенського і Благовіщенського

Фот. 1. О. Михаїл Рихліцький
21.VIII. 1934 р.

Фот. 2. Лідія Флегонтівна Борковська. 1928 р.

храмів, П'ятницького монастиря в Чернігові, обдаровував багато навколишніх церков дорогоцінними літургійними речами [2]. Батько Лідії Флегонтівни правив у Свято-Покровській церкві в с. Сковородки, а сама вона працювала вчителькою у школах Вишневецького уїзду.

Після закінчення семінарії в 1915 р. Михаїл Рихліцький був направлений на служіння в Острог, у Богоявленський собор. Сім'я Рихліцьких оселилась у церковному будинку, розташованому на ділянці Параскево-П'ятницької церкви, що згоріла під час пожежі 4 червня 1889 р. Тепер це вулиця князів Острозьких, у будинку розміщуються служби соціальної допомоги. У подружжя народилось четверо дітей: Володимир (26.06. 1916), Віра (12.09. 1918 – 16.11.2008), Євген (1922 – 22.03. 2004) та Костянтин (22.03.1924) [фот. 3]. Лідія Флегонтівна була не тільки красунею: висока, стрункa, пишноволоса з великими темними очима, але й до того ж працьовитою старанною господаркою. А господарство було велике: сад, город, корова, кролі, щоправда з роками воно зменшувалось. Усе Лідія Флегонтівна тримала у зразковому порядку. Дуже любила квіти. Тому перед домом завжди був великий квітник. Отець Михаїл був найдобрішою і життєрадісною людиною, мав рідке почуття гумору. А його служіння на літургіях відзначалось особливою урочистістю і святістю, адже він жив для церкви і для Бога. Дочка Віра згадувала, що коли на Пасху отець Михаїл виходив на амвон і виголошував «Христос Воскрес!!!», ніби іскра пробігала по храму, всіх охоплювало відчуття незбагненного чуда і особливої великодньої радості. Взагалі кожна служба в Богоявленському соборі була святом. Отець Михаїл був прикладом для всіх, онучки порівнювали інших священників зі своїм дідом і пишались ним. І дорослим, і дітям імпонували високі моральні якості отця Михаїла та його веселий доброзичливий характер. Збереглась фотографія 1933 р., на якій отець Михаїл зі своїм братом Стефаном – настоятелем Свято-Троїцького межиріцького монастиря,

Фот. 3. Михаїл та Лідія Рихліцькі з дітьми: Володимиром, Вірою, Костянтином та Євгеном

Фот. 4. Михаїл та Стефан Рихліцькі з учасниками молодшого церковного хору

та учасниками молодшого церковного учнівського хору. На звороті світлини діти написали свої імена [фот. 4]. На іншій фотографії Отець Михаїл з молодіжним хором собору [фот. 5]. Вражає велике число хористів і в одному і у другому колективі. Отже, в собор ходило багато острожан. Ще на одній фотографії середини 1930-х років Михаїл Рихліцький разом із священниками острозького благочиння, які приїхали на сповідь перед Великоднем. Отець Михаїл сидить біля владики Симона Івановського острозького вікарія [фот. 6].

У кабінеті отця Михаїла була велика бібліотека, він багато читав

Фот. 5. Михаїл Рихліцький (2-й ряд знизу, 2-й зліва) з учасниками молодіжного хору собору

Фот. 6. Михаїл Рихліцький серед священників острозького благочиння. У першому ряду третій справа, біля владики Симона Івановського острозького вікарія

різними мовами: церковнослов'янській, російській, українській, ретельно готувався до кожної служби і проповіді. Завжди цікавився щоденними подіями, читав газети, слухав радіо. Толерантно і з повагою ставився до різних релігійних конфесій і до різних національних культур. Тут потрібно зазначити, що в міжвоєнний період такою ж була духовна атмосфера в Острозі. Тут мирно співіснували і співпрацювали Російське благодійне товариство, українська «Просвіта», польська, російська, єврейська та українська інтелігенція. Донька Віра Михайлівна згадувала, що на католицькі свята отець Михаїл завжди поздоровляв ксьондза Юзефа Пташинського, а на православні свята до них з візитом завжди приходив ксьондз. Одного разу гості отця Михаїла почали дискусію щодо мови. Тоді він підвівся і урочисто промовив: «*Лідо, я тебе кохаю!*», а якщо я скажу російською «*Лида, я тебя люблю!», ти зрозумієш мене?*». Всі гості розсміялися, і питання було вичерпано: набагато важливіше не форма, а зміст, не те, якою мовою

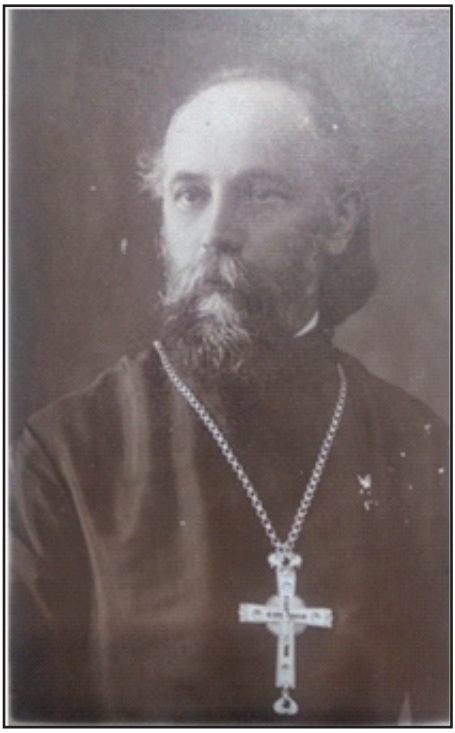

Фот. 7. О. Стефан Рихліцький

говорить людина, а що вона говорить. Всі питання отець Михаїл вирішував спокійно і врівноважено.

Надійним другом і колегою отця Михаїла у міжвоєнне 20-тиліття став його старший брат Стефан, який з 1918 р. служив священиком у Свято-Троїцькому храмі в с. Межиріч [фот. 7]. Згідно документів, що зберігаються у фондах Острозького музею, до приїзду в Острог він разом з дружиною і дітьми проживав у Самарській області [3], [1] а також був настоятелем Миколаївського приходу в Андижанському уїзді в Туркестані. На початку XX ст. через перенаселеність села і аграрну кризу в Російській імперії тисячі селян переселялися з

Фот. 8. О. Стефан Рихліцький у Свято-Троїцькому храмі

густонаселених регіонів в малозаселені окраїнні райони на вільні землі, на Схід, в Сибір та Середню Азію. Так серед кишлаків в Андижанському уїзді виникло село Спаське. Отець Стефан опинився у Голодному степу – так називали великі безводні простори, лише місцями придатні для життя. Однієї ночі місцевий житель повідомив о. Стефана: «*Мулла, ухади! Будут резать*»! Це попередження доброзичливого туркмена стало поштовхом до невідкладних дій. 29.08. 1918 р. отець Стефан із сім'єю виїхав з Туркестану на Волинь, про що свідчить посвідчення, видане йому Радою Народних комісарів Туркестанської республіки [4]. Очевидно він приїхав до брата в Острог, де й залишився. Після смерті настоятеля Свято-Троїцького храму Іллі Яцьковського обійняв в 1918 р. межиріцьку парафію. 19 лютого 1919 р. Острозька повітова шкільна управа

Фот. 9. Стефан Рихліцький разом з учнями Межиріцької початкової школи

Фот. 10. Михаїл Рихліцький з родиною. Нижній ряд: Ліда Флегонтівна, о. Михаїл, Віра Василівна, Ірина. Верхній ряд: Аріадна, Віра Михайлівна, Ігор Флорович, Наталя Клюковська (дочка сестри о. Михаїла – Катерини, вчителька)

призначила його законовчителем Межиріцької початкової школи [5]. У музеї зберігаються світлини, на яких отець Стефан у Свято-Троїцькому храмі [фот. 8] та разом з учнями [рис. 9].

Особливо щасливою подією довоєнного часу в сім'ї Рихліцьких було одруження дочки Віри з сином відомого острозького художника, вчителя малювання Флора Юхимовича Гудова – Ігорем. Варто зазначити, що Флор Юхимович як людина духовна і церковна дуже допомагав отцю Михаїлу в оздобленні Богоявленського собору, зокрема малював ікони. Написане ним Розп'яття до цього часу стоїть у храмі. Вінчання молодих відбулось у Богоявленському соборі 9 серпня (24 липня) 1940 року. Поручителями від нареченого були: старший син отця Михаїла – Володимир Михайлович Рихліцький та лікар Василь Миколайович Пасічник (чоловік сестри Ігоря – Олени), а від нареченої – Віталій Адамович Комар та вчитель Острозької гімназії, чудовий аквареліст і графік – Владислав Вацлавович Жолтовський (одружений на сестрі Ігоря – Тамарі). Вінчав молодих протоієрей Стефан Рихліцький. У подружжя народились дочки Аріадна (1943) та Ірина (1948). Ігор Гудов працював до війни вчителем у різних школах Оженіно й Острога, а після війни став інженером–будівельником, був майстром на всі руки. Зокрема, робив для отця Михаїла хрести і митри, відливав, покривав сріблом, прикрашав. Дочка Віра закінчила в 1936 р. Острозьку гімназію, а згодом педучилище, навчалась музиці. У 1940 р. їй було присвоєно звання вчителя початкових класів. Але працювати довелось зовсім недовго. Адже на той час в Острозі вже була «*безбожна*» радянська влада, яка вважала, що дочка священника не може вчити дітей. На одній зі світлин, що зберігаються у родині Гудових бачимо отця Михаїла, Лідію Флегонтівну, її маму Віру Василівну Дунін-Борковську, Віру Михайлівну, Ігоря Флоровича та їх донечок Аріадну та Ірину [фот.10].

У перші дні радянсько-німецької війни загинув старший син отця Михаїла – Володимир. Віра Михайлівна розповідала, що коли 27 червня 1941 р. бомбили Острог, Володимир та його

Фот. 11. Пам'ятник над могилою Володимира Рихліцького та Анни Длуголенської, які загинули 27 червня 1941 р.

наречена Анна Длуголенська разом з іншими острожанами перебували в Богоявленському соборі. Один зі снарядів попав у купол. Людям здалося, що рушиться весь храм, і вони почали вибігати з нього. Володимир і Анна вибігли, тримаючись за руки, Володимир відразу впав, убитий уламком снаряду, а Анна по інерції пробігла ще трішки вперед і була розстріляна німцями. Фактично вони пішли з життя разом в одну хвилину. Їх і поховали разом [фот.11]. Володимиру напередодні виповнилось 25 років, а Анні не було й 18-ти.

Під час війни отець Михаїл як міг допомагав острожанам і військовополоненим. Не раз доводилось ходити в німецьку комендатуру, щоб виручати їх. Разом із настоятелем парафіяльного костелу отцем-капуцином Ремігіушем Кранцом їздив навіть у міську управу та до комісара України гауляйтера і оберпрезидента Еріха Коха в Рівне, яке на той час було центром окупованих німецьких територій. У домі отця Михаїла переховувались радянські військові. Один з них – Кущенко Іван Григорович вже в післявоєнні роки розшукав свого рятівника. У фондах Острозького краєзнавчого музею зберігаються два його листа. У першому він звертався до незнайомого жителя Острога з проханням допомогти знайти священника, який в Острозі врятував його з концтабору. При обороні Києва він був поранений, попав у госпіталь. А коли гітлерівці захопили Київ, то лежачих хворих приколювали штиками до койок, а тих, хто ходив, пішим строєм відправили в Острог у концтабір. «*Знаходився я в концтаборі,* – писав Іван Кущенко – *до 1942 р. і завдяки людям був забраний з концтабору, приведений у людський вигляд і зміг добратися до Києва, де проживала сестра. Потім пішов у партизанську групу, а після звільнення Києва знову взявся за зброю вже в регулярних військах. Повернувся додому після демобілізації 1945 року. Отже, мене цікавить чоловік, якому я зобов'язаний у збереженні мого життя. Я писав якось у виконком Острозької ради, але відповіді не отримав, а чоловік цей місцевий священник, здається*

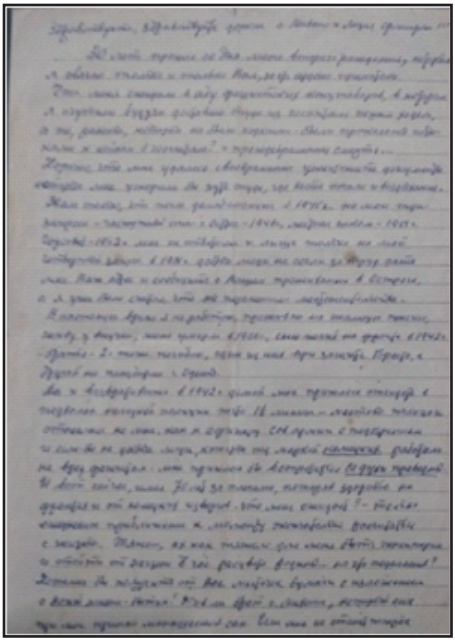

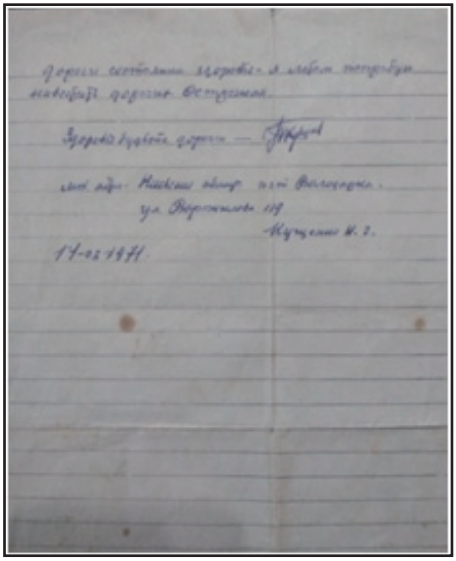

Фот. 12. Лист Івана Григоровича Кущенко до отця Михаїла і Лідії Флегонтівни

Петро, а прізвища не пам'ятаю, знаю тільки, що в нього була заміжня дочка – зятя звали Гога, а брат отця Петра під час мого перебування в Острозі був пострижений у монахи у званні архімандрита. Більше докладних даних у мене немає. Ще раз переконливо прошу: розвідайте і дайте мені відповіді: прізвище і ім'я тодішнього священника, ім'я його жінки, зятя Гоги, як його прізвище, його жінки (ім'я, адреса)» [6]. Очевидно, мова йдеться про отця Михаїла, його брата Стефана, його дочку Віру та зятя Ігоря, якого рідні звали Гога. Довідавшись, як звали його рятівника, Іван Григорович Кущенко написав до отця Михаїла подячний лист [фот. 12]. «*Здраствуйте, здраствуйте, дорогі отець Михаїл і Лідія Флегонтівна!!! 30 років пройшло з мого другого народження, яким я зобов'язаний Вам і тільки Вам, за що сердечно вдячний. Що мене чекало у пеклі фашистських концтаборів, в яких я опинився, будучи доставленим туди з шпиталю пішим ходом, а ті ранені, які не були ходячими, були приколоті штиками до койок – передчасна смерть. Добре, що мені своєчасно вдалось знищити документи, які б прискорили мені путь туди, де «несть печали и воздыхания». Жаль тільки, що після демобілізації в 1945 р. на мої три запити – паспортний стіл м. Острога – 1946 р, місцева школа – 1951 р., міськрада – 1952 р. мені не відповіли і лише тільки на мій четвертий запит в 1971 р. добрі люди не вважали за працю дати мені вашу адресу і сповістити про ваше проживання в Острозі. А я вже вважав, що Ви перемінили місце проживання. В даний час я не працюю, живу на жалюгідну пенсію у внучки. Жінка померла в 1960 році, син загинув на фронті в 1942 р, два брати загинули, один з них при обороні*

Фот. 13 О. Михаїл та Лідія Флегонтівна з сином Євгеном, його дружиною Ніною та їх сином Михайлом

Фот. 14. Євген з дружиною Ніною і онуками. Євпаторія. 1987 р.

Бреста, а інший на плацдармі м. Одеси. Повернувшись в 1942 р. додому мені прийшлось відсидіти в підвалах німецької комендатури майже півтора місяці – місцеві поліцаї віднеслись до мене, як до офіцера радянської армії з підозрою, і якби не добрі люди, які під маркою німецьких працювали на шкоду фашистам, мені прийшлося би зустрітися «со души праведні». І ось зараз, маючи 70 років за плечима, втративши здоров'я на фронтах і від німецьких нелюдів – що мене чекає? Тільки щоденне наближення до моменту остаточного розрахунку з життям. Тяжко, ох як тяжко для мене бути пенсіонером. І відійти з життя в час розквіту Вітчизни…. але що зробиш? Хотілось би отримати від вас листочок паперу з розповіддю про ваше життя-буття! Чи живий ще брат отця Михаїла, який при мені прийняв чернечий сан. Якщо мені не стане впоперек дороги стан мого здоров'я – я літом спробую відвідати дорогих острожан. Бувайте здорові дорогенькі. Моя адреса: Київська обл. пчт. Володарка, вул. Ворошилова 119. Кущенко І.Г. 11.03.1971 р.» [7].

У повоєнні роки отець Михаїл продовжував служити в Богоявленському соборі. Разом із сім'єю жив у церковному будинку, який стоїть на перехресті вулиць князів Острозьких та Академічної. Сини Костянтин та Євген вирішили виїхати з міста. У дорозі Костянтин захворів і помер. А Євген приїхав до Євпаторії, одружився. У 1959 р. у нього народився син, названий на честь батька – Михаїл, в 1985 р. онук Дмитро, в 1988 р. онучка Христина [фот.13, 14].

Після війни було нелегке життя, багато рідні з'їхалося до Острога. Отець Михаїл піклувався про всіх своїх родичів. Його онучки згадують, що з ними в одному домі жили обидві сестри отця Михаїла – Катерина та Аполінарія з дітьми. Крім того приїхав рідний брат Лідії Флегонтівни – Іван Дунін-Борковський. Усе життя була з ними мати Лідії Флегонтівни – Віра Василівна Дунін-Борковська. Першою помічницею була вірна дружина Лідія Флегонтівна. Вона займалась господарством і брала активну участь у житті парафії. У кабінет отця Михаїла часто навідувались острожани з різними питаннями. Коли він був відсутній по мірі можливості ці питання намагалась вирішити Лідія Флегонтівна. А питання були різними, у

Фот. 15. Ліда Флегонтівна з внучкою Аріадною, о. Михаїл, Віра Василівна, за ними: дочка Віра Михайлівна з чоловіком Ігорем Флоровичем та Іриною біля будинку на розі вулиць князів Острозьких і Академічної. За плечем о. Михаїла виглядає дочка його сестри Аполінарії – Катерина Менчинська

тому числі про шматок хліба. У цьому не відмовляли нікому. У домі панувала

Фот. 16. О. Михаїл із священиками біля храму Миколая Чудотворця в Євпаторії. 1953 р.

Фот. 17. Отець Михаїл (справа) на набережній в Євпаторії. 1953 р.

атмосфера взаєморозуміння, любові та поваги [фот. 15].

У 1953 р. Михаїл Рихліцький виїхав у Крим. 19 лютого 1954 р. Кримська область була передана до складу УРСР. У Криму не вистачало православних священників. Отець Михаїл служив спочатку у храмах Євпаторії, потім у Керчі, Севастополі, Бахчисараї [фот. 16,

Фот. 18. Отець Михаїл з родиною в Євпаторії. Зліва направо 1-й ряд: отець Михаїл, його внучка Ірина, Лідія Флегонтівна. 2-й ряд: Віра Михайлівна та Євгеній Михайлович – діти о. Михаїла), Ніна – дружина Євгенія, Аріадна (онука о. Михаїла) та Ігор Флорович Гудов – зять о. Михаїла.

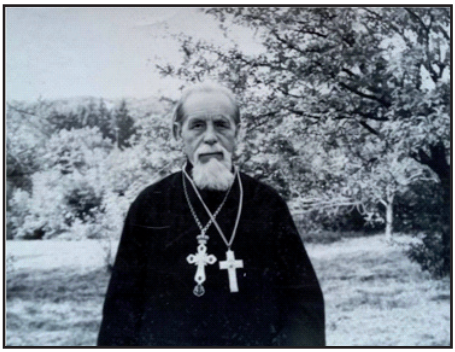

Фот. 19. Отець Михаїл у своєму саду. Поч. 1970-х років.

Фот. 20. Отець Михаїл і Лідія Флегонтівна. Поч. 1970-х років

17]. У Євпаторії жив його молодший син Євген. Літом у Крим до отця Михаїла приїжджали всі родичі [рис. 18].

Протягом 11 років отець Михаїл був особистим секретарем святителя Луки Войно-Ясенецького – всесвітньо відомого професора хірургії, доктора медицини, який до переїзду в Крим 11 років провів у тюрмах і засланнях, але в 1946 р. за наукові праці отримав Сталінську премію і був призначений на посаду архієпископа Симферопольського і Таврійського. На нього чекали невлаштованість побуту, зубожіння населення і безліч сект. У Криму святитель Лука до 1951 р., поки не осліп, багато оперував і консультував потерпілих на війні, викладав у Кримському медінституті. У 1954 р. розпочалась великомасштабна атеїстична пропаганда. А напівсліпий архієпископ Лука та його помічники щоденно продовжували проповідувати Слово Боже у кафедральному соборі та парафіяльних церквах, незважаючи на доноси, які сипались на них у місцеві органи КДБ. У своїх проповідях Святитель Лука часто згадував Острог, захисників православ'я князів Острозьких, відзначав величезну роль Острозької Біблії у збереженні віри та вихованні віруючих. Безсумнівно, що чимало цікавого про Острог йому розповідав Михаїл Рихліцький. Двічі архієпископ Лука побував в Острозі [8]. 11 червня 1961 р. він помер. Через 35 років в Свято-Троїцькому кафедральному соборі Сімферополя у присутності великої кількості віруючих, всіх митрополитів України, делегацій духовенства зі всіх областей України та представників Верховної Ради і членів уряду відбулися торжества прилучення архієпископа Луки до лику святих.

У 1968 р. отець Михаїл повернувся в Острог. Духовна обстановка в місті була не найкращою. Було закрито церкви у багатьох селах району, і навіть головний храм міста – Богоявленський собор. Діючою залишалась лише Свято-Воскресенська церква на Новому місті. Поки вистачало здоров'я і сил, отець Михаїл служив у цьому храмі. За багаторічну службу він був нагороджений наперсним хрестом і митрою [фот. 19]. Наперсний хрест, оздоблений коштовними прикрасами є найвищою нагородою для білого духовенства. Ним нагороджують лише особливо заслужених ієреїв за довголітню службу. Швидше за все

Фот. 21. Отець Михаїл і Лідія з дочкою Вірою

Фот. 22. Михаїл Рихліцький зі своїми родичами у центрі міста. Зліва родичі з Шепетівки. В центрі Раїса Логачева і Наталія Клюковська (дочки сестри о. Михаїла – Катерини). За ними Віра Михайлівна (дочка о. Михаїла). Справа, біля о. Михаїла Галина Борковська (дочка брата Лідії Флегонтівни).

отець Михаїл отримав цю нагороду з рук владики Войно-Ясенецького. Отже, він був митрофорний протоієрей з двома наперсними хрестами.

Ставлення державних посадовців до релігії, церкви і священників було не дуже позитивним. Але надійною опорою завжди залишалась віра в Бога, церковна літургія і, звичайно, сім'я, вірна дружина Лідія Флегонтівна. Вона завжди чекала отця Михаїла, зустрічала його гарячим чаєм в його улюбленому стакані з підстаканником. Після того вже починались домашні господарські клопоти [фот. 20, 21].

Повернувшись до Острога, отець Михаїл оселився спочатку в будинку на вулиці князів Острозьких 14 кв.2, а з 1966 р. у будинку свого свата Флора Юхимовича Гудова на вулиці Древлянській 6. На той час самого Флора Юхимовича та його дружини Марії Петрівни вже не було в живих (вони померли відповідно в 1955 р. та в 1966 р.), старша дочка Флора Юхимовича – Олена жила у Дрогобичі, син Георгій – у Польщі. У відпустки та на канікули приїжджали діти й онуки Флора Юхимовича та отця Михаїла. За спогадами друзів, його завжди оточували численні родичі: Борковські, Клюковські, Менчинські, Бобровницькі, Логачеви. Коли на свята сідали до столу, ставили не стільці, а лавки [фот. 22].

Отець Михаїл підтримував постійний зв'язок зі своїми братами, які жили далеко. Леонтій проживав на Кавказі, у Кисловодську. Василій був експедитором і провів все життя у геологічних розвідках, а після виходу на пенсію оселився у Києві та Шепетівці. Старший брат протоієрей Стефан в 1948 р. виїхав з сином в Аргентину, в 1959 р. став настоятелем церкви Воскресіння Господнього в Буенос-Айресі. У 1958 р. Собор українських єпископів обрав його єпископом Аргентинської єпархії, тобто керуючим українськими парафіями Південної Америки. Брати активно переписувались між собою. Не було жодного свята, щоб отець Михаїл не привітав усіх родичів. Усі привітання були сердечні, старанно написані гарним каліграфічним почерком. Онучки Аріадна та Ірина згадують,

Фот. 23. Священики та церковний клір Свято-Воскресенського храму після богослужіння на свято Преподобного Федора Острозького 24 серпня 1971 р. У нижньому ряду благочинний протоієрей о. Ростислав, біля нього протоієрей о. Михаїл Рихліцький, протоієрей о. Андрій Ковальчук Бочаницький (с. Бочаниця), за ними: о. Іван Басюк (м. Кімри), о. Арсеній Христюк (Дубно), о. Микола Гарячий (Львів), о. Іван Малишко (Корець), о. Степан (Вельбівно), о. Ярослав Антонюк (новий Корець), о. Федір Мельничук (Корець), о. Йосиф Богаченко (Корець), о. Михаїл Халенчук (с. Оженіно), о. Микола Запсицький (с. Здовбиця), о. Микола Зозуль, о. Дмитрій Шандрук (с. Завизів), о. Степан Матвійчук (с. Привільне Дубенського р-ну). За о. Михаїлом – Лідія Флегонтівна та староста Свято-Воскресенської церкви Наталія.

що все своє початкове дошкільне життя вони провели в Острозі, а потім проводили тут усі канікули і виїжджали до Львова 31 серпня, зазвичай вивозячи з собою відро вишневого та відро черешневого варення. Дідусі та бабусі приділяли їм багато уваги, читали, гуляли з ними, купляли їм книжки. А на кожне свято вони отримували посилки з подарунками.

У травні 1971 р. до Острога приїхав новий благочинний протоієрей Ростислав Іванович Трепачук. З того часу почали особливо урочисто святкувати день пам'яті святого Федора Острозького. У сім'ї отця Ростислава вже понад 50 років зберігається цікава світлина. На ній отець Михаїл разом з іншими священиками та кліром Свято-Воскресенського храму, сфотографовані після служби в день пам'яті Преподобного Федора Острозького 24 серпня 1971 р. біля будинку по вулиці Дзержинського 92 (нині вул. Татарська), в якому з сім'єю тимчасово проживав отець Ростислав після переїзду в Острог. У цей день чи не вперше за багато років свято Преподобного Федора Острозького пройшло як велике торжество, на яке приїхали 16 батюшок з багатьох міст, а також з сіл Острозького благочиння [рис. 23].

29 липня 1972 р. отець Михаїл помер. Просив поховати себе на П'ятницькому кладовищі на вул. Бельмаж, так, щоб було видно Богоявленський собор, якому він віддав 40 років свого життя [фот. 24]. Лідія Флегонтівна пережила його на 12 років. Померла 10 серпня 1984 р. і була похована біля свого чоловіка. Батько отця Михаїла – отець Григорій похований біля Параскево-П'ятницької церкви в с. Нетішин, але його могила не збереглась.

Фот. 24. Могили митрофорного протоієрея Михаїла Рихліцького та його дружини Лідії Флегонтівни на кладовищі по вул. Бельмаж

ПРИМІТКИ:

[1] Витяг з метричної книги Свято-Покровської церкви с. Сковородки про народження (23грудня 1893 р.) і хрестини (2 січня 1894 р.) дочки священика Лідії Борковської. Фонди ОДІКЗ. Витяг з метричної книги про шлюб студента Волинської духовної семінарії Михаїла Рихліцького та вчительки Решневецької школи Лідії Флегонтівни Борковської. Фонди ОДІКЗ.

[2] Василь Дунін-Борковський. URL: https://cutt.ly/CwfHNEcw [11.08.2023].

[3] Листівка-Фотографія сім'ї Стефана Рихліцького, надіслана з Самарської області. ОДІКЗ НДФ 6560

[4] Посвідчення, видане С.Рихліцькому Радою народних комісарів Туркестану. ОДІКЗ. КН-25868. ІІІ-Д –10381.

[5] Повідомлення до С.Рихліцького від Острозької повітової шкільної управи. ОДІКЗ. КН-25869. ІІІ-Д-10382.

[6] Лист Кущенко І.Г. до жителя невідомого Острога. ОДІКЗ. КН – 23145. ІІІ Д – 8997.

[7] Лист Кущенко І.Г. до отця Михаїла та Лідії Флегонтівни. ОДІКЗ. КН – 23146. ІІІ Д – 8998.

[8] Шпізель, Рафаель. Християнський проповідник, архієпископ Лука (професор хірургії В.Ф. Войно-Ясенецький. Острозький краєзнавчий збірник. Випуск 2. Острог, 2007. С. 102 – 106. С. 105.

Ярослава Віталіївна БОНДАРЧУК (* 1955), кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри документознавства та інформаційної діяльності Національного університету «Острозька академія». З «Wołanie z Wołynia – Волання з Волині» співпрацює від заснування нашого журналу (грудень 1994 р.).

Jarosława BONDARCZUK (ukr. Ярослава Віталіївна БОНДАРЧУК, * 1955), kandydat historii sztuki, docent katedry dokumentoznawsta i działalności informacyjnej Uniwersytetu Narodowego „Akademia Ostrogska". Z «Wołanie z Wołynia – Волання з Волині» współpracuje z momentu powstania naszego czasopisma (grudzień 1994 roku).

Między sąsiadami - Між сусідами

METROPOLITA I SZARY BRAT

Portret Brata Alberta, namalowany przez Leona Wyczółkowskiego, który był świadkiem powstawania obrazu „Ecce Homo”. *Fot. Bogdan Gancarz*

Służba ubogim jednała św. Bratu Albertowi wsparcie i przyjaźń dostojników Kościoła, m.in. kard. Albina Dunajewskiego i abp. Adama Sapiehy. Przyjaźnił się z nim również abp Andrzej Szeptycki, wnuk Aleksandra Fredry, związany licznymi więzami z Krakowem greckokatolicki metropolita lwowski. Świadectwem tej przyjaźni jest obraz „Ecce Homo”, który Adam Chmielowski podarował metropolicie.

W 1887 r. w krakowskim salonie hr. Konstantego Przeździeckiego przy ul. Wolskiej (obecnie Piłsudskiego) spotkało się dwóch mężczyzn. Jeden z nich – 42-letni malarz Adam Chmielowski – od kilku tygodni nosił szary habit III zakonu franciszkańskiego, drugi zaś – 22-letni hr. Roman Szeptycki – miał rok później wstąpić do zakonu bazylianów i po zmianie obrządku zostać kapłanem greckokatolickim, przyszłym wybitnym lwowskim metropolitą Andrzejem.

„*Już ten habit wszystkim powiadał, że pan Adam Chmielowski stanowczo chce porzucić świat i poświęcić się na wyłączną służbę Bogu. W świecie jednak bywał i gorąco uczestniczył w dyskusjach artystycznych*” – wspominał w 1934 r. abp Szeptycki w opublikowanym w Krakowie tekście „Ze wspomnień o Bracie Albercie”.

NIC NIE KRYŁ

To pierwsze spotkanie stało się zaczątkiem wieloletniej przyjaźni wybitnego duchownego greckokatolickiego z „*szarym bratem*”. Szeptycki (1865–1944) nie krył swojej fascynacji Bratem Albertem. „*Jego ascetyczne czy raczej mistyczne pojęcie Ewangelii było o całe niebo wyższe od tej samej koncepcji w przeciętnych naszych umysłach – dlatego też i Brat Albert był takim olbrzymem w porównaniu z nami. (...) Ta dusza dziwnie była daleką od wszystkiego tego, co można nazwać wykrętem, udawaniem, hipokryzją, fałszem czy nieprawdą, była dziwnie szczerą – jak szczere złoto. Prawie bym powiedział przezroczystą. Można było w nim wszystko zobaczyć. On nic nie krył, nic nie zasłaniał, chyba cnoty swoje*” – wspominał. Przywoływał także swoje późniejsze spotkania z Bratem Albertem w latach 90. XIX w., m.in. przy okazji rekolekcji w schroni-

sku albertynów na Kazimierzu, w Zakopanem, w albertyńskiej pustelni w Kuźnicach, w Werchracie, połączone z wielogodzinnymi niekiedy rozmowami: „*Nieraz nocowałem w schronisku z Bratem Albertem w jednym pokoju i byłem świadkiem, jak ciężki był jego odpoczynek; godzinami całymi nie sypiał; czy ból nogi, czy twarda deska – dosyć, że o jakiejkolwiek godzinie w nocy budziłem się – prawie zawsze spostrzegałem, że Brat Albert nie śpi*”.

POLAK – DUSZPASTERZ UKRAIŃCÓW

Szeptycki był również osobowością niepoślednią. Urodzony w polskiej rodzinie arystokratycznej o dalekich korzeniach ruskich, wnuk Fredry, mieszkający w Krakowie w czasie nauki w Gimnazjum św. Anny (obecne I LO im. Nowodworskiego), studiów na Uniwersytecie Jagiellońskim i krótkiej służby wojskowej, postanowił, przy początkowym sprzeciwie ojca, zostać kapłanem greckokatolickim. Zostało to z niezrozumieniem przyjęte zarówno przez wielu Polaków, jak i przez galicyjskich Rusinów grekokatolików (z których większość z czasem określiła się jako Ukraińcy). Ci pierwsi nie mogli zrozumieć, że Polak staje się duszpasterzem Rusinów, ci drudzy uważali zaś, że Szeptyckiego im narzucono po to, żeby ich spolszczyć.

„*Ja doskonale wiem, co mnie czeka. Polacy będą mnie uważać za Rusina, a Rusini za Polaka, ale darmo! Pan Bóg woła – trzeba iść*” – zwierzał się matce, Zofii z Fredrów Szeptyckiej. Otrzymawszy w 1892 r. święcenia kapłańskie, w 1899 r. został greckokatolickim biskupem stanisławowskim, w 1901 r. objął zaś arcybiskupstwo lwowskie. Odegrał dużą rolę w odnowie greckokatolickiego życia kościelnego oraz ukraińskiego życia narodowego. To ostatnie zaangażowanie spowodowało, że za życia, jak i po śmierci

miał wielu przeciwników w społeczeństwie polskim.

PAMIĄTKA PRZYJAŹNI

Jedną z pamiątek przyjaźni Szeptyckiego z Bratem Albertem jest obraz-relikwia „Ecce Homo”, który Chmielowski zaczął malować w 1879 r. we Lwowie. – To owoc przemiany malarza w zakonnika. Skończył się Adam Chmielowski, narodził Brat Albert. Przestał malować twarz Chrystusa, a dostrzegł ją w drugim człowieku, sponiewieranym, umęczonym, z wrzodami na ciele. Ta idea albertyńskiego miłosierdzia przetrwała do dzisiaj wśród sióstr albertynek i braci albertynów, którzy prowadzą domy dla bezdomnych – mówił ks. dr Józef Andrzej Nowobilski, dyrektor Muzeum Archidiecezjalnego w Krakowie, podczas otwarcia w grudniu ubiegłego roku wystawy malarstwa Adama Chmielowskiego.

Obraz ma iście sensacyjną historię. Ofiarowany przez artystę ok. 1904 r. me-

tropolicie Szeptyckiemu, wisiał przez ponad 30 lat w jego prywatnych apartamentach we Lwowie. Potem został przez metropolitę przekazany do zbiorów greckokatolickiego Muzeum Archidiecezjalnego. Po wojnie został przejęty przez sowieckie władze komunistyczne. Odnaleziony przez Polaków, został pod koniec lat 70. wymieniony na obraz ukraińskiego malarza Iwana Trusza i po wielu perypetiach przywieziony do Krakowa. Od 1985 r. znajduje się w sanktuarium św. Brata Alberta u sióstr albertynek przy ul. Woronicza, gdzie jest obiektem wielkiej czci. Do 30 marca można go oglądać na wystawie malarstwa Adama Chmielowskiego w krakowskim Muzeum Archidiecezjalnym. Dla Szeptyckiego było to z jednej strony wybitne dzieło sztuki, z drugiej zaś – obraz sakralny, pozwalający modlitewnie zbliżyć się do Chrystusa. Nic dziwnego, że zabiegał u Brata Alberta o podarowanie mu tego obrazu. Nie było to dla „szarego brata" łatwe, gdyż bardzo był do tego malowidła przywiązany. Uległ jednak naleganiom metropolity, który przekazał mu pieniądze dla ubogich, i dokończywszy obraz w pracowni u paulinów na Skałce, podarował mu. „*Obszedłem się z tym obrazem jak partacz ostatni, lecz tak mnie molestował ksiądz metropolita, że aby mieć spokój, dokończyłem go po rzemieślniczemu*" – zwierzał się o. Czesławowi Bogdalskiemu, bernardynowi.

Szeptycki był mecenasem kultury ukraińskiej. Dofinansowywał m.in. działalność wielu placówek kulturalnych, fundował stypendia dla młodych malarzy. Na bazie stworzonego przez siebie Muzeum Cerkiewnego we Lwowie ufundował w 1913 r. Muzeum Narodowe, gdzie znalazły się zgromadzone przez niego zbiory malarstwa cerkiewnego i świeckiego oraz cenne książki i dokumenty. Od 1904 do 1916 r. metropolita wydał na cele muzealne równowartość ponad 100 tys. dolarów. Zamiłowanie do sztuki wyniósł z domu rodzinnego. Malowała jego matka i on sam. Miał doskonałą orientację w sprawach sztuki, także współczesnej. W trakcie pobytów na zachodzie Europy dobrze zapoznał się z dziełami Giotta, Fra Angelica, Rafaela i Rembrandta. W jego apartamentach w pałacu arcybiskupim znajdowało się wiele obrazów, które kupował u artystów. Nie tylko ukraińskich, jak np. u Ołeksy Nowakiwskiego, Osypa Kuryłasa czy Iwana Trusza, którzy studiowali w krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych, lecz także polskich, np. Jana Stanisławskiego czy Jacka Malczewskiego, z którym się przyjaźnił. Kupił do swoich prywatnych zbiorów co najmniej 12 dzieł Malczewskiego. Zapraszał go również na plenery malarskie, udostępniając pracownię.

Bogdan Gancarz

Przy pisaniu tekstu korzystałem m.in. z publikacji: Andrzej Szeptycki „*Pisma wybrane*", s. Assumpta Faron „*Ecce Homo. Historia obrazu*", Liliana Hentosz „*Mytropołyt Szeptyćkyj. 1923-1939. Wyprobuwannja idealiw*", ks. Konstanty Michalski „*Brat Albert duszę dał*" („Głos Brata Alberta" nr 6/1938), Ryszard Torzecki „*Metropolita Andrzej Szeptycki*" („Znak", nr 9/1988), Zofia z Fredrów Szeptycka „*Mój syn metropolita Szeptycki*".

Źródło: „Krakowski Gość Niedzielny" nr 12 z 2017 roku. //
https://krakow.gosc.pl/doc/3760610.Metropolita-
[Publikacja: 23 marca 2017 roku]

Wojna i pokój – Війна і мир

O WOJNIE PRZECIWKO NARODOWI UKRAIŃSKIEMU. «NIE DAJ SIĘ ZWYCIĘŻYĆ ZŁU, ALE ZŁO DOBREM ZWYCIĘŻAJ» (Rz 12, 21)

Ks. kard. Gerhard L. Müller
Fot. TV Trwam

„*Jeden grzesznik popsuć może wiele dobrego*” (Koh 9, 16. 18). To słowo z Księgi Koheleta przychodzi nam do głowy, gdy myślimy o bezwzględności dyktatorów, którzy jako pojedyncza osoba i w wyniku samotnej decyzji wywoływali katastrofy, takie jak najazd Hitlera na Polskę w czasie II wojny światowej. I nic, co można by powiedzieć o napięciach Rosji z NATO, USA czy Zachodem, nie usprawiedliwia decyzji autokraty na Kremlu, by teraz wywołać na Ukrainie III wojnę, której celem jest całkowite podporządkowanie sobie tego narodu, bez względu na cenę zniszczenia ludzkich istnień oraz dewastacji wartości kulturowych i infrastruktury.

Właśnie dlatego, że moskiewscy „*Wielcy Rosjanie*”, ukraińscy „*Mali Rosjanie*” i mińscy „*Biali Rosjanie*” są ze sobą powiązani ze względu na swoje historyczne korzenie, zabronione jest, aby Kain był wzorem zabójstwa dokonywanego na swoim bracie Ablu. Żydzi i chrześcijanie wiedzą, że Bóg jest Stwórcą i Ojcem wszystkich ludzi. Dzięki temu wszyscy ludzie, jeśli naprawdę wierzą w Boga, szanują się nawzajem, jako bracia i siostry.

Ogromna większość Rosjan i Ukraińców od ponad tysiąca lat wyznaje chrześcijaństwo prawosławne. Nawiązują oni do historycznego wydarzenia, jakim był chrzest Rusi Kijowskiej 28 lipca 988 roku, co oznacza, że ci, którzy uwierzyli w Chrystusa, Syna Bożego, stali się dziećmi i przyjaciółmi Boga. Dlatego apostoł mówi do ochrzczonych: „*Członki wasze oddajcie jako broń sprawiedliwości na służbę Bogu*” (Rz 6, 13). *Żadna odpowiedzialna osoba, która uznaje naturalne prawo moralne, jakie Bóg wpisał w nasze sumienie, i która publicznie wyznaje Jezusa Chrystusa, Zbawiciela świata, nie będzie zatem w stanie zakwestionować odrzucenia wojny jako uprawnionego środka politycznego. „Wszystko, co godzi w samo życie, jak wszelkiego rodzaju zabójstwa, ludobójstwa,* […] *wszystkie te i tym podobne sprawy i praktyki są czymś haniebnym; zakażając cywilizację ludzką, bardziej hańbią tych, którzy się ich dopuszczają, niż tych, którzy dozna-*

ją krzywdy, i są jak najbardziej sprzeczne z czcią należną Stwórcy" (Sobór Watykański II, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym, „*Gaudium et spes*" 27).

Mając na uwadze etyczną różnicę między agresorem a ofiarą agresji, biskupi niemieccy podkreślili zasadę sprawiedliwej obrony, a tym samym wyraźnie uzasadnili dostarczenie przez Zachód broni na napadniętą Ukrainę. Jednak zadaniem biskupów, jako sług słowa Chrystusowego, jest również nie pozostawiać wyzwania na płaszczyźnie militarnej i politycznej.

Zawsze błędem było błogosławienie broni, nawet jeśli była ona używana do obrony, ponieważ powoduje ona śmierć i cierpienie, które są sprzeczne z wolą Bożą dotyczącą zbawienia. Broń obronna jest bowiem tylko nieuniknionym złem, może odeprzeć niesprawiedliwe ataki, ale nie może przynieść wyższego dobra, jakim jest pokój i pojednanie między ludźmi i narodami. Może to uczynić tylko Bóg, którego błagamy o to w modlitwie. Biskupi nie należą do świty niektórych polityków, którzy w celach propagandowych chętnie posługują się muzyką moralno-religijną towarzyszącą ich decyzjom. W tej godzinie zadaniem wszystkich biskupów i kapłanów jest wzywanie wiernych do modlitwy o pokój, aby Bóg poruszył serca możnych do zrozumienia, a sumienia spekulantów wojennych – do pokuty i nawrócenia. Kościół, jako wspólnota wiary, nadziei i miłości, nie walczy przy użyciu broni wojskowej, która zabija i rani, „*przeciwko ludziom z krwi i kości*". Wierzący w Chrystusa walczą bronią duchową, a mianowicie „*sprawiedliwością, Ewangelią pokoju, tarczą wiary, hełmem zbawienia, mieczem Ducha, to znaczy Słowem Bożym przeciw Zwierzchnościom, przeciw Władzom, przeciwko rządcom świata tych ciemności, przeciw pierwiastkom duchowym zła*" (por. Ef 6,10-20).

Demokratyczne i wolne państwa, które są zaangażowane w realizację zadania służenia wspólnemu dobru swoich obywateli, nie potrzebują stref bezpieczeństwa kosztem swoich mniejszych sąsiadów. Ważny jest duch szacunku dla godności i samostanowienia bliźnich, który umożliwia dobre sąsiedztwo. Odkąd na przykład Francja i Niemcy nie budują już przeciwko sobie pasów fortecznych i nie wystawiają swojej młodzieży do krwawych bitew, są przed sobą i ze sobą bezpieczniejsze niż kiedykolwiek w swojej historii.

Znak chrześcijańskiego miłosierdzia godny naśladowania dają całemu światu Polacy, którzy od 2008 roku przyjęli już 2 miliony ukraińskich imigrantów, a w ostatnich trzech tygodniach z największą troską i miłością przyjęli 1,8 miliona matek i dzieci uciekających przed okropnościami wojny. Cud pojednania stał się możliwy także tutaj w duchu chrześcijańskim. Jest to rzeczywiście cud zdziałany przez łaskę Bożą, jeśli tylko pomyślimy o cierpieniach Polaków, jakie musieli znosić z jednej strony z rąk pruskich i nazistowskich Niemiec, a z drugiej strony z rąk carskiej i sowieckiej Rosji w ciągu ostatnich trzech stuleci. Pomyślmy też o setkach tysięcy zbrodni na Polakach popełnionych przez Ukraińców z inspiracji komunistycznej na dawnych ziemiach polskich wokół Lwowa w 1946 roku. Zamiast arogancko stawiać Polaków pod pręgierzem z pobudek ideologicznych, możni w Unii Europejskiej powinni podziękować Polsce i uznać wzór, jaki daje, a nie dyskryminować ją za pomocą absurdalnych rezolucji. Tylko ci, którzy szanują życie od poczęcia do naturalnej śmierci i którzy surowo potępiają aborcję oraz eutanazję ludzi chorych i starych, są wiarygodni także w swoim oburzeniu wobec gwałtu dokonanego na całym narodzie przez tyranów tego świata.

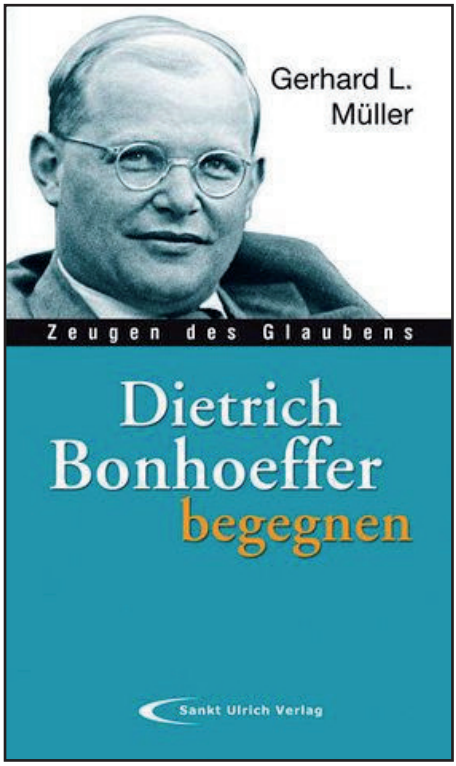

Książka ks. kard. Gerhard L. Müllera poświęcona Dietrichowi Bonhoefferowi

Próby dyplomatyczne, wysiłki polityczne, a w razie potrzeby nawet samoobrona wojskowa są niezbędnymi środkami ludzkimi, aby doprowadzić do uciszenia broni i powstrzymać zabijanie niewinnych ludzi, rozdzieranie rodzin, wypędzanie z ojczyzny, niszczenie miast.

Jednak pokój, jako wzajemny szacunek i pomyślne współistnienie ludzi i narodów, zależy od ducha pojednania, którego tylko Boża łaska może zaszczepić w naszych sercach. Dlatego uczniowie Jezusa Chrystusa modlą się codziennie: „*Odpuść nam nasze winy, jako i my odpuszczamy naszym winowajcom*”. Powinniśmy w obliczu straszliwego cierpienia, jakie ten podstępny atak na Ukrainę sprowadza na niezliczone rzesze ludzi, ekumenicznie zjednoczeni we wszystkich Kościołach i wyznaniach ponad wszelkimi próbami dania się zinstrumentalizować przez jakąkolwiek rację stanu, jednym głosem bezwarunkowo potępić tę wojnę i powiedzieć tym, którzy mogą ją natychmiast powstrzymać, że nie unikną Bożego sądu. „*Bóg bowiem każdą sprawę wezwie na sąd, wszystko, choć ukryte: czy dobre było, czy złe*” (Koh 12,14).

W obliczu ówczesnej postępującej tyranii faszystowskiej i sowieckiej oraz groźby wybuchu nowej wojny światowej Dietrich Bonhoeffer wypowiedział na konferencji „*Kościół i świat*” w Fanö w Szwecji (1934 rok) prorocze słowa, które odnoszą się także do dzisiejszej sytuacji: „*Tylko wielki sobór ekumeniczny* [tzn. zgromadzenie wszystkich przedstawicieli Kościołów i wspólnot chrześcijańskich] *Świętego Kościoła Chrystusowego z całego świata może to powiedzieć w taki sposób, że świat będzie musiał niechętnie posłuchać słowa o pokoju, a narody się ucieszą, ponieważ ten Kościół Chrystusowy w imię Chrystusa wyjmuje broń z rąk swoich synów i zakazuje im wojny oraz ogłasza pokój Chrystusowy nad rozszalałym światem*”.

ks. kard. Gerhard L. Müller

Ks. kard. Gerhard L. Müller, „*O wojnie przeciwko narodowi ukraińskiemu. «Nie daj się zwyciężyć złu, ale zło dobrem zwyciężaj» (Rz 12, 21)*”, „Nasz Dziennik” nr z 21 marca 2022 roku.

Literatura - Література

KŁADKA MOSTU
Michajło Jackiw [*]

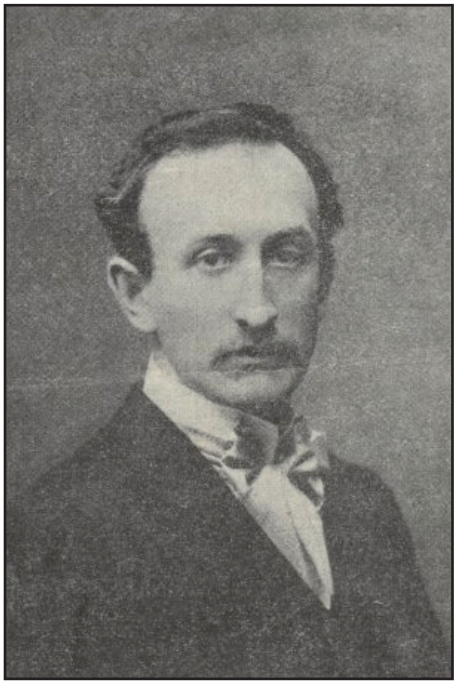

Mychajło Jackiw
Fot. Wikimedia Commons

Autorowi zbiorku niniejszego stała się krzywda, że nie włączono go do antologji nowelistów, wydanej po polsku p. t. «*Młoda Ukraina*». Wprawdzie antologja ta pomyślana i układana była przed laty siedmiu, gdy wielu z dzisiejszych utalentowanych pisarzy ukraińskich stawiało dopiero pierwsze kroki na polu literackiem, ale Jackiw miał już wówczas za sobą poważny tomik nowel p.t. „*W carstwi satany*". Krzywdę, uczynioną Jackiwowi przez to przeoczenie (co się zdarza nieraz i lepszym wydawnictwom), chciałbym choć wczęści naprawić, mówiąc o nim z okazji Wieczornych psot, jako mi się w swych dziwnych utworach przedstawia.

Bo dziwne są zaprawdę te rzeczy, — czasem zamknięte w sobie, skończone, czasem przerwane, poszarpane, z których wyziera niepokój i strach przed życiem, przed jego niemiłosiernością. Widać, że autora życie dobrze stłukło, a on, miast walczyć z niem piersią opancerzoną, zimną stalą, walczył, jak dziecko, sercem. Stąd zranienia, które się wciąż krwawią, niepokój przed nieznanem, strach przed brutalnością sił miażdżących.

Smutny żywot. Smutnem jest też wszystko to, co Jackiw o ludziach mówi. Ucieczką dlań jest piękno przyrody. Tu znajduje, nieznalezione wśród ludzi, wesele serca i radość. Z jakąż miłością opisuje kwiaty! Jak siostrzyczki swe najmilsze. Dla ptactwa, mordowanego przez ludzi, ma płacz dziecka. Ma też, jak człowiek z mąk zdjęty, wyostrzony słuch na niesłyszalne. Dziwnie grają mu echa kniej, przedziwnie dzwoni dzwon leśny.

Niekiedy, chcąc przezwyciężyć w sobie niepokój, zabić strach idący od życia, wychyla się duszą w mrok, ku przerażającemu. Wraca stamtąd z połowem rzeczy dziwnych, podobnych rzeczom Poego.

Oto w skrócie wrażenia odniesione z utworów Jackiwa. Jako talent bezsprzeczny stanąć może obok takich artystów pisarzy jak Bohdan Lepki, Wasyl Stefanyk. Dziwny i smutny człowiek... Przeszedłszy w życiu swem krótkiem przez szkoły, klasztor, wojsko, teatr, obecnie w biurze przymknięty, jako zza kraty więziennej patrzy na ten świat ludzki, który go cią-

gnie, a straszy brutalnością swą i niepokoi.

Czytającej publiczności w Polsce znane już jest nazwisko Jackiwa, gdyż niedawno ukazał się zbiór jego nowel p.t. Dorycki krużganek w przekładzie poety ukraińskiego S. Twerdochliba. Niechże ten nowy zbiorek będzie dalszą kładką mostu, który pragniemy rzucić, ku wzajemnemu zrozumieniu się i zbliżeniu, nad przepaścią głębioną przez obustronne szowinizmy.

Władysław Orkan

Poronin, w kwietniu 1909 r.

[*] Przedmowa do tomu: M. Jackiw, „*Wieczorne psoty... i inne opowiadania*". Z ukraińskiego przetłumaczył Sydir Twerdochlib. Warszawa [1910], „Biblioteka dzieł wyborowych".

Źródło:

Władysław ORKAN, «*Czantorja i pozostałe pisma literackie*», Warszawa 1936, s. 253-255.

OD REDAKCJI:

Mychajło JACKIW (1873-1961), pisarz ukraiński; przedstawiciel modernizmu. Urodził się 5 X 1873 w wiosce Łesiwky w Stanisławowskiem. Członek ugrupowania literackiego „*Mołoda muza*" we Lwowie; autor opowiadań (m.in. zbiory: „*W carstwi satany*" (1900), „Duszi kłaniajutsia" (1905), „Adagio consolante" (1912) i satyr. powieści obyczajowej „*Tanec tinej*" (1916); Po polsku ukazały się wybory opowiadań „*Dorycki krużganek*" (1907) i „*Wieczorne psoty*" (1909). Zmarł 9 XII 1961 we Lwowie.

Władysław ORKAN, wł. Franciszek Xawery Smaciarz (Smreczyński) (1875-1930), polski pisarz, poeta, nowelista i publicysta, oficer Legionów Polskich i Wojska Polskiego. Urodził się 27 listopada 1875 roku w, Porębie Wielkiej. Tworzył w okresie Młodej Polski, chociaż do nurtu modernistycznego ani on sam, ani współcześni go nie zaliczali. Autor zbiorów poezji: „*Nad grobem Matki. Dumania*" (Kraków 1896), „*Z tej smutnej ziemi*" (Lwów 1903), „*Z martwej roztoki*" (Kraków 1912), „*Pieśni czasu*" (Piotrków 1915). Autor dramatów: „*Skapany świat. Dramat w czterech aktach z epilogiem*" Lwów 1903, „*Ofiara. Fragment w trzech aktach z r.1846*" (Kraków 1905), „*Wina i kara. Tragedia*" (Kraków 1905), „*Franek Rakoczy. Epilog w trzech aktach*" (Lwów 1908). W twórczości W. Orkana zwracają na siebie uwagę nowele: „*Nowele*" (z przedmową K. Tetmajera, Warszawa 1898), „*Nad urwiskiem. Szkice i obrazki*" (Lwów 1900), „*Herkules nowożytny i inne wesołe rzeczy*" (Kraków 1905), „*Miłość pasterska. Nowele*" (Lwów 1908), „*Wesele Prometeusza*" (Warszawa 1921). W. Orkan jest autorem powieści: „" (Lwów 1900), „*W roztokach*" (tom I i II; Lwów 1903), „*Pomór*" (Kraków 1910), „*Drzewiej*" (Kraków 1912), „*Kostka Napierski*" (Warszawa 1925). W. Orkan jest także autorem tekstów publicystycznych: „*Drogą Czwartaków. Od Ostrowca na Litwę*", (Kraków 1916), „*Listy ze wsi*" (tom I i II, Warszawa 1925-1927), „*Warta. Studia, listy, szkice*", Lwów 1926, „*Wskazania*", Warszawa 1930.

Wśród utworów nieukończonych, wydanych po śmierci W. Orkana, należy wymienić tom „*Czantoria (i inne pisma społeczne)*" (Warszawa 1936) – to właśnie w tym tomie opublikowano orka nowskie przedmowy to tomów poetów ukraińskich.

Zmarł 14 maja 1930 roku w Krakowie.

V.-Y.K.

Literatura - Література

WŁADYSŁAW ORKAN TO NIE TYLKO PIEWCA GORCÓW

Władysław Orkan to nie tylko piewca Gorców i góralskiej obyczajowości, „*dumac z Gorców*”. Jak celnie zauważył Józef Dużyk, „*Kiedy Młoda Polska zwracała się gremialnie ku literaturom krajów Zachodu, on* [Władysław Orkan] *interesował się piśmiennictwem ukraińskim* [1]. Władysław Orkan zajmuje ważne miejsce w dziejach polsko-ukraińskich stosunków literackich końca XIX – początku XX w. W osobistej bibliotece pisarza w Porębie Wielkiej znajdują się liczne książki ukraińskie.

Związki Orkana z Ukrainą były wielorakiej natury. Orkan był jednym z największych popularyzatorów literatury ukraińskiej w Polsce na przełomie XIX i XX wieku. Utrzymywał osobiste kontakty z pisarzami ukraińskimi. Ta dziedzina jego twórczości i działalności jest nie tylko mało znana, ale i zapomniana.

Tematyka ukraińska stanowiła rozpoznawalny element oryginalnej twórczości Orkana. W powieści „Kostka Napierski” (1925) znajdujemy echa „problemu ukraińskiego”. Jest także autorem kilku przedmów do wydań utworów autorów ukraińskich: „*Antologia współczesnych poetów ukraińskich*” przetłumaczy Sydir Twerdochlib, Lwów – Złoczów 1913; „*Młoda Ukraina. Wybór nowel*”, tłum. Władysław Orkan, Warszawa 1908; Mychajło Jackiw, „*Wieczorne psoty... i inne opowiadania*”. Z ukraińskiego przetłumaczył Sydir Twerdochlib, Warszawa 1910.

Władysław Orkan nie tylko życzliwie odnosił się do literatury ukraińskiej, ale też przekładał poszczególnych autorów i ich utwory na język polski. Jako tłumacz W. Orkan przełożył wiele utworów Bohdana Łepkiego, Wasyla Stefanyka i wielu innych poetów ukraińskich. Współpraca z Bohdanem Łepkim, Wasylem Stefanykiem i Sydorem Twerdochlibem przyniosła wiele owoców. Tych trzech artystów „*podjęło trud zbliżenia obu literatur – polskiej i ukraińskiej, zaznajomienia obu narodowości żyjących obok siebie w Galicji z najważniejszymi współczesnymi dokonaniami literackimi sąsiadów*” [2].

Znaczenie relacji Władysława Orkana i Wasyla Stefanyka oraz wkład tego pierwszego w postrzeganie literatury ukraińskiej w Polsce przedstawił Hryhorij Werwes w eseju literacko-krytycznym pt. „*Władysław Orkan i literatura ukraińska*” (Kijów 1962). Kijowski polonista Hryhorij Werwes, wspominając o Władysławie Orkanie, stwierdził, że „*językiem ukraińskim władał swobodnie, a jego przekłady Stefanyka do dziś uderzają głębokością myśli i nastrojów, doskonałym odtworzeniem właściwości stylu oryginału*” [3].

Inny badacz literatury ukraińskiej, prof. Włodzimierz Mokry, przypomniał opinię Stanisława Pigonia, że Władysław Orkan był „*ogniwem pośrednim – jednym z niewielu u nas – między Młodą Polską a Młodą Ukrainą*” [4].

W powieści „*Kostka Napierski*” (Warszawa 1925) znajdujemy echa «*kwestii ukraińskiej*» i próbę innego spojrzenia na trudne stosunki polsko-ukraińskie. Już w trakcie planowania tej powieści nie tylko poszukiwał materiały o wojnach kozackich i powstaniu ludowym na Podhalu w 1651 roku, ale w 1899 roku tak wypowiedział się w rozmowie z pisarzem ukra-

ińskim Bohdanem Łepkim: „*«Ogniem i mieczem» – to nie byle co, ale ja na te czasy patrzę się trochę inaczej. Nie należy spoglądać z jednej tylko strony, ale przejść i na drugą. Trzeba przysłuchać się głosowi gminu i zrozumieć tych ludzi, bo i oni mają dusze i serca*” [5].

Krakowski miesięcznik „Znak” w latach 80. XX wieku przypomniał utwór Bohdana Łepkiego pt. „*Wiejski pogrzeb na Ukrainie*” w tłumaczeniu Władysława Orkana i Sydira Twerdochliba [6].

Ciekawostką jest, że sztuka Władysława Orkana pt. „*Skapany świat*” była wcześniej wystawiona na scenie teatru ukraińskiego we Lwowie (1900) niż w teatrze polskim (1904).

Związki Władysława Orkana z ukraińskimi poetami i pisarzami są znane i badane na Ukrainie [7]. Natomiast w Polsce ta dziedzina z życia i twórczości naszego góralskiego poety i tłumacza jest mało znana. Mam nawet wrażenie, że tej tematyki obecnie boją się na Podhalu i w Polsce. Dlaczego?

ks. Vitold-Yosif Kovaliv
vel ks. Witold Józef Kowalów

Przypisy:

[1] Zob.: Józef DUŻYK, „*Władysław Orkan. Opowieść biograficzna*”. Warszawa 1975, s. 8.

[2] „*Słowianie wschodni – sacrum, literatura, język*” oraz „*Problematyka słowianoznawcza w badaniach Profesora Ryszarda Łużnego: materiały z sesji naukowej*”, „Roczniki Humanistyczne”, 2000/2001, t. 48-49, z. 7, s. 5-319, s. 234.

[3] Григорій ВЕРВЕС. «*Владислав Оркан та українська література*» – Київ, 1962; Józef DUŻYK, dz. cyt., s. 8.

[4] Zob.: Włodzimierz MOKRY, „*Ukraina Wasyla Stefanyka*”, Kraków 2001, s. 92.

[5] Cyt. za: Mirosława PUCHALSKA, „*Władysław Orkan*”, Warszawa 1957, s. 198.

[6] Bohdan ŁEPKYJ, „*Wiejski pogrzeb na Ukrainie*”, tłum. Władysław Orkan, Sydir Twerdochlib, „Znak” nr 6 (367) z czerwca 1985 roku, s. 87-88.

[7] Warto przytoczyć chociażby: SIEDLECKI A. „*Janosiki*” // «Wędrowiec». — 1900. — № 50. — S. 988; ВЕРВЕС Г. Д. «*Іван Франко і питання українсько-польських літературно-громадських взаємин*». — К., 1957; Його-таки. «*Владислав Оркан і українська література*». — К., 1962; і особливо Його-таки. «*Головні проблеми українсько-польських літературних взаємин XIX ст.*» — К., 1958; «*Оркан Владислав*» / Є. Г. СІНКЕВИЧ // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2022. – Режим доступу : https://esu.com.ua/article-75759. – Останнє поновлення : 1 січ. 2023; Григорій ГРАБОВИЧ. «*Польсько-українські літературні взаємини: питання культурної перспективи*». in: Його-таки. «*До історії української літератури: Дослідження, есе, полеміка*». — К., 1997. — С. 138-169. // http://litopys.org.ua/hrabo/hr07.htm [dostęp: 16 marca 2022 roku]

Historia sztuki - Історія мистецтва

ОСТРОЗЬКИЙ ХУДОЖНИК ВАСИЛЬ КОСТЯНТИНОВИЧ АВЕР'ЯНОВ

Автопортрет Василя Костянтиновича Авер'янова

https://ostrohcastle.com.ua/

Наше старовинне місто з його багатющою історією завжди приваблювало живописців, надихаючи їх на створення цікавих історичних полотен та чудових пейзажів з архітектурними спорудами, що пам'ятають давно минулі часи князів Острозьких. Серед когорти цих митців художник Василь Костянтинович Авер'янов, який жив і працював в Острозі в останній чверті XIX – на початку XX століття. Онука художника Людмила Миколаївна Авер'янова розповіла чимало цікавих фактів з біографії свого діда та його родини і люб'язно надала картини, що і стало основою цього нарису. Сподіваємося, що він буде щирим даром світлій пам'яті художника, який присвятив своє життя вихованню молоді і залишив по собі чудові краєвиди нашого міста.

Василь Костянтинович Авер'янов народився в 1867 р. в місті Торжок Тверської губернії в Росії. З дитячих років мав схильність до малювання, тому в 16 років, закінчивши місцеву гімназію, поступив у Московське Строгановське Центральне училище технічного малювання, яке готувало спеціалістів для художньої промисловості.

Після закінчення училища, приблизно у 1888 р., Авер'янов був направлений на роботу в Острог вчителем малювання та чистописання і прожив тут усе життя. У той час було прийнято посилати спеціалістів зі столичних навчальних закладів для підтримки високого рівня культури у віддалені провінційні куточки Російської імперії. Але в Острозі рівень культури на той час був досить високим. Один за одним відкривались навчальні заклади, відроджувались з руїн церкви. У 1865 р. в Острозі було засноване релігійно-освітнє Кирило-Мефодіївське Братство, у 1867 р. розпочало роботу перше на Волині жіноче училище ім. Графа Д.М. Блудова, того ж року була освячена Кирило-Мефодіївська церква, в 1874 р. відкрилась шестикласна чоловіча прогімназія, у 1875 р. розпочала роботу учительська семінарія, у 1891 р. відновив богослужіння після 250-літньої перерви Богоявленський собор, у 1893 р. розпочались

Василь Авер'янов, «Руїни колегіуму оо. єзуїтів»
https://ostrohcastle.com.ua/

богослужіння у перебудованому (ще до пожежі) острозькому костелі Успіння Пресвятої Діви Марії. Отже, Василь Костянтинович Авер'янов приїхав зі столиці не в глуху провінцію, а в старовинне культурне місто, що зберігало відблиски минулої слави князів Острозьких. На фотографії тих років він виглядає як типовий інтелігент свого часу – худорлявий, підтягнутий, у парадному мундирі, до якого прикріплені нагороди.

По приїзді до Острога В.К. Авер'янов почав працювати в Острозькій чоловічій гімназії та у Жіночому училищі імені графа Д.М. Блудова. У монографії члена Ради Кирило-Мефодіївського братства Миколи Петровича Бикова «*Пятидесятилетие Острожского св. Кирило-Мефодиевского братства*», виданій в 1915 р. у Петрограді, зазначається, що В.К. Авер'янов працював в училищі Д.М. Блудова з 15 листопада 1895 року [1]. Говорили, що він ходив у непогоду в шкіряних калошах, оскільки гумових на той час ще не випускали. Кмітливі вихованки блудівського училища та острозькі гімназисти використовували калоші свого вчителя як поштову скриньку, вкладаючи туди любовні записки, які Василь Костянтинович переносив з училища до гімназії та навпаки. Невдовзі він одружився з Вірою Йосифівною Кулих. Батьки дружини приїхали в Україну з Чехії, орендували землю в с. Гульча, займаючись рільництвом. Мали вісім пар робочих коней і пару виїзних. Коли дочка вийшла заміж за Василя Авер'янова, через деякий час, у 1906 р. батьки купили їй в придане двоповерховий

будинок під Замковою горою (нині вулиця Івана Федорова).

Стабільність життя, свій власний будинок, добре оплачувана робота, любляча сім'я – все сприяло тому, що крім уроків малювання і чистописання Василь Костянтинович почав займатись живописом, хоча професійної освіти живописця не мав, а був технічним художником. Але ж старовинне місто з його замком, церквами і баштами настільки полюбилось, що не малювати його він не міг. Насамперед він прагнув створити серію картин з пам'ятками архітектури Острога. На початку 1890-х років з'являються його перші міські пейзажі, які художник часто малює не з натури, а з фотографій відомого острозького фотографа Мартвіха. На них бачимо будівлі колегіуму єзуїтів, костел, Свято-Успенську церкву, яка до пожежі 1896 р, знаходилась на території Пригородку навпроти Миколаївської церкви, триповерхову Острозьку гімназію, ще мало забудовану вулицю Бельмаж, Межиріцький монастир, Замкому гору, під якою велика будівля з високим гонтовим дахом (грабарня). Палітра цих картин за виключенням Замкової гори, скупа і майже монохромна, видно, що картини намальовані з фотографій, того що в них немає природного освітлення і багатства природних кольорів, художник використовує тільки сірі, темно-зелені, коричневі тони фарб. Ці роботи важливі для нас швидше не як живописні твори, а як документальні джерела, на яких точно відображені пам'ятки історії Острога. Кожну свою роботу художник підписував чітким каліграфічним почерком вчителя чистописання і ставив число, місяць і рік у правому нижньому кутку. Збереглось також кілька пейзажів, намальованих Василем Костянтиновичем наприкінці 1890-х – на початку 1900-х років на природі. За манерою виконання і колористичним рішенням вони настільки відрізняються від попередніх монохромних робіт, що, якби не підпис автора, можна було б подумати, що їх виконав інший живописець. Ці малюнки вражають багатством фарб та витонченістю штриха. На одному з пейзажів бачимо алею дерев, ажурний візерунок гілок, крізь який просвічує голубе небо. Яскраво-жовте листя, намальоване дрібними мазками фарби так легко, що здається ніби воно рухаються від подиху вітру і наповнює картину особливим золотавим світлом осені. А дорога, встелена опалим листям, уводить погляд далі, де в просвіті між деревами видно неосяжні простори, що манять, неначе загадка і мрія. На іншому малюнку на першому плані білі берізки, за якими видно річку та далекий краєвид. Художник зумів чудово передати свіжість зеленої трави і прозорість чистого неба, ніжно забарвленого у рожево-перламутрові кольори західного сонця. Ще на одному малюнку витонченими штрихами художник намалював спокійну гладінь ріки, по якій застиг човен з рибалкою. Здається все в цьому пейзажі проникнуте умиротворенням і тишею. Ці кілька пейзажів свідчать, як сильно зросла майстерність художника, який вміло будує композицію, розвиває її в глибину простору, знаходить найтонші відтінки кольорів і чудово співвідносить тони, що посилює їх виразність. Необхідно зауважити, що донині збереглася лише дуже невелика частина творчої спадщини В.К. Авер'янова. Більша кількість робіт дозволила б розкрити інші грані його творчості. Але й ця маленька частка надбання свідчить про його талант і щиру любов до старовинного міста, яке стало йому рідним.

Василь Авер'янов, «Панорама м. Острога з боку с. Бельмаж»
https://ostrohcastle.com.ua/

У Василя Костянтиновича та Віри Йосифівни було 12 дітей. П'ятеро з них померли ще немовлятами. Сини Олександр (1889 р. н.), Микола (1899 р. н.), Павло, Михайло та Борис вчились у Київському юнкерському училищі. Буремні події революції та громадянської війни розкидали дітей по світу і переламали їхні долі. Павло загинув в роки громадянської війни, Михайло та Борис, як і тисячі російських емігрантів, виїхали до Франції. Розруха, війна, нестабільність та невлаштованість життя, часті зміни влади в місті, яке кілька разів переходило то до революціонерів, то до директорії, то до Польщі… у цей суворий час було не до мистецтва. Під загрозою занепаду опинилися добре виховання, освіта, культура, духовні цінності.

Згідно з умовами Ризького мирного договору, підписаного радянською владою і польським урядом 18 березня 1921 р., територія Західної України, а разом з нею і м. Острог, увійшли до складу Польщі. Було закрите жіноче училище ім. Д.М. Блудова, у його приміщеннях розмістилась педагогічна семінарія, а колишні вчителі залишались без роботи, були позбавлені державних квартир, потерпала від голоду, отримуючи лише благодійну допомогу від місцевих землевласників, (особливо великий внесок у цю благородну справу зробив поміщик з с. Розваж Петро Михайлович Міркович). Згасала діяльність освітнього Кирило-Мефодіївського братства. Постійні турботи, нервові стреси підривали здоров'я Василя Костянтиновича Авер'янова. У лютому 1924 р. він помер,

у вересні того ж року померла його дружина Віра Йосифівна Кулих. Після смерті батьків емігрували до Франції Михайло та Борис. Про них відомо дуже небагато, лише те, що Михайло рано помер, залишивши двох дітей, а Борис, одружившись з італійкою, жив до 1977 р. у Каннах і був бездітним. Обидві дочки Василя Костянтиновича стали дружинами російських офіцерів. Ганна померла від отруєння, а Єлизавета була вислана радянською владою в 1939 р. до Казахстану.

У батьківському будинку залишився жити старший син Олександр, який працював у домоуправлінні. Його молодший брат Микола до революції навчався в юнкерському училищі у Києві. Після революції втік з Києва додому і працював землекопом. Згодом, коли досконало вивчив польську мову, почав служив у гміні в селі Катеринівка за 12 км від Крем'янця, одружився з акушеркою Валентиною Пилипівною Гришкевич і разом з дружиною проживав у Шумську. У 1937 р. вона померла, не залишивши дітей.

У цей час доля звела Миколая Васильовича з Олександрою Яківною Кисельською, яка в цей час втратила чоловіка. Родом вона була з Варшави, де закінчила гімназію та педагогічну семінарію, вийшла заміж за службовця Юзефа Ланьцуцького і в 1927 р. народила йому сина Щенсни-Тадеуша. До революції перший чоловік працював на залізниці Варшава – Москва, проживав у Воронежі, а коли розпочався революційний хаос, викрав тепловоз і, добре знаючи розклади поїздів, сам доїхав на ньому до Варшави. Його маму випустили з Воронежа до Польщі тільки в 1920 р. На початку 1920-х років подружжя отримало ділянку землі в с. Катеринівка під Крем'янцем, збудували дім і оселилися в ньому. Наприкінці 1930-х років Юзеф Ланьцуцький помер. Олександра Яківна, залишившись вдовою з маленьким сином, вийшла заміж за Миколу Авер'янова. У тяжкі роки війни на допомогу прийшли батьки першої жінки Миколая Васильовича і запросили його з новою дружиною та її сином Щенсним-Тадеушем жити в їхньому домі в Шумську, невдовзі після цього бандерівці спалили їх будинок у Катеринівці. В 1944 році, коли територія Волині була звільнена від німецьких загарбників, юнак був призваний військоматом у загін яструбків, але прослужив там зовсім недовго. 15 вересня 1944 р. в бою з часинами ОУН та УПА він загинув, маючи тільки 18 років. Через рік після його загибелі, 28 жовтня 1945 р., у Миколая Васильовича та Олександри Яківни Авер'янових, які вже не сподівались мати дітей, народилась дочка Людмила. Старший брат Миколая Васильовича – Олександр запросив переїхати їх до Острога у батьківський будинок. Але зробити це було не так-то просто, адже не було транспорту і дорога була небезпечною. Отже тільки у квітні 1949 р. сім'я переїхала у батьківський дім, але будинок цей був у катастрофічному стані, оскільки під час війни в нього влучило 18 снарядів, стіни були тріснуті, у вікнах не було жодного скла. Оскільки реставрувати такий будинок самотужки Микола Васильович не міг, він уклав угоду з острозьким педучилищем (в якому почав працювати бухгалтером) про те, що училище допоможе йому відремонтувати будинок, а за це він здасть другий поверх своєї оселі під гуртожиток для студентів. Таким чином будинок був врятований, а на другому поверсі на кілька років поселилось 65 хлопців з ближніх і дальніх сіл. 5 серпня 1962 р. Микола Васильович Авер'янов помер, його дружина Олександра

Яківна покинула цей світ 7 листопада 1987 р., їхня дочка Людмила Миколаївна померла в 2016 році. Після її смерті деякі малюнки та картини Василя Костянтиновича Авер'янова було передано в Острозький краєзнавчий музей. На них постає Острог кінця XIX – початку XX століття, відчувається особлива аура Острога того часу, дух високої культури і духовності, який не був безслідно втрачений у подальші часи, а залишився в Острозі назавжди.

Ярослава Бондарчук

[1] Быков Н.П. Пятидесятилетие Острожского св. Кирило-Мефодиевского братства. Историческая записка, составленная Н.П. Быковым. – Петроград, 1915. – С. 69.

Від редакції:

Блаженної пам'яті Людмила Авер'янова († 2016), онука Василя Авер'янова, часто молилася в нашому парафіяльному костелі в Острозі. Замовляла намірення за католиків, членів своєї родини, особливо покійного Тадеуша-Щенсного Ланьцуцького († 1944), які я відслужив. Л. Аверянова мала надзвичайні знання та чудово володіла польською мовою. Деякий час в її будинку на другому поверсі проживали наші парафіяни – родина Фролів. Пані Людмила Авер'янова любила обговорювати зі мною різні теми і скаржитися на важкі часи. Вона збирала урожай облепіхи з території костелу і консервувала його. Після її смерті, на жаль, маленька частинка творчої спадщини Василя Авер'янова потрапила до краєзнавчого музею на Острозькому замку і свідчить не лише про його талант, а й про щиру любов до нашого старовинного міста.

о. Вітольд-Йосиф Ковалів

Василь Авер'янов,
Панорама м. Острога
https://ostrohcastle.com.ua/

Od redakcji:

Śp. Ludmiła Awerianowa († 2016), wnuczka Wasyla Awerianowa, często modliła się w naszym kościele parafialnym w Ostrogu. Zamawiała intencje za katolików, członków jej rodziny, zwłaszcza za śp. Tadeusza Szczęsnego († 1944), które odprawiałem. L. Awerianowa posiadała niezwykłą wiedzę i doskonale władała językiem polskim. Jakiś czas w jej domu na 1 piętrze mieszkali nasi parafianie – rodzina Frolów. Pani Ludmiła Awerianowa lubiła dysputować ze mną na różne tematy i ponarzekać na ciężkie czasy. Zbierała oblepichę z terenu kościelnego i konserwowała ją. Po jej śmierci, niewielka niestety część twórczego dziedzictwa Wasyla Awerianowa trafiła do Muzeum Krajoznawczego na Zamku Ostrogskim i świadczy nie tylko o jego talencie, ale i o szczerej miłości do naszego starożytnego miasteczka.

ks. Vitold-Yosif Kovaliv
vel ks. Witold Józef Kowalów

Poezja - Поезія

УКРАЇНСЬКІ ПЕРЕКЛАДИ ПОЕЗІЇ ЙОАНА ПАВЛА II «РИМСЬКИЙ ТРИПТИХ»

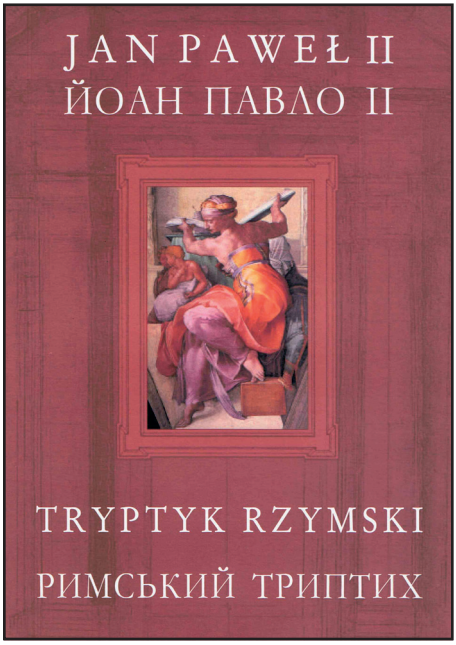

УДК
821.162.1-109(092)=030.162.1=161.2

Світлана Сухарєва – доктор філологічних наук, професор кафедри іноземних мов та перекладу факультету міжнародних відносин Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

© Сухарєва С., 2018

У статті в хронологічному порядку розглянуто українські переклади поеми «Римський триптих» Йоана Павла II, видані у Києві та Острозі. Порівняно декілька перекладених варіантів на основі польського оригіналу, визначено їх стиль, лексику, ритміку та емоційну насиченість. Проведено паралелі фрагментів твору з життєвим та творчим шляхом митця. Зазначено, що в перекладах збережений авторський індивідуальний стиль і поетика. На основі зіставлення проаналізовано художньо-образну систему оригінального твору та перекладів.

Ключові слова: релігійна поезія, Папа Римський, український переклад, заповіт, Сікстинська капела.

Постановка проблеми. Однією з вагомих сторінок доробку Йоана Павла II (Кароля Войтили) є його поетичні твори. Їх дослідженню присвятили свої наукові праці такі вчені, як М. Грабовський, А. Юраш, П. Яроцький, Г. Пілусь, Р. Гайда, О. Мережко, О. Льовкіна, Й. Келлер, Р. Ботічелі, Дж. Вайгель, Б. Лобовик, Д. Лебьода, Х. Давидчак та ін. Зокрема, Христина Давидчак підкреслює той факт, що «його духовні вірші – не легке чтиво, вони й декламуються важко; то поезія, яка вимагає колосальної обізнаності в культурній, філософській та релігійній сфері знань. Поетичні твори Кароля Войтили не належать до ‘поезії священства’» (Віктор Грабовський), вони, радше, метафізичні, такі, що йдуть далі, аніж минаюча лірична хвиля. охоплюючи вічне людське питання сенсу існування» [1, 327].

Розвиток літературного генія Йоана Павла II припадає виключно на перші

двадцять років священицької діяльності. При цьому автор часто використовував творчі псевдоніми – Анджей Явень, Станіслав Анджей Груда і Пйотр Ясень, тож для пересічного читача ці імена не асоціювалися з суспільно-релігійною постаттю єпископа, а пізніше кардинала. Тим більшою несподіванкою після вибору Кароля Войтили на Папу Римського стало відкриття, хто саме прихований за цими іменами. Обов'язки церковного ієрарха, особливо у ватиканський період, значно обмежили часові можливості Кароля Войтили. Тим не менше, його творчий потенціал розвивався і далі, що спонукало до креативності й інших митців у різних культурних сферах.

Так, у 2008 році всесвітньовідомий іспанський тенор Пласідо Домінго записав диск із піснями – «Безкінечна любов» (на вірші понтифіка). Король попмузики Майкл Джексон свого часу підписав контракт з представниками Ватикану про створення пісенного альбому на поетичні твори Кароля Войтили. На своєму творчому вечорі, до 70-річчя від дня народження, Євген Євтушенко зачитував поезію філософсько-патріотичного змісту «*Поет і священник*», присвячену постаті Папи Івана Павла II. У 2007 році у Дніпропетровську відбувалась прем'єра першого в Україні кінофільму, створеного за поетичною п'єсою ще 19-річного Кароля «Перед крамницею ювеліра».

Знаковим є той факт, що перед завершенням свого життєвого шляху Папа Йоан Павло II видав поему «*Римський триптих. Медитації*», сповнену глибоким філософсько-релігійним змістом, яку вважають заповітом понтифіка (2003 р). Твір відразу ж видано ще п'ятьма мовами –

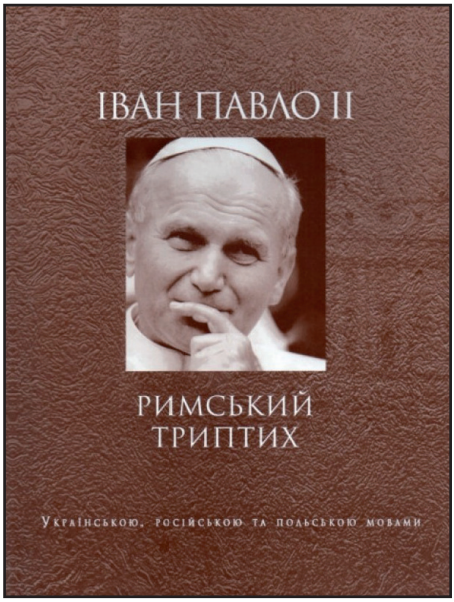

англійською, німецькою, італійською, іспанською та французькою.

Мета статті – виявити особливості українських перекладів поеми Йоана Павла II «Римський триптих».

Виклад основного матеріалу. Поетична спадщина Йоана Павла II в українському середовищі віддавна викликає значне зацікавлення не тільки читацького загалу, а й літературознавців та перекладачів. Серед виданих в Україні творів понтифіка – «*Вибрані поезії*» (Л., «Світ», 2001 р.; переклад Надії Степули), «*Святиня*» (вибрані поезії, К., «Дніпро», 2001 р.; переклади Віктора Грабовського), «*Веслуючи в небо*» (Бровари, «*Українська ідея*», 2001; переклади Станіслава Шевченка), «*Dlatego że są – Тому що вони сущі*» (двомовна антологія сучасної польської поезії, Л., «Каменяр», 2005; упор. і пер. Станіслав Шевченко), «*Tryptyk Rzymski. Medytacje – Римський триптих.*

Світлана Сухарєва, авторка перекладу «Римського Триптиху. Медитації»

Фот. Наталія Цьолик

Медитації» (двомовне видання, Білий Дунаєць – Остріг, 2008; пер. Світлани Пизи), «*Римський триптих: медитації*» (тримовне видання, К., Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ; пер. укр. мовою Володимира Ільїна та Елеонори Андреєвої ; пер. рос. мовою Асара Еппеля). На інтернет-сторінці «*По-сусідськи, Польський вектор*» (http://www.plukr.org/page44.html) знаходимо переклади українською поезій Йоана Павла II Євгена Ґолибарда. Однак багато поетичних творів Папи Римського досі не перекладені на українську мову, тож цей перекладацький аспект на сьогодні вимагає доопрацювання та переосмислення.

Поема «*Римський триптих. Медитації*» стала справжньою сенсацією у світі літератури та суспільного життя усього світу. Із Ватиканського собору пролунав голос визначного і впливового діяча, який закликав повернутися до джерела, наново осягнути суть картини Мікеланджело в Сикстинській капелі, повернутися обличчям до природи і сакрального змісту Святого Письма. Твір з таким смисловим наповненням не міг не викликати значного резонансу серед митців, зокрема перекладачів. Так, відразу після видання «*Римського триптиху*», у 2003 р. Станіслав Сойка видав музичний альбом «*Римський триптих*», який став інтерпретацією поеми понтифіка. Також Пйотр Палка написав музику для соліста, оркестру і хору до фрагментів «*Римського триптиху*», прем'єра якої відбулась у переддень річниці вибору Кароля Войтили на папський престол у Ватикані, 15 жовтня 2005 р. в костелі отців-домініканців у Кракові. У 2007 р. в польській кінематографії з'явився фільм Марека Лузара «*Римський триптих*» з музичним оформленням Рафала Розмуса

В українському середовищі, як і в цілому світі, «*Римський триптих*» став бестселером, про що свідчили публікації того часу [2]. Перекладу українською мовою за життя Папи «*Римський триптих*» не дочекався, натомість вже через п'ять років після появи оригіналу, а саме в 2008 р., світ побачило двомовне видання поеми, видане у «*Воланні з Волині*» (Білий Дунаєць – Острог) з благословіння ординарія Луцької дієцезії Римсько-католицької Церкви отця-єпископа Маркіяна Трофим'яка. Переклад здійснила Світлана Пиза. У співпраці з краківським Видавництвом св. Станіслава, якому належали всі права

цього твору на друк у Польщі, редакція «Волання з Волині» подала український варіант у сторінковому співставленні з оригіналом. Художнє оформлення поеми, побудоване на репродукціях картин Мікеланджело та рукописної версії твору Папи, збережено, як у первісній версії. Обкладинка перекладного видання також ідентична з оригінальною. Єдиною різницею є доданий до оригіналу диск, на якому озвучено текст твору. Це той прогресивний, новітній аспект у світовому книговиданні, на який необхідно звернути увагу вітчизняним видавцям.

Другий український переклад «*Римського триптиху*» з'явився у київському університетському видавництві ПУЛЬСАРИ в 2011 р. Нова видавнича версія, в якій до оригінального твору додано український та російський переклади, побачила світ завдяки праці Володимира Ільїна, Елеонори Андреєвої (український текст) і Асара Еппеля (російський текст). Цінним для читачів і дослідників у цьому томі є передмова Івана Дзюби, подана українською, польською та російською мовами. Текст передмови польською мовою переклала Д. Яворська. В оформленні книги також використано фрагменти розпису та скульптури Мікланджело Буанарроті із Сикстинської Капели, якій присвячені сторінки другого розділу поеми, проте здійснено це в новій інтерпретації, відмінній від оригіналу. Російський текст почерпнуто із московського видання («*Иностранная литература*», № 10/2003).

Передусім варто відзначити не лише відмінний зовнішній вигляд обох книг, а й саме ініціювання видань. Перше з них має релігійний формат, натомість до роботи над другим залучено чималий світський колектив, що відчутно в концепції компонування книжки. Однак головна відмінність полягає не в цих зовнішніх чинниках, а в самому стилі перекладу і іншій ритміці поетичного мовлення.

Варто порівняти хоча б вступну частину першого розділу «С*трумінь*»:

Видання з 2008 р.

Затока лісу збігає
у ритмі гірських потоків
цей ритм мені свідчить про Тебе,
Слово Предвічне.
Яке ж дивовижне Твоє мовчання
у всьому, чим звідусіль промовляє
світ сотворенний…
що разом з затокою лісу
збігає кожним узбіччям…
це все, що з собою зносить
сріблястий каскад потоку,
спадаючий з гір ритмічно
і несений течією…
куди він несеться?[3]

Видання з 2011 р.

Затока лісу спадає
в ритмі гірських потоків,
Тебе мені ритм цей являє,
Предвічне Слово.
Яке ж предивне Твоє мовчання
в усім, чим звідусіль промовляє
створений світ…
що кожним схилом спадає
разом із затокою лісу…
і те, що з собою відносить
сріблястий каскад потоку,
що спадає з гори ритмічно,
своєю течією підхоплений… –
відносить куди?[4]

Перший із перекладів дуже зручно співвідносити з оригіналом, адже вони розміщені рядок навпроти рядка, що дозволяє помітити однакову, практично ідентичну внутрішню ритміку вірша. Другий значно не відрізняється від першого, однак автори, прагнучи формальної достеменності, інколи губили точність у відтворенні ритму, що взагалі не дивно, адже відтворення стилю автора, відчуття його поетичних ритмів – річ дуже філігранна і не завжди можлива. Часто перекладач змушений вибирати: або дотримуватися достеменного буквалізму у кожному порухові звуку, або йти за формальними чинниками нашої мови, яка не завжди дозволяє зберегти ритм і мелодію іншої мови.

Переклад «*Римського триптиху*» з 2008 р. постійно балансує на межі індивідуальних авторських визначень, звідси слова «*на Аеропазі в Атенах*» (пор. «*на афінському Аеропагу*»), «*Перший Видющий*» («*Перший Свідок*»), «*Предвічне Таїнство*» («*Пратаїнство*»), «як узріти його» («*як зробити видимим*»), «*незримі*» («*невидимі*») тощо. У цьому лексичному різноманітті обох перекладів – багатство нашої мови, її багатогранність, яка не применшує вартості жодного з текстів.

Найбільше зацікавлення у читачів поеми викликають профетичні візії Святішого Отця, який заповів, що буде після його відходу:

„Люди, яким довірено турботу про
спадщину ключів,
збираються в цьому місці ш їх
огортає сикстинська поліхромія,образ,
залишений нам Мікеланджело –
Так було в серпні, а потім у жовтні
знаменного року двох конклаве
і так буде знову, як настане потреба,
після моєї смерті.
«Con–clave»: спільна турбота про спадщину ключів, ключів Царства"
[3, 41].

В обох перекладах цей ключовий момент передано з однаковою силою. Позаземні реалії представлені в них повно, достеменно відтворено пояснення, уточнення і посилання, зроблені самим Йоаном Павлом II. І в першому, і в другому тексті введено художні неологізми Йоана Павла II, як Сикстина, Без-Іменний та ін. Тож попри те, що українські версії здійснені українськими перекладачами в різний час, оскільки їх розділяє три роки, можемо вважати їх рівноцінною перекладацькою інтерпретацією «*Римського триптиху*» для україномовного середовища.

Висновки. Поетичне слово Папи Римського, тепер уже Святого, Йоана Павла II, має велику художню цінність, сповнене трансцендентного змісту, з чим читач може познайомитися за допомогою українських перекладів його поезії, яких поки що не так уже й багато. Таких адаптацій до різних національних спільнот повинно виходити якнайбільше, щоб творчий геній не тільки понтифіка, але й визначного митця, був відомий усьому світу, у тому числі й українському народу. «*Римський триптих*» у подвійній перекладацькій версії – вдала реалізація цього виклику та завдання для сучасних митців. Уважаємо, що потреба таких праць у найближчий час зростатиме, що сприятиме поширенню духовної спадщини Йоана Павла II, який творив не лише для польських реципієнтів, а для всіх без винятку людей доброї волі.

Джерела та література

Давидчак Х. «*Поетична спадщина Папи Івана Павла II*» / Христина Давидчак // Вісник Львівського університету. Серія журналістика. – 2012. – Вип. 36. – С. 325–333.

Ґудзик К. «*Бестселер від Папи Івана Павла II*» / К. Гудзик // День. – 2003. – 15 березня.

Jan Paweł II – Йоан Павло II. «*Tryptyk Rzymski. Medytacje – Римський триптих. Медитації*» / Jan Paweł II (Йоан Павло II); пер. укр. мовою Світлани Пизи. – Biały Dunajec – Ostróg, 2008. – 70 s.

Іван Павло II. «*Римський триптих: медитації*» / Іван Павло II ; пер. укр. мовою Володимира Ільїна та Елеонори Андреєвої ; пер. рос. мовою Асара Еппеля ; передм. І. Дзюби. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2011. – 112 с.

Сухарева Светлана. „*Украинские переводы поэзии Иоанна Павла II: «Римский триптих»*”. В статье в хронологической последовательности рассмотрены украинские переводы поэмы «*Римский триптих*» Иоанна Павла II, изданные в Киеве и Остроге. Сравнены несколько переведенных вариантов на основании польского оригинала, определен их стиль, лексика, ритмика и та емоційну насиченість. Проведено паралелі фрагментів твору з життєвим та творчим шляхом митця. Зазначено, що в перекладах збережений авторський індивідуальний стиль і поетика. На основі зіставлення проаналізовано художньо-образну систему оригінального твору та перекладів.

Ключевые слова: религиозная поэзия, Папа Римский, украинский перевод, завет, Сикстинская капелла.

Sukhareva Svitlana. Ukrainian Translations of John Paul II's Poetry: «Roman triptych». The article deals with the chronological order of Ukrainian translations of the poem «Roman triptych» by John Paul II published in Kyiv and Ostroh. Comparatively several translated versions based on the Polish original, their style, vocabulary, rhythm and emotional saturation are defined. Parallels fragments between the author's works and his life are drawn. It is noted that the translations preserved the author's individual style and poetics. On the basis of the comparison, the artistic system of the original work and translations is analyzed.

Key words: religious poetry, Pope, Ukrainian translation, testament, Sistine Chapel.

© Сухарєва С., 2018

Джерело:

Світлана Сухарєва, „*Українські переклади поезії Йоана Павла II: «Римський триптих»*” // https://ukrpolnauka.wordpress.com/2018/11/12/

Publikacja: 12 listopada 2018 roku

Między sąsiadami - Між сусідами

«TRYPTYK RZYMSKI» BYŁ TEMATEM GRUDNIOWYCH WARSZTATÓW STUDENTÓW – PRZYSZŁYCH TŁUMACZY

Przekłady poezji Jana Pawła II były tematem warsztatów przyszłych tłumaczy

Fot. Natalia Ciołyk

29 grudnia 2021 roku w Naukowo-Edukacyjnym Laboratorium Polsko-Ukraińskiego Przekładu na Wołyńskim Uniwersytecie Narodowym odbyło się kolejne spotkanie w ramach projektu «*Tłumaczenie od kuchni*».

Studenci-poloniści IV roku Wydziału Filologii i Dziennikarstwa Wołyńskiego Uniwersytetu Narodowego imienia Łesi Ukrainki spotkali się z tłumaczką i kierownikiem Katedry Polonistyki i Przekładu Switłaną Suchariewą.

Tematem było tłumaczenie «*Tryptyku rzymskiego*», ostatniego przed śmiercią wydania wierszy Karola Wojtyły. Wydawnictwo «Wołanie z Wołynia» otrzymało z Watykanu zgodę na tłumaczenie i wydanie tekstu w języku ukraińskim. Okres przedświąteczny sprzyjał szczególnej lekturze dzieł, refleksji nad formą i treścią tekstów.

Switłana Suchariewa przeprowadziła warsztaty translatorskie: studenci analizowali i porównywali przekład wierszy z późniejszym wydaniem trójjęzycznym «*Tryptyku rzymskiego*» (w języku polskim, rosyjskim, ukraińskim) Wołodymyra Iljina i Eleonory Andrejewej. Takie spotkania pomagają studentom rozwijać umiejętności związane z tłumaczeniami, a także pomagają zrozumieć wszystkie aspekty pracy tłumacza.

Natalia Ciołyk

Źródło: „Monitor Wołyński”
https://monitorwolynski.com/pl/news/4162-29629
30 grudnia 2021 roku

Dziedzictwo - Спадщина

RODZINA HÜCKEL – PRZYCZYNEK DO DZIEJÓW MIASTA LWOWA

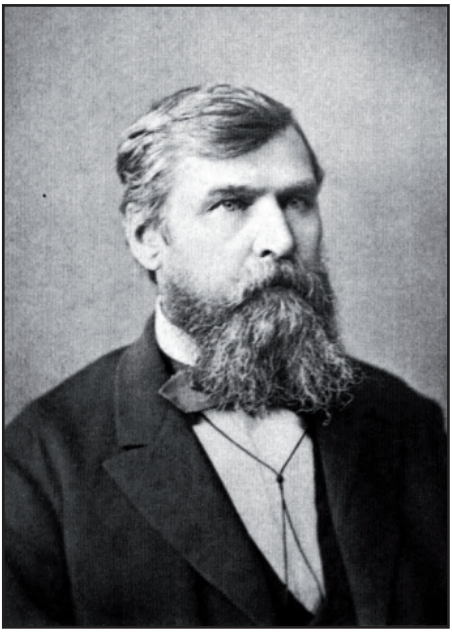

Polski botanik Edward Antoni Hückel
Fot. «Leksykon Botaników Polskich»

Ostatni dzień października 2020 roku, Maria Lisowska ze Szczebrzeszyna porządkuje rodzinny grób na miejscowym cmentarzu, nieopodal ktoś inny ustawia znicze przy okazałym pomniku z podobizną żołnierza w mundurze Wojska Polskiego. Nawiązuje się rozmowa. Maria dowiaduje się, że spoczywa tutaj zmarły w 1921 roku w Szczebrzeszynie dr, major, Wojska Polskiego z pochodzenia lwowianin – Julian Leon Hückel. Znając moje „*historyczne*" zacięcie dzwoni wieczorem do mnie, przysyła fot. z nagrobka i opowiada zasłyszaną historię od jego wnuka – Krzysztofa Hückela. Historia jest ciekawa, szukam w Internecie. Jest. Notatka w Wiadomościach Botanicznych z 2008 roku. Powoli poznaję przeszłość z pochodzenia niemieckiej, z umiłowania ojczyzny – polskiej Rodziny Hückel.

***

Julian Leon Hückel urodził się 31 marca 1871 roku we Lwowie jako syn Edwarda Antoniego i Marii Franciszki (z domu Buresch) Hückel. Ukończył medycynę na Uniwersytecie Lwowskim, początkowo pracował jako asystent w Zakładzie Chemii Lekarskiej tegoż Uniwersytetu, następnie jako lekarz wojskowy, awansowany z czasem do stopnia majora [1].

Pozostając na stanowisku lekarza wojskowego dał się poznać jako wzorowy lekarz i prawy obywatel – brał udział w obronie Lwowa, następnie wraz z jednostką wojskową, w której pełnił obowiązki lekarza trafił w 1920 roku na Zamojszczyznę. Po zakończeniu ciężkich walk pod Hrubieszowem (13-14 sierpnia oraz 20 sierpnia – 6 września 1920 roku) zorganizował w budynku szkolnym [2] w Szczebrzeszynie lazaret nad którym objął dowództwo. Zmarł 26 lutego 1921 roku w Szczebrzeszynie.

Jego pochówek został upamiętniony przez wnuka Krzysztofa Hückela, którego spotkała na cmentarzu Maria Lisowska. Krzysztof jest synem Stanisława, z zawodu inżyniera, zasłużonego podczas budowy portu w Gdyni [3], i nie tylko – Stanisław pełnił obowiązki dyrektora Instytutu Budownictwa Wodnego Polskiej Akademii Nauk w Gdańsku, był założycie-

lem i redaktorem kilku renomowanych czasopism naukowych Polskiej Akademii Nauk, wybitnym specjalistą w zakresie budownictwa morskiego, autorem kilku prac naukowych [4].

Julian Leon Hückel był synem (o czym wspomniano wcześniej) Edwarda Antoniego Hückela, znanego na terenie Wołynia nauczyciela (od roku 1868 profesora), który poza pracą stricte pedagogiczną (pracował m. in jako profesor c. k w Państwowym Niższym Gimnazjum im. Franciszka Józefa i w Drohobyczu, (25. IX. 1868 – 31. XIII. 1869), w Gimnazjum Franciszka Józefa we Lwowie (1875 – 2. VI. 1879), pełnił obowiązki dyrektora c. k Wyższej Szkoły Realnej w Stanisławowie) zajmował się badaniami botanicznym. Jest autorem co najmniej 7 prac z zakresu botaniki. Jego zbiory zostały przekazane do Muzeum im. Ossolińskich we Lwowie oraz do Muzeum Przyrodniczego im. Dzieduszyckich we Lwowie.

Od roku 1864 był współpracownikiem Towarzystwa Zoologiczno-Botanicznego w Wiedniu, w latach 1866-1872 członkiem Komisji Fizjograficznej Towarzystwa Naukowego Krakowskiego, w latach 1874-1877 członkiem Komisji Egzaminacyjnej dla Nauczycieli i Nauczycielek Szkół Ludowych i Wydziałowych we Lwowie.

Poza wspomnianym Julianem dziećmi z małżeństwa Edwarda Antoniego i Marii Franciszki Hückel byli: córka Stanisława (zmarła w młodości), Władysław, doktor praw i urzędnik w Prokuratorii Skarbowej we Lwowie, sekretarz Sądu Obwodowego w Tarnopolu, radca Sądu Powiatowego w Kopyczyńcach i Husiatynie oraz córka Felicja, po mężu Kilianowa [5].

opr. Regina Smoter Grzeszkiewicz

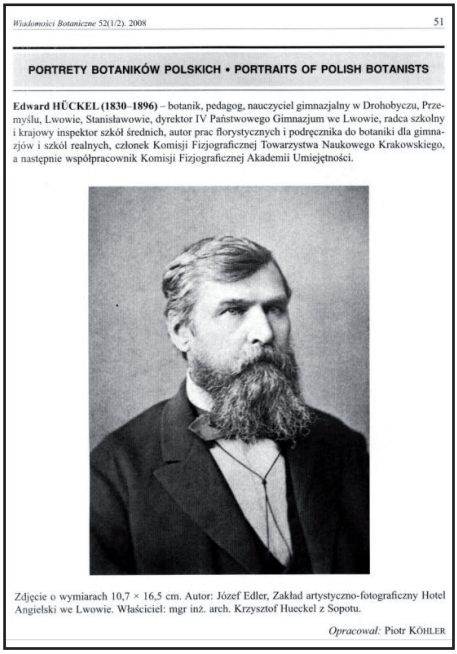

Wiadomości Botaniczne 52(1/2). 2008 51

PORTRETY BOTANIKÓW POLSKICH • PORTRAITS OF POLISH BOTANISTS

Edward HÜCKEL (1830–1896) – botanik, pedagog, nauczyciel gimnazjalny w Drohobyczu, Przemyślu, Lwowie, Stanisławowie, dyrektor IV Państwowego Gimnazjum we Lwowie, radca szkolny i krajowy inspektor szkół średnich, autor prac florystycznych i podręcznika do botaniki dla gimnazjów i szkół realnych, członek Komisji Fizjograficznej Towarzystwa Naukowego Krakowskiego, a następnie współpracownik Komisji Fizjograficznej Akademii Umiejętności.

Zdjęcie o wymiarach 10,7 × 16,5 cm. Autor: Józef Edler, Zakład artystyczno-fotograficzny Hotel Angielski we Lwowie. Właściciel: mgr inż. arch. Krzysztof Hueckel z Sopotu.

Opracował: Piotr KÖHLER

Przypisy:

[1] «*Leksykon Botaników Polskich*», P. Köhler, „*Edward Antoni Hückel*", „Wiadomości Botaniczne" 52 (1/2) 2008, s. 63.

[2] Budynek, obecnie Zespół Szkół im Zamoyskich wzniesiony został staraniem ordynata Stanisława hr. Zamoyskiego w 1811 roku.

[3] Relacja Krzysztofa Hückel, październik 2020.

[4] Hasło: „*Stanisław Hückel*", Wikipedia – wolna encyklopedia, [dostęp: 2 listopada 2020 roku].

[5] «*Leksykon Botaników Polskich*»..., dz. cyt. s. 64-65.

Między sąsiadami - Між сусідами

MIĘDZY ŚWIĘTĄ WOJNĄ A WOJNĄ SPRAWIEDLIWĄ

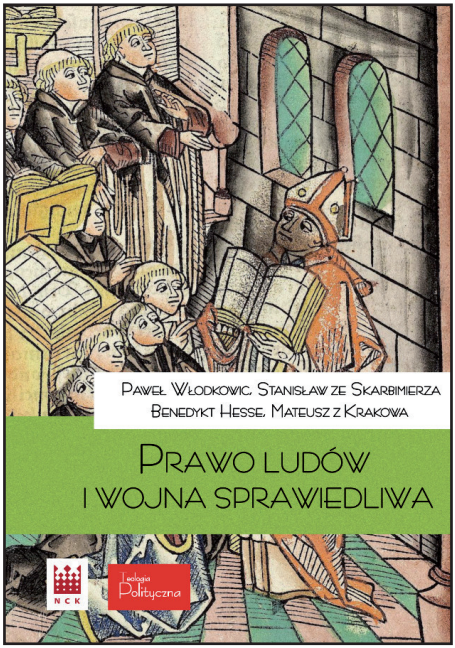

Jak zwierzchnicy Kościołów odnoszą się do największego konfliktu zbrojnego w Europie po II wojnie światowej? Cyryl, Bartłomiej; Franciszek – każdy z nich reprezentuje inne stanowisko. Wojna na Ukrainie ujawniła różne postawy Kościołów chrześcijańskich wobec tego militarnego konfliktu. Najbardziej szokujące stanowisko zajęła Rosyjska Cerkiew Prawosławna. Patriarcha moskiewski Cyryl poparł zbrodniczą agresję większego kraju na mniejszy, uzasadniając ją względami metafizycznymi. W jego opinii jest to starcie, które toczy się między siłami dobra, reprezentowanymi przez Moskwę, a siłami zła, uosabianymi przez władze w Kijowie i stojący za nimi Zachód. Dodajmy, że jest to ten sam hierarcha, który w 2012 r. przybył do Warszawy, by ogłosić razem z ówczesnym przewodniczącym episkopatu abp. Józefem Michalikiem wspólne przesłanie do narodów Polski i Rosji. Jawił się wówczas jako gołąbek pokoju. W podpisanym przez niego dokumencie wielokrotnie pojawiały się słowa: pokój, dialog, zgoda, wzajemne zaufanie, przebaczenie, braterstwo i pojednanie. Dziś w jego retoryce dominują zupełnie inne tony. Podczas niedawnej mszy zagrzewał rosyjskich żołnierzy do walki, zachęcając naród, by stał murem za swą armią. Mówił: „*Musimy być bardzo silni. Mówiąc ››my‹‹, mam na myśli przede wszystkim siły zbrojne – ale nie tylko. Wszyscy nasi ludzie muszą się dziś obudzić, muszą się obudzić, muszą zrozumieć, że nadszedł czas szczególny, czas, od którego mogą zależeć historyczne losy naszego narodu*”.

ŚWIĘTA WOJNA ROSJI

Gdy rosyjska ofensywa załamała się na północy Ukrainy, Cyryl podczas uroczystej mszy podarował dowódcy Gwardii Narodowej gen. Wiktorowi Zołotowowi kopię Augustowskiej Ikony Matki Bożej. Życzył wojskowemu, by wizerunek Maryi zawsze był obecny w szeregach wspomnianej formacji. Zdarzenie miało wymiar symboliczny, nawiązywało do prawosławnych opowieści z czasów I wojny światowej, gdy armia rosyjska na Podlasiu znalazła się w głębokiej defensywie. Wówczas (w nocy z 13

na 14 września l914 r.) żołnierzom miała się ukazać na niebie Matka Boża. Pod wpływem rozchodzącej się o tym wieści przystąpili oni do kontrataku i rozgromili wojska niemieckie w bitwie pod Augustowem. Rok później na polecenie metropolity moskiewskiego Makarego wykonano ikonę upamiętniającą to wydarzenie. Przesłanie prezentu od Cyryla było jasne: rosyjskiemu wojsku, które ugrzęzło na Ukrainie, potrzebna jest pomoc z nieba. Tak odebrał ten gest także gen. Zołotow, który wyraził nadzieję, że obecność cudownej ikony będzie chronić jego żołnierzy oraz przyspieszy ich zwycięstwo. Patriarcha Cyryl nie jest odosobniony w swoich poglądach. Podobnie myśli większość hierarchów Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej. Jednym z nich jest abp Nikon z Ufy, który wystąpił na wiecu poparcia dla Władimira Putina i wojny na Ukrainie. Powiedział wówczas o wrogach Rosji, że „*takich ludzi nie możemy uważać za ludzi. Dlatego wspieramy naszą armię, naszego prezydenta. Jesteśmy z wami jedno*". W podobnym duchu wypowiadał się arcybiskup syktywkarski Pitrim, który w wywiadzie dla portalu regnum.ru mówił: „*Studiowałem historię i wiem, że Kijów był wiele razy oblegany, m.in. przez naszych książąt rosyjskich. Działo się tak jednak z powodu niesprawiedliwych czynów mieszkańców Kijowa. A teraz widzimy niegodziwe czyny Kijowa. Wszystko, co robi prezydent, jest w porządku. Ja sam jestem monarchistą z przekonania i jako monarchista mówię: skoro Bóg dał taką możliwość, to ja sam nałożę koronę na głowę Putina – oczywiście jeśli patriarcha nie zechce go koronować, a mam taką samą jak patriarcha moc biskupią*". Ten sam biskup Pitrim podczas niedawnego nabożeństwa powiedział, że każdy żołnierz rosyjski, który zginie na Ukrainie, powinien zostać ogłoszony świętym, ponieważ jest męczennikiem. Oznaczałoby to de facto uznanie konfliktu na Ukrainie za świętą wojnę. Co znamienne, to samo zdanie prezentuje główny mufti Czeczenii Salah Mežijew, który wezwał wiernych do udziału w dżihadzie nad Dnieprem po stronie armii rosyjskiej. Islamski duchowny obiecał, że każdy muzułmanin, który zginie na ukraińskim froncie, „*bezwarunkowo stanie się szahidem*", a więc poległym w imię Allaha i dzięki temu trafi do raju. Wspomniany mufti pochwalił czeczeńskie oddziały biorące udział w agresji na Ukrainę, mówiąc: „*Muzułmanie, którzy dziś tam wojują, walczą za Koran, za proroka, i żeby ten brud nie został im narzucony, a także dlatego, że podążają ścieżką towarzyszy proroka Mahometa*".

WOJNA SPRAWIEDLIWA UKRAINY

O ile z jednej strony konfliktu ożywa idea świętej wojny, reprezentowana przez sojusz patriarchatu moskiewskiego i czeczeńskiego islamu, o tyle po drugiej dominuje odwołanie się do koncepcji wojny sprawiedliwej. W sumie jest to ta sama kontrowersja, która rozpalała umysły europejskich elit 600 lat temu. Apogeum owego sporu przypadło na obrady soboru w Konstancji w latach 1414-1418. Delegacja Zakonu Krzyżackiego, którą wspierał niemal cały kwiat rycerstwa zachodniego, prezentowała koncepcję świętej wojny, opowiadając się za nawracaniem pogan ogniem i mieczem. W opozycji do niej wystąpiła delegacja polska, która twierdziła, że nie można szerzyć wiary siłą. Wypracowała ona koncepcję wojny sprawiedliwej, do której zaliczono zwłaszcza wojnę obronną. W tej optyce Krzyżacy, atakując pogańską Litwę, okazywali się agresorami wywołującymi niesprawiedliwy kon-

flikt, obrońcy mieli prawo zaś stawiać im opór, ponieważ występowali w godziwej sprawie. Dziś do tej koncepcji odwołują się nad Dnieprem duchowni nie tylko Kościołów grekokatolickiego i rzymskokatolickiego, lecz także autokefalicznej Prawosławnej Cerkwi Ukrainy, która nie uznaje zwierzchnictwa Moskwy. Stojący na jej czele metropolita kijowski Epifaniusz nie tylko oskarżył Putina o ludobójstwo, lecz także ujawnił, że znajduje się na piątym miejscu osób przeznaczonych do likwidacji przez Rosję i że były już trzy próby zamachów na jego życie. Wspomniane Kościoły uważają, że z chrześcijańskiego punktu widzenia Ukraińcy mają nie tylko prawo, ale i obowiązek obrony własnej ojczyzny przed brutalna napaścią. W najbardziej paradoksalnej sytuacji znaleźli się wierni Ukraińskiej Cerkwi Prawosławnej, uznający zwierzchnictwo patriarchatu moskiewskiego, którzy przed lutową inwazja stanowili większość chrześcijan w kraju. To właśnie im – według Putina i Cyryla – mieli przyjść z pomocą rosyjscy żołnierze. Tymczasem to właśnie oni stali się głównymi ofiarami najazdu. Zamiast „*wyzwolenia z rąk neonazistów*" otrzymali ze strony Rosji „*przyjacielski ostrzał*", „*braterskie bombardowania*" i „bratnie egzekucje". Brutalna agresja odniosła skutek odwrotny do zamierzonego przez Kreml. Zamiast wdzięczności i poparcia wywołała gniew i rozczarowanie wśród ukraińskich prawosławnych, którzy dotychczas pozostawali lojalni wobec Moskwy. Nic więc dziwnego, że ich najwyższy ranga duchowny, metropolita kijowskí Onufry, wypowiedział się w duchu całkowicie przeciwstawnym niż j ego bezpośredni zwierzchnik – patriarcha Cyryl. Nazwał mianowicie rosyjską agresję „powtórzeniem grzechu Kaina, który z zazdrości zabił własnego brata. Taka wojna nie ma usprawiedliwienia ani przed Bogiem, ani przed ludźmi", dodał. Jeszcze bardziej radykalni są inni hierarchowie do niedawna wierni Cyrylowi, którzy teraz masowo odłączają się od patriarchatu moskiewskiego. Porzucają go liczne parafie, a nawet całe eparchie (diecezje). Nawet metropolita tarnopolski Siergiej, uważany za najbardziej prorosyjskiego dostojnika w kraju, wydał dekret skierowany do wszystkich duchownych swej eparchii, aby odtąd przestali wymieniać podczas mszy imię Cyryla, co de facto oznacza zerwanie jedności z patriarchatem moskiewskim. To pokazuje, że stracił on niemal całkowicie poparcie wśród prawosławnego duchowieństwa na Ukrainie. Osiągnął więc cel odwrotny do zamierzonego. Mało tego, niechęć wobec Cyryla jest tak powszechna, że większość obywateli Ukrainy opowiada się w sondażach za uznaniem Cerkwi wiernej patriarchatowi moskiewskiemu za organizację ekstremistyczną i antypaństwową, której działalność powinna zostać zakazana. Na tym tle rośnie autorytet patriarchy Konstantynopola Bartłomieja, który potępił agresję Putina oraz odwiedził z wyrazami wsparcia ukraińskich uchodźców w Polsce. Przez ostatnie lata był on oskarżany przez Moskwę, że chce zniszczyć wpływy patriarchatu moskiewskiego na Ukrainie. W rzeczywistości jednak sam Cyryl zrobił to w ciągu niespełna miesiąca o wiele skuteczniej, niż Bartłomiej potrafiłby przez całe dekady. Inne Cerkwie prawosławne na świecie sprzeciwiają się wojnie na Ukrainie, jednak tylko część z nich zdecydowanie potępia rosyjską agresję. Niektóre są zbyt związane z patriarchatem moskiewskim, by mogły sobie pozwolić na otwartą krytykę Rosji. Najostrzej dotychczas wypowiedział się rzecznik prasowy rumuńskiej Cerkwi prawosławnej,

który nazwał Putina wprost antychrystem.

NIE MA WOJNY SPRAWIEDLIWEJ?

Na tym tle szczególnie wyróżnia się postawa Kościoła katolickiego. Z jednej strony utrzymane w bardzo ostrym tonie listy do patriarchy Cyryla skierowali przewodniczący episkopatu Polski abp Stanisław Gądecki oraz prymas Czech kard. Dominik Duka. Obaj zdecydowanie potępili zbrodnie dokonywane przez Rosjan na Ukrainie. W podobnym tonie wypowiedziało się wielu innych dostojników z Europy.

Z drugiej jednak strony z tak jednoznacznym stanowiskiem wyraźnie kontrastuje zachowanie Franciszka. Potępia on przemoc, współczuje ofiarom i nawołuje do pokoju, ale nie mówi, kto jest ofiarą, a kto agresorem. Nie wskazuje nawet kryteriów, na podstawie których można byłoby dokonać takiego rozróżnienia. W swych apelach, aby odłożono broń i szukano porozumienia, traktuje obie strony symetrycznie. Wielu wiernych na Ukrainie jest rozgoryczonych jego postawą, która sprowadza obie strony konfliktu do tego samego poziomu odpowiedzialności. W sumie postawa Franciszka nie powinna dziwić, jeżeli zna się jego poglądy. W swej ostatniej encyklice „Fratelli tutti" napisał wprost, że „*bardzo trudno jest dziś utrzymać racjonalne kryteria, które wypracowano w poprzednich wiekach, by mówić o możliwości ››wojny sprawiedliwej‹‹*". Co prawda Katechizm Kościoła Katolickiego twierdzi coś przeciwnego, dopuszczając możliwość zastosowania takiej kategorii do współczesnych konfliktów zbrojnych, jednak Franciszek upiera się przy swoim zdaniu.

Przyjęcie jego stanowiska sprawiłoby jednak, że Ukraińcy nie mogliby mówić, iż toczą wojnę sprawiedliwą, broniąc swej ojczyzny przed agresorem. Prowadzona przez nich obrona byłaby czynem moralnie złym – tak samo jak złem jest masakrowanie bezbronnej ludności cywilnej. To jednak oznacza de facto moralne zrównanie sprawców z ofiarami. Szokujące? To prawda, ale do tego sprowadzał się przecież szeroko komentowany tweet Franciszka po ujawnieniu zbrodni ludobójstwa w Buczy: „*Wszyscy jesteśmy winni!*". Wszyscy? Matki zabitych dzieci też? Na równi z tymi, którzy strzelali skrępowanym więźniom w potylicę? Odrzucenie przez Franciszka koncepcji wojny sprawiedliwej czyni go intelektualnie i moralnie bezradnym wobec bestialstwa, które domaga się osądu. Elementarne poczucie sprawiedliwości wielu katolików rozjeżdża się w tym momencie dramatycznie z poglądami ich arcypasterza, który zawiesza moralne wartościowanie w sytuacji, gdy jest ono szczególnie potrzebne. Wiele słyszeliśmy w ostatnich latach o „*rewolucji Franciszka*" i jego „*nowym paradygmacie*". Stosunek do wojny na Ukrainie nie jest żadnym odstępstwem od linii programowej tego pontyfikatu. Jest logiczną konsekwencją jego założeń. Ukraińscy duchowni, zarówno grekokatoliccy, jak i rzymskokatoliccy, nie zamierzają go jednak słuchać i nadal mówią, że ich kraj toczy wojnę sprawiedliwą.

Grzegorz Górny

Źródło: Grzegorz GÓRNY, „*Między świętą wojną a wojną sprawiedliwą*", „Sieci" nr 16 z 19-24 kwietnia 2022, s. 55-57.

Literatura - Література

Ułas SAMCZUK
W O Ł Y Ń. Powieść w trzech tomach
tom II: WOJNA I REWOLUCJA
XI

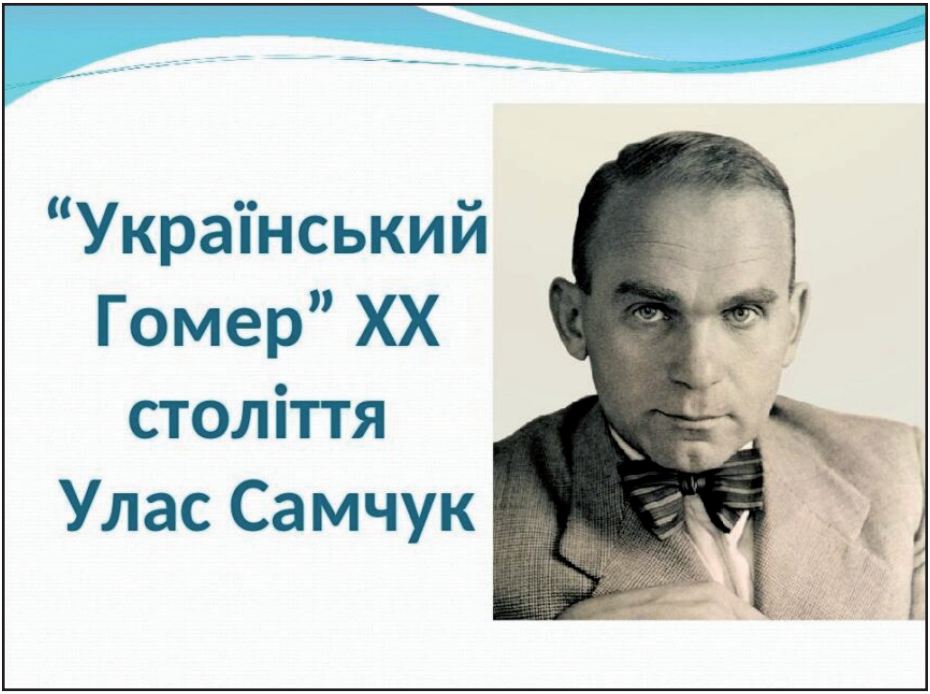

Minęły dwa tygodnie spokoju, bezwładzy, niepewności. I oto pewnego dnia do wsi zaczęło wkraczać jakieś wojsko. Mundury na nich, niemieckie. Z przodu, jedzie kilku konnych, z ręcznymi kulomiotami. W pewnej odległości od nich, grubawy dowódca. Koń na nim silny, gniady. Stąpa powoli. Za naczelnikiem, piechota.

Wołodźko, przysłuchuje się ich mowie. Nie rozumie. Mundury niemieckie, mowa nieznana… Zupełnie nie tak, wyobrażał ich sobie Wołodźko. To mieli być dziwni ludzie, w rogatywkach, z piórami. A tu ani rogatywek, ani piór. Jakieś okrągłe czapeczki, które nawet można było kupić w Krzemieńcu. Na nich, blaszane skrzydlate orły.

Idą równymi szeregami, kompania za kompanią. Wielu ich. Do nikogo nie podobni. Skąd przyszli? Z jakich lasów, z jakich błot? Toż u nich same lasy, piaski i

bagna. Czego od nas chcą? Tutaj, to nie ich kraj.

Przeszły kompanie, ciągną armaty. Ooo, to jest siła. Ale gdzie oni byli, do tego czasu? Z takim wojskiem, z taką siłą, oni mogli dawno, wypędzić bolszewików… Bali się. Bardzo, ostrożni. Wiedzą dobrze, że nie ma tu nikogo, kto mógłby stawić im czoło, a idą wojennym porządkiem. Po polach, idą czujki. Boją się.

Śnił mi się pewien sen, odezwał się Matwiej. No i widzę... Czyż nie sprawdził się? A to było jeszcze przed wojną. Rosja była… Kto by coś takiego pomyślał…

Nastała, nowa władza. Dziwny i niezrozumiały ustrój. Nikt nie chce wierzyć, że to ani nie „*petlurowcy*", ani nie „*bolszewicy*", nie „*nasi*", a cudzy. Bo wszyscy, co byli do tego czasu, byli „*swoi*". Jednych chcieli jedni, drugich drudzy, ale to było zrozumiałe. Niektórym, zdawało się, że, ot, pobiją się jedni z drugimi, jakoś się pogodzą i będzie znowu Rosja, albo Ukraina. Tak i mówili:

– A czort ich wie… I za co, oni się biją? I ci o ziemię i tamci o ziemię. I ci, o naród i tamci, o naród. Bolszewicy, za komuną, petlurowcy, przeciw komunie. No, tak prosto – chcesz komuny, popieraj komunę. Kto nie chce komuny, – bądź sam sobą i pracuj. Ech, naród, naród… Biją się, biją, a tu, widzisz, drudzy korzystają…

– Bo nie ma należytej świadomości! – dodaje pewnie, chyba Semen.

– Gdyby, jeden z drugim, powalczył cztery lata, jak ja na pierwszej linii w okopach, – nie zechciałby więcej szwendać się po świecie i strzelać jeden do drugiego.

– No… A popatrzcie, ot, Polacy… Kto kiedyś, o nich dobre słowo, słyszał? Tylko się kłócili. A oni oto, jakie wojsko zebrali. Co, mówicie, nie wojsko?.. Ot, przyszli, zajęli i wszystko… Pojechałem do Krzemieńca… Słyszysz, wszędzie tylko, co, a co. Wszyscy wkoło cokają. Żydzi, sobie – nie poznajesz. Wszystko się powywracało. Słyszę jedno – panie, panie, kupcie czapkę… – Idź, psia krew. Maciejówek naszył, i sprzedaje… A co to… I okrzyki wkoło, nie nasze. Nie rozumiesz, ni słowa… – Et, i ci długo nie wytrzymają. – Przegonią! – mówi jakiś sceptyk, nie myślący nad tym, kto pogoni i jak pogoni. Ktoś taki, się zjawi. Czy mało, rożnych wojaków, się napłodziło?

Mijają dni, za dniami. Minęły żniwa. Zebrali żyta, pszenice, owsy. Postępuje ostrożnie, jesień. Dni słoneczne, melancholijne. Po stepach, ścielą się struny babiego lata i, zdaje się, ktoś wygrywa na nich, tę samą żółtą piosenkę, podobną do złotego, spadającego listka klonu, nieśmiertelników, czy gorącej barwy, nasturcji.

Na polach, wykopują ziemniaki. Gorzeje ognicha. Dym podnosi się do góry, albo kłębami, kotłuje się po ziemi. W nozdrza, ciśnie się zapach palonych łętów kartofli. Słychać, piosenkę. To na pewno, wyśpiewuje Chrystia. To ona ma taki ciepły głos, jak harmonia. To nikt, inny. Ona, lubi pracować i śpiewać, jedną ze swoich ulubionych piosenek, jakich zna bez liku. Ona, od wielu lat się nie zmienia, wciąż pozostaje, jak dziewczyna. Chodzi, jak dziewczyna, śmieje się, jak dziewczyna, nawet na koromyśle, nosi pełne wiadra wody, chociaż w stanie, jest cienka i giętka, jak osa.

Wszyscy w te dni pracują. Jesień, pewnymi nogami, stąpa po ziemi. Po roli, stąpają chłopskie nogi. Sieją i wschodzi ozimina. Matwiej, z Wołodźką i całą rodziną, także pracują. Choć już czas Wołodźce do szkoły, ale przyszła wiadomość, że tego roku nauka, zacznie się później. Dzięki jego pomocy, szybciej wykopią ziemniaki i posieją. W tej ciszy, w muzyce jesieni, w zapachu kartoflisk, czai się nowe zmartwienie.

Pewnego dnia – gdzieś od strony Ludwiszcz – niespodzianie zaterkotały kulomioty. Matwiej z Wołodźką byli akurat w polu, i przeorywali kartoflisko. Za tydzień, Wołodźko ma jechać do Dermania… Z Żołobek, pędzi jakiś wóz. Na wozie, widać człowieka z karabinem. Zrównał się z Matwiejem, macha rękami, pokazuje na wieś i krzyczy: Hej, do wsi! Powstanie!.. I nie zatrzymując się, goni dalej. We wsi, tego wieczoru, było zebranie. Poczęli radzić, krzyczeć. Ktoś wygłosił ostre przemówienie. – Wszyscy – mówi, powstają! Ludwiszcze, Żołobki, Tylawka. Wszyscy, jak jeden. Tam, na Lachowcach, zabili trzech żandarmów.

Ale, Tylawka się waha. Jedni za, drudzy przeciw. Wygrali drudzy. Agitatorzy, pojechali. Na drugi dzień, rano, z południowego wschodu, posłyszeli strzały armatnie. Kto i do kogo strzelał, nie wiadomo. Doszły wieści, że to bitwa z powstańcami. W Szumsku, na grobli, ustawiło się kilku chłopców z kulomiotami i wypuścili kilka serii do „hallerczyków", którzy akurat wchodzili do miasteczka. Źle. Nie wytrzymali. Odpalili kilka salw z rusznic. Chłopcy uciekli.

W Ludwiszczach, niby grupa chłopców z rusznicami, napadła na oddział wojska. Kilku postrzelili. Wojsko, uciekło. Co będzie dalej, nie wiadomo. Wszyscy czekają i spodziewają się, że przyjdą petlurowcy. Mówią, że oni są gdzieś za Jampolem.

Mija jeszcze jedna, niespokojna noc. W niektórych miejscach, słychać strzelaninę. Ranek, przyniósł już, pierwsze skutki. Nad miejscem, gdzie jest wieś Ludwiszcze, nagle pojawiają się, ciężkie, ciemne chmury, dymu. Od czasu do czasu, słychać strzały karabinowe. Do Tylawki, przybiegają pierwsi uciekinierzy. – Palą! Bieda! Chowajcie nas! Ratujcie nas!..Przepadliśmy!.. – W las! W chaszcze! A chmury dymu, wciąż rosną, podnoszą się, sięgają słońca i zakrywają je. Robi się, mrocznie. Zza pagórka i sadów, wyrywa się ogień. Niebo, podobne do rozżarzonego metalu. Nagle, odrywa się od ziemi i bije w górę, nowy słup ognia. Pojawia się najpierw lekki, a potem coraz silniejszy i silniejszy, wiatr. Chmury dymu, kłębią się, rozciągają i rozcapierzywszy dziko, straszne skrzydła, lecą na wschód.

Zdaje się, jakby w tym miejscu, przewróciła się ziemia i cały ogień jej wnętrza, wyrwał się na zewnątrz. Szerzy się naokoło, ostry zapach spalenizny. Góry, lasy, sady, wierzchołki świerków, otaczają się dymem. Po ścierniskach, ścielą się pasma czarnej waty.

Wszyscy ludzie wkoło, porzucili swoje chaty, swoją pracę. Ludwiskimi polami, biegają jacyś ludzie, dobiegają do doliny i znikają. W Tylawce, szerzą się wieści, że po Ludwiszczach, to samo czeka, Żołobki, Tytylkowce, Rachmanów i Tylawkę.

Matwiej, rzucił prace w polu, poszedł na podwórze i począł znosić do lochu wszystko, co było można. Narzędzia, odzież, zastawę stołową, zapasy jedzenia. Nastia wyniosła z chaty, prawie wszystko. Nawet obrazy. Konie i krowy, Wołodźko z Katarzyną, pognali w las. Po południu, do wsi, wpadł, jakiś oddział wojska. Prawie wszyscy wojskowi, w długich, żółtych kożuchach, z wielkimi wyłożonymi kołnierzami. Ludzie poznają te kożuchy. To znane kożuchy z Ludwiszcz. Wojacy, rozeszli się po chatach. U Titki Kohana, otworzyli winiarnię, wypuścili prosięta i kilkoro z nich, postrzelili, jak dziczyznę. Szukali śmietany i jajek, ale wszystkie chaty, puste. Niektórzy, posmakowali nahajek.

W leśnych chaszczach Ugorska, pełno ludzi z chudobą. Konie, krowy. Wszyscy wystraszeni, zmęczeni. Wołodźko, też jest tutaj. On siedzi, pod wielką lipą, na kupce pozbieranego chrustu, i myśli. Dziw-

ne, wyjątkowe myśli. Nie ma na nie, słów. One się rodzą, z głębi ludzkiego ja, rosną w gniew, w lód, w wielką, duchową ranę, która nie zna leków i nie zna, zapomnienia. Ona jątrzyć się będzie w nim, przez całe życie i dokuczliwym bólem, wiecznie będzie wypływać i wywoływać wspomnienia, tych wyjątkowych dni.

On także myśli, że czas pójść do szkoły. Ale jak zostawić w te dni swoich bliskich i chatę. Pójdziesz i może na zawsze pożegnasz te budowy, które kosztowały tyle pracy. A zima nie stoi. Starzy ludzie, dzieci… Co z nimi? Gdzie ratunek?

Na drugi dzień przyszli i do Żołobek. Tylawkę ominęli. Ale Żołobki stały się jedną pustką. Chaty przygotowane na pożarcie przez siły ognia. Jednak kara spotkała pięć gospodarstw. Resztę oszczędzili.

Dni mijają. Niepewne, czarne. Dymy powoli rozchodzą się po dolinach i lekkim dotykiem, jakby lękały się czegoś, opadają na ziemię. Cichnie. Karający obcy w żółtych kożuchach znikli. Ludzie wyłażą z lasów, oglądają się. Ot, ich chaty. Ot, zgliszcza, popiół. Tam na polu wdowa z kupką dzieci. Płaczą, bo co robić Ojciec ich kilka razy obszedł Karpaty i gdzieś za „cara i ojczyznę", pożegnał się z życiem. Okradło go ono, nierozumnego ślepca, a ty, matko, i wy, dzieci, siedźcie na ziemi pod gołym niebem i płaczcie, płaczcie!..

Płaczcie, bo wasze łzy, nie tańsze od rosy, od wody morskiej. Nikt nie przyjdzie do was i nie zapyta – za co was karzą? Za dziadów waszych, za ojców? Za cara i ojczyznę, jakim wiernie służyli, i za te stulecia przez które z waszych dusz nie wyszedł ani jeden przykry odruch, ni jeden sprzeciw, ni jeden protest. Płaczcie, bo wyście zakopali sami siebie w podziemiach, gdzie piekło na ziemi i gdzie zgrzytanie zębów.

Piątek, sobota. Jutro niedziela. Wieś czeka na was, ludzie. Tam stoją wasze chaty. Idźcie i zajmujcie je znowu, bo są wasze. Czujecie? Wasze, i nikt na ziemi nie ma prawa ich zabrać. Tam wasza cerkiew stoi. Krzyż na niej, jak i zawsze, jaśnieje w promieniach słonecznych. Ale na dzwonnicy nikt nie niepokoi wielkiego dzwonu. Cicho naokoło… Idźcie, ludzie, i zajmujcie wasze chaty, i waszą cerkiew.

Posłuchali. Głos ich wnętrza, silny. Zostawili las, pieczary, ogniska i wrocili pod swoje strzechy. Przeżyli noc, a rano wieś już otoczona łańcuchem najeźdźców. Nie ma wyjścia. Zgonili małych i starych, matki, narzeczonych…

Z setek wybrali tylko szesnastu samych młodych. Postawili pod pańskim parkiem i wszystkich rozstrzelali z kulomiotu. Potem rzucili na kupę i postawili wartę. Uljana Soroka, ta sama, jakiej chata na końcu wsi pod samym cmentarzem, nie bała się podejść do swego syna. On leżał na kupie z odstrzelonym kawałkiem głowy i nie mógł umrzeć. Matka do rana własnymi rękoma podtrzymywała jego głowę, póki nie wyciekła ostatnia kropla sinej krwi przez jej starcze palce.

Warta odeszła. Krewni pozabierali ciała swoich martwych synów. Koło cmentarza wyrosła wielka mogiła, na której zabroniono postawić napis.

Oto, jakie dni. Matwiej przeżywa po swojemu. Cała jego istota znowu, jak ślimak, zwinęła się sama w sobie i skamieniała. Czoło pokryło się znanymi zmarszczkami, i każda z nich nalana wyraźnym gniewem. A mimo tego on nie zapomina swego.

– Tobie Wołodźku, czas do szkoły – zauważył. – Musisz iść pieszo, bo jak teraz pojedziesz. A uspokoi się, to przywiozę jedzenie…

Katarzyna zamierzała odwiedzić Dermań. Dobrze. To znaczy, że pójdą we dwoje.

Wyszli raniutko. Poszli szlakiem wprost na Żołoby. Minęli las, weszli do wsi. Jedna świeża mogiła. Chodzą ludzie. Jedne zgorzeliska. Doszli do wygonu. Wołodźko zeszedł z drogi i znalazł miejsce z wyraźnymi śladami tragedii. Ziemia nie zdążyła jeszcze wchłonąć resztek rozlanej krwi. Wołodźko zatrzymał się, rozgląda się naokoło. Park, sośnina, świerki, olbrzymie osiki. Tam pałac. Tam chaty i karczma. Tam, nawet pasą się gęsi. Niebo szare, jak jesienią. Liście osik drżą. Sosny i świerki szepczą czy szumią, czy Bóg to wie, jak zwą się te ciche różne dźwięki, które nie mają ni początku, ni końca. Zapamiętaj sobie Wołodźko, to wszystko. Dotknij czubkami palców tych kawałków jeszcze gorącej ziemi i idź dalej. Idź i ucz się…

I on poszedł. Długa znana droga przez pola, lasy, góry i doły rodzinnej ziemi. Iść po niej, czuć każdy odgłos twego kroku, widzieć kolory nieba i ziemi przyjemnie, ale i boleśnie. Zachodni wiatr przynosi chmury. Po polach zgraje wron i szpaków. Gdzieniegdzie widać oraczy. Wkoło porozrzucane barwne ruchliwe plamki. To chudoba. Pastuszkowie palą ogniska i grzeją się. Dym ścieli się dołem, nie dotykając ziemi.

Tej zimy Wołodźko jeszcze z większym zacięciem rzucił się by zdobywać skały wiedzy. Wszystkie przeżycia ozdobiły jego czoło dwoma mało zauważalnymi zmarszczkami, które nadały twarzy powagi. Życie, to nie żart. Życie, to ciężki bój. Zwycięzcą zostaje ten, kto ma siłę i umie życiem władać. Życie wciąż mu daje ciężkie lekcje. I kolejną z nich była ta, jaką przeżył tej zimy w niepokornym, dumnym Dermaniu. Pewnego ranka wkroczył nagle do tej wsi oddział wojska. Brali z ulicy wszystkich mężczyzn, których spotkali i zagnali do sali seminarium. Szkołę rozgonili. Po wsi poszedł surowy nakaz, aby wszyscy młodzi mężczyźni stawili się na zbiórkę. Kto nie posłucha – śmierć.

Zebranych w sali kładli po kolei i pałowali gumowymi prętami, aż do utraty przytomności. Taka nauka żelaznymi prętami wypaliła w duszach całego pokolenia wspomnienia i zaczątek prawa, jakie przejdzie z pokolenia na pokolenie, jako obowiązek i ostrzeżenie. Niektórzy powtarzali.

– Trzeba nam brać z tego przykład. Nie umieliśmy się szanować w swoim czasie, przeszedł rok i przyszła zapłata.

Jelisiej, wspominając to, powtarzał:

– No… Sponiewierali niejednego… Ale gdyby nie te dwa dni, nasza wieś straciła by dziesięć lat. Smutna to prawda, ale prawda.

W nowej sytuacji wieś skurczyła się, podupadła, obkładana wciąż nowymi ciężarami. Zjawiły się tłumy żebraków. Wrócili na swoje miejsca uciekinierzy wojenni, znajdując na miejscu swoich chat ruiny albo doły. Przyszła zima, a z nią głód. Całe watahy z torbami, ruszyły na wschodnie wsie za chlebem. I ot idą od chaty do chaty z torbami kobiety, dziewczęta. Na nich podarte fartuszki, na nogach łapcie.

– Dajcie dobrzy ludzie choć odrobinkę jęczmienia. Głód. Ratujcie nas od śmierci głodowej. W domu dzieci nasze umierają. Ani chaty, ani chleba. Jedna śmierć… I tak mija zima.

Wołodźko uparcie się uczy. Przeczytał góry książek. Jego determinacja tej zimy, osiągnęła najwyższy stopień. Chciał wbić w swoją głowę wszystko, co stworzył umysł ludzki, poznać wszystkie głębiny, wszelkie wysokości. Każdy dzień, to nowa strona olbrzymiej księgi życia i Wołodźko nie tylko ją przeglądał, czytał, ale wczytywał się w każdy przecinek, dotykał wszystkich detali i przeżywał całą swoją istotą, pełnię i różnorodność świata.

Nawet nie zauważył, kiedy minęła zima. Wiosna, znowu go odnowiła. Wstawał razem ze słońcem, szedł z przyzwyczajenia do sadu oglądać, jak kwitną drzewa. Gdy słońce się podnosi, one krystalicznie błyszczą. Chłopiec nie wie, co robić. Śpiewa, tańczy. Wielkanoc. Znowu pojawiły się dzwony. Jakoś je przywieźli. Ludzie, też ożywają. Pewnego dnia, po Wielkanocy, Wołodźko poszedł odwiedzić swego przyjaciela, Wołodźka Hałaburdę. Słoneczny, pachnący dzień. Czereśnie zakwitły, wiśnie przekwitają, jabłonie i grusze w pełnym rozkwicie. Po dolinach i pagórkach, wkoło – tu i tam biało, przejrzyście, pachnąco.

Chata Hałaburdy, w sadku. Okna pootwierane i gałązki jabłoni winogronowej sięgają okiennych firanek.

Wołodźko, wchodzi do chaty. W domu – nikogo, oprócz siostry Hałaburdy, Natalki. Siedzi przed oknem plecami do drzwi i szyje na maszynie. Na jej szyi, wisi centymetr. Słońce pada prosto na jej kasztanowe kędziory i każdy włosek świeci, płonie i odbija, bursztynowy blaskiem.

Wołodźko, jak zawsze, onieśmielony. Nieśmiało przywitał się, zapytał gdzie Wołodimir i co potem? Stoi i nie wie: uciekać, czy stać dalej? Oczy jego, w takich sytuacjach bardziej błękitnieją, a policzki pałają ogniem. Natalka obejrzała się i czemuś zawstydziła.

Aaa! Moje poważanie! – powiedziała wesoło, słowami swojego nowego powitania. Przekręciła się na swoim okrągłym stołku i wstała.

Oo, jak dawno, strasznie dawno was, nie widziałam. Siadajcie! Trochę poczekamy. A nasz wiercipięta, najadł się i kto wie, dokąd poszedł. Mówi, chodzi na łąki, wrony straszyć. Taki robotny, i wrony. Jak się to wam mieści w głowie?..

Przy tym, Natalka założyła swoje gołe ręce na potylicę i mocno się wyciągnęła. Jej młode piersi, wyraźnie się zaokrągliły.

Wołodźko, często widywał Natalkę, znał jej zwyczaje, ale nigdy nie widział jej piersi, ani ciemnych, wilgotnych oczu. To odkrycie, jeszcze bardziej go zaniepokoiło. A tu, jeszcze słońce, kwiaty jabłoni.

– Ach, jak się zmęczyłam! Taka wiosna, a ja jak na katordze. Szyję i szyję!.. Patrzysz, Wołodźko. Patrzysz, ile u mnie pracy. I wszystko muszę uszyć. I to jeszcze, do świąt. Na mnie, już krzyczą… Ech!.. A, niech to!..Nie rozerwę się… Nie? Tam, taka wiosna… Ile w to okno wejdzie wiosny. A wyjść trochę, tamtędy na górę pod cmentarz, i popatrzeć w dół. Strach – tyle tego kwiatu! Mama mówiła, Wołodimirowi: wysyp ścieżkę. Gdzie tam. Pokręcił się i lekcje odrabia…

Ale, siadajcież. Boże mój! I czemu ty, Wołodźko, taki wstydliwy. No, jak dziewczynka. Taki chłopak. Wy na pewno macie jakąś sympatię. Co nie. Ho-ho-ho! Ha-ha-ha! Jak rak. Boże! Toż wy się spalicie. Wiecie… Nie. Wam takie rzeczy, Boże broń, mówić. Czytaliście Winniczenkę?

– Czytałem – kiwnął głową.

– Wy – Winniczenkę? Wy, Iwan Carewicz i czytali takiego autora? No, to moje uszanowanie. Natalka zmrużyła swoje czarne oczy, tak dziwnie, że Wołodźko opuścił swoje w dół.

– A słońca, światła, tyle! Boże, ile kwiatów już, na pewno zaczynają śpiewać słowiki. Nie? Na pewno! Ona podskoczyła do okna, uszczypnęła srebrno-różowy kwiatek jabłoni i podała Wołodźkowi. – Macie, Iwanie Piotrowiczu. Proszę. To ode mnie. Najbardziej lubię te, i jeszcze, konwalie. Takie porcelanowe, chłodne, ale.. i ona cmoknęła.

– No, ja może już był poszedł – nieśmiało odzywa się Wołodźko.

– Ja, może bym już poszedł… – kpi z niego Natalka. – To cudownie. Posiedział, namilczał się, poczerwieniał i już myśli,

jak dać drapaka. No, idź, idź, wielce szanowny Iwanie Carewiczu. Do zobaczenia…

Wołodźko wstaje. Z dworu, powiewa wiatr. Gałązka kwiatu jabłoni poruszyła się i jej cień przemyka po szybie okiennej. Obrąbek zasłonki okiennej powiewa, jak wiatraczek. Skądś, nadleciał motylek. Jego platynowe skrzydełka migają i dotykają kwiatu. Myśli chłopca, pracują w natężeniu. Jemu, nadzwyczaj przyjemnie i jednocześnie, chciałby się gdzieś schować, uciec. Wyczuwa, jak jego istota się rozdwaja, staje w sprzeczności, sama z sobą. On, w natężeniu, wsłuchuje się w samą istotę tej wyjątkowej dla niego chwili i usiłuje znaleźć dlań jakąś nazwę. Jakieś ślady, znaki, półsłowa. Kwiat, obrąbek, motylek, głos Natalki – wszystko jedno, czy może, chłodny wiatr, z ostrym śniegiem w twarz, od czego ona goreje ogniem. I oto znowu wszystko się zlało. Serce, wali. On z tego, niczego nie rozumie. W oczach, barwnie, na duszy ciepło, w piersiach, ból.

Dziewczyna, wykorzystuje jego zakłopotanie. Ona nie myśli, nie rozumie, tylko czuje i śmieje się. On się pochyla, oczy jego, zachodzą ciepłym błękitem.

– Macie takie cudowne oczy! – ona wykrzykuje. Nigdy nie myślałam, że u was takie cudowne oczy!

Tego już, zanadto. Wszystko, ma swoje granice. Wołodźko zrywa się, rzuca „do zobaczenia" i wybiega.

Natalka, zostaje sama. Z nieba leje się słońce. Leje się na kwitnące sady, kwietniki, na złocone krzyże cerkwi. Pełno wiosny i wzruszeń. Pod nogami, miękko. Ścieżka, wije się łąką, na której zielenieje trawa i barwnie połyskują niezliczone kwiaty. Nad olchami, wartko szybują szczebiotliwe jaskółki.

Od tego dnia Wołodźko nie jest sobą. Świat jego skurczył się, do bardzo małych rozmiarów, a niedawne, wszystkie jego sukcesy, stały się niczym, w porównaniu z tym ostatnim, małym zwycięstwem.

Natalkę omijał. Uczyć się, także nie miał siły. Po lekcjach, nie idzie od razu do domu. Idzie do sadu w seminarium, obchodzi wzgórze cmentarza, mija gaj i zatrzymuje nad sadkiem Hałaburdy. W jego drzewiastej głębinie, wtopiony budynek chaty i na wierzchu, trzcinowa, szara strzecha. Nad wszystkim, pobłyskując srebrzystymi skrzydłami, lata zgraja gołębi.

Tu, jak raz, wystąpił z ziemi, kamień. Ktoś kiedyś, wyciął na nim serce i strzałę, na znak wierności. Wołodźko, siada na kamieniu i siedzi, nieporuszony. Słońce, chyli się ku zachodowi. Gdy dotknie wierzchołków tamtych dalekich świerków na pańskim, pora kolacji. W monasterze, uderza dzwon. Trzeba wstawać, trzeba iść, ale kamień ze strzałą w sercu, go zatrzymuje. Nie ma siły się oderwać. W duszy, wielka, słodka męka. Pierwszy raz, przeżywa ją, taką. Były już przeżycia, podobne do tych, ale one nie były tak silne, nie dotykały tak, głębi jego istoty. – Boże! Uczyń tak, aby ona mnie poczuła, wyszła z czarodziejskiego sadu i swoimi palcami, dotknęła mego rozpalonego czoła.

W domu, przegląda książki, przewraca ich strony, ale ich zapach, ich barwy, ich słowa już przeszły, stały się minionymi. Nie ma w nich już niczego ciekawego. Nie mają, tej soczystości, tego uroku, jaki znajdował w nich, do tej pory. W jego duszy, zapanował teraz urok, znacznie większy i tonie w nim wszystko, co go otacza.

– Czy tobie coś się stało? – pyta go Wasyl.

Wołodźko, ni to się uśmiecha, ni to się krzywi.

– Nic. – Pewnie i krótko, odpowiada.

Lepiej, zejść z ludzkich oczu. Idzie do lasu i tu, pod dębem, myślami powra-

ca do dzieciństwa. Lebiedźszczyzna, łąka, wierzby. Katarzyna, już nie żyje. A mówiła: ciebie będą kochać, Wołodźko. Tyś piękny… Piękny. Jak śmiesznie. A okazuje się, że chyba nie jest tak piękny i takich jak on, nie kochają, wesołe dziewczęta. Przypominał sobie i Juchima. Czy on jeszcze żyje? Nawet, tego nie wie. Toż, grzech. Ten człowiek, nawet teraz by go zrozumiał. Na pewno, by zrozumiał. Kto nie nosi w duszy zła, ten wyczuwa w człowieku, zawsze to, co akurat trzeba wyczuć. Zło i zazdrość, stoją na przeszkodzie zrozumienia, i bycia przyjacielem.

Tymczasem, Wołodźko wyobraża sobie siebie, w przyszłości. Oto, rośnie. Oto, skończył seminarium. Ale to, nie koniec. Nie, nie. Tacy jak on, w połowie drogi się nie zatrzymują. On, idzie dalej. Gdzieś tam, w Kijowie, czeka na niego jeszcze szkoła. On ją skończy i zostanie wielkim adwokatem. Jego wystąpienia i przemówienia, oczarowują słuchaczy. Tysiące ludzi, dobija się o miejsca w sali, aby choć z daleka go posłuchać. Jego sława, rozbrzmiewa po całej Ukrainie. Wszyscy, co go nienawidzili, padną do jego nóg, i on daruje im ich winy. „Przyjaciele" przepowiadają mu i ostrzegają go przed możliwymi i niemożliwymi rzeczami. – Stójcie! – on im powie. Zamilczcie! Kto we mnie nie wierzył, niech dalej, nie wierzy! Kto zazdrości, niech wystąpi, otwarcie! Przy odkrytej kurtynie, niech zmierzy się ze mną, swoimi siłami, a nie występuje potajemnie, przeciwko mnie, za moimi plecami. I nie będzie mi równych w walce, bo siła mojej duszy, jest niezmierzona...

I tu akurat zjawi się Natalka. On już dawno, nie jest chłopcem, który się rumieni, od każdego jej spojrzenia. Oni, spotykają się na balu. Poprosi ją do tańca. „*Natalio, proszę darować mi, ale ja was kocham!*" – powie jej, cicho. Ona się wzdrygnie, poczerwienieje. Taniec się skończy. On weźmie ją za rękę i wyprowadzi do sadu. Tu, pod znajomym orzechem, usiądą na ławce. Natalka milczy.

– Kocham Was, Natalio, całym sobą. Zostań moją!.. – Natalka zaczyna płakać. – Natalko! Moja Nataleczko! Kochana moja Natalko!.. – jemu brakuje słów, nie znajduje takich akurat, jak trzeba. – No co? Co, Natalio? Obraziłem Cię? Ja wiem… Ja nie zasługuję na takie szczęście, ale daruj mi!.. Och, Natalio, Natalio!..

Ostatnie słowa, wyrywają mu się na głos. Wołodźko się jakby, budzi… Świat, znowu jest inny, dziwny, nie ten, w jakim przed chwilą, wędrował i w jaki, wierzył. Co za szczęście, siebie oszukać i wierzyć w to kłamstwo. Jakie to szczęście, nosić w sobie płonącą, miłość, podobną do wiosny, do młodości, do słońca, które w majestacie poranka, wypuszcza swoje strzały i rani wszystko, co żyje, swoimi strzałami miłości i piękna.

Przed końcem roku szkolnego, seminarium organizuje wystawę z tańcami. Wołodźko, dawno już nie widział Natalki. A to dziewczyna, jakby z ogniem. Ona bezustannie tańczy. Jej śmiech, słychać z wszystkich stron sali. Z Semeniukiem, Januszewskim. Każdy, podchodzi do niej i, proszę! Wziął ją, i poszli tanecznym krokiem, naokoło. Lekko, swobodnie. Walc, brzmi jak burza, morze faluje, a ona, niczym syrena, pływa wkoło. Niedojda, niedźwiedzisko, Semeniuk. I co może w nim jej się podobać? Ale, jak cudownie, oni tańczą walca…

I znowu, gorzka zazdrość, męczy Wołodźka. No, czemu on, nie jest podobny do tego Semeniuka? Czemu Bóg, pokarał go takim niepokaźnym wyglądem, niepewnością, wstydliwością? Staniesz, ona patrzy na ciebie, a ty, jak dureń, nie znajdujesz ani jednego, właściwego słowa. Stoisz, rumienisz się i gapisz, wyłupiastymi oczyma. Stracona pozycja.

Taniec się kończy. Wołodźko w gotowości. Wreszcie, rodzi się w nim inne przekonanie. Co w rzeczywistości, gdy popatrzeć trzeźwo, jest w niej takiego osobliwego? Zwyczajna, durna mieszczanka. I on, nigdy jej nie kochał. Ot, przeczytała dwie, trzy powieści jakiegoś Winniczenki i się pyszni. A czym się tam chwalić. Chyba, się raczej, wstydzić!

W końcu, podchodzi do Wołodźka, Hałaburda.

– Czemu ty dzisiaj się nadąłeś, jak Don Kichot? – pyta on.

Wołodźko, oprzytomniał. Nie ma czasu na wymijające odpowiedzi.

– A ty, nie rób z siebie takiego, Sancho Pansy.

Semeniuk i Natalka, robią ostatni zwrot i zatrzymują się. Wołodźce wydało się, że to potoczyła się ognista kula i go przypiekła. Serce, podskoczyło i silnie stuka, jak prześladowany uciekinier w zamknięte drzwi.

– Wołodźko! Gołąbku! – mówi Natalka, do swego brata. Pobiegnij, braciszku i przynieś mi od Stepana Pawłowicza mój szal. Aaa! A wy tu! – wyrwało się jej, jakby zdziwionej, co odnosiło się do Wołodźka. – Ale czemu wyście, taki nadęty?

Ostre słowa. Krew, światło, oczy… Wszystko miesza się i kręci, jak w karuzeli. Podłoga, jakby się wyraźnie zatrzęsła i gorejący chłopiec, ledwo utrzymał się na nogach. Usta jego, haniebnie się trzęsą. Język, ledwo radzi sobie z natłokiem dźwięków, z których Wołodźko próbuje ułożyć jakieś słowa. W gardle mu zasycha. Mózg, wyleciał z czaszki, a na jego miejsce legło coś ciężkiego i gorącego.

Semeniuk, Natalka, Wołodźko. A tam, sunie jeszcze, jakiś typ. Wszyscy oni, specjalnie schodzą się popatrzeć na hańbę Wołodźki, aby potem roznieść ją po całej wsi. I co w tym dziwnego? Z czego, proszę was, śmiać się? Jakiego czorta, szczerzyć swoje ostre zębiska? A Natalka zdziwiona. Gdzież tam. Ona, o niczym nie wie. Ona, dziś cacy. Ona, zupełnie niczemu nie jest winna… – Co z wami? Co takiego?

Fu! Złośliwe zapytania! Nikczemna kokieteria. Złość Wołodźka rośnie, jak nadmuchiwany balon.

– Niczego! – wybucha on. – Ze mną, nic. To wszystko on, Wołodimir. On nazwał mnie Don Kichotem!.. Ja, zresztą… Mnie wszystko jedno. Ja, nie mam przyjaciół, znajomych, kolegów. Wszyscy, mnie, jakiegoś czorta, się czepiają...Ale, nie myślcie, że mi na tym zależy!

Dalej, już nie ma co mówić. A to, co powiedziane, durne, gorące i niezręczne. To on rozumie. Ale, skoro rozpędziłeś się, chcesz nie chcesz, pędź! Nikt nie śmie pomyśleć, że Wołodimir Dowbenko jest bojaźliwy. On powiedział im to, co trzeba i teraz do zobaczenia.

Obrócił się na miejscu wkoło, i odszedł. Jak się ubierał, jak gnał korytarzem, jak leciał po schodach wyjściowych ganku, tego nie zapamiętał. Świadomość, wróciła mu dopiero pod oknami mieszkania Ferandota Jakowlewicza, z których padało miękkie światło, prosto na kępkę kwitnącego bzu. Skądś, wziął się drobny deszczyk. Posłyszał, jego znajomy szept, wśród liści. Wołodźko, przecina kilka świetlistych słupów i jak kula, wbija się w głęboką ciemność ciepłej, majowej nocy, z deszczykiem.

Idzie „*koło Jana*", w dolinę. Skręca, na ścieżkę „*przez brzegi*". Oto, stawek. Deszcz, gęściejszy. Jego kropelki, drobno sieją się po wodzie. Liście osik, szeleszczą. Niebo – przepaść, zalana czarnym tuszem.

Wołodźko, idzie dalej. Jemu boleśnie, smutno, tęsknie. Chciałby siebie zniszczyć albo przynajmniej, porządnie się nad sobą, poznęcać. Pomyślał o Bogu i wykrzyknął: – Boże! Pomóż mi!

Czarne niebo, na ten okrzyk, bryznęło mu, w gorącą twarz, strumieniem wody. Po daszku jego czapki, pędzą strumyki. Ściekają po policzkach, nosie, brodzie i kapią w dół. On, biegnie dalej. W Laszowym zakątku, znowu się zatrzymał. To jest akurat miejsce, gdzie w ciemne noce, nachodzi ludzi, straszny były właściciel, wisielec, Lasz. Oto kępa osik, gdzie uderzył kiedyś pocisk armatni. Wyrył dół, wyrwał osiki, zebrał je i utworzył kępę chaszczy. Na tym miejscu, porosła lebioda i koński szczaw. A w tym gąszczu, jest wspaniały przytułek dla zranionych zwierząt. Wołodźko, skorzystał ze zwierzęcego przytuliska. Zapomniał Lasza. Największy jego strach – to on sam. I gdyby mógł, zostawiłby siebie i uciekł. Podszedł pod krzaki i przysiadł.

Tam, całkiem przyjemnie. Na liściach szelest deszczu, ale jego krople nie dochodzą do niego. W ciemności, ledwo widoczne, pokrzywione stare brzozy. Kilka dębów i klonów, stoi po bokach. Gdzieś, nad samą głową, przeleciał i zadzwonił, słowik nocny.

I chyba nie grzech, w taką noc, troszkę zbłądzić, stanąć na granicy dobra i zła, i gdzieś daleko, daleko, od przypadkowego oka, kropla po kropli, spijać trunek wielkiego kielicha życia. I niech leją się czyste chłopięce łzy, zawiązują i rosną pierwsze marzenia, o zerwaniu kwiatu szczęścia, który zawsze rośnie, na miejscach niedostępnych.

Następnego dnia, Wołodźko w szkole. On blady i pochmurny. Na jego czole, w oczach, ślady, jakiegoś szczególnego, pożaru. Hałaburda, chce z nim rozmawiać. Nie. Wołodźko, nie chce żadnych rozmów. Odsiedzi kilka godzin, zda ostatnie zadanie, jakim jest prawo Boila i Mariota, przez chwilę przypomni, inne prawa. A potem sobie pójdzie. Za tydzień, on mimo wszystko, porzuci to…

Hałaburda, naciskał na Natalkę. Ona, niby pamiętała Wołodźka. Rozumie się. Proszę was… Ona, nie pamięta takiej wyjątkowej głupoty. Co wtedy przypominać.

Idąc do domu, Wołodźko wpadł jeszcze na jeden głupi pomysł. Tak. Wbrew wszystkiemu. On napisze do niej list. Niech przynajmniej wie.

A może nie? Śmiech, kpiny? Niech. Niech się śmieje. Niech kpi, ile zapragnie. Wszystko jedno. Siądzie i napisze. Tylko jak? Czytał, bywało powieść, dziwił się, że bohaterowie są tacy bezradni, w całkiem prostych sprawach. A tu, nie powieść. Tu życie, nie przystrzyżone, najprawdziwsze. Wszystko jasne, jak to słońce, jak niebo. Każda rzecz przed twoimi oczyma, a ty możesz patrzeć na nią, jak chcesz. Nikt, nie śmie ci w tym przeszkodzić.

Ależ nie. Każdy przedmiot w twoich oczach, to tylko fragment sceny a ty, drogi przyjacielu jesteś aktorem, którym kieruje nieznany ci reżyser. On chce, abyś ty napisał list. Dobrze. Siadaj i pisz. Niech będzie śmiech, radość, łzy, rozpacz. Scena twoja – straszna scena i cały świat, w milionach serc, niech niesie tony twoich wielkich przeżyć, w wieczność. Pisz!.. Jam twój reżyser.

Czyż Wołodźko może stawić opór nakazowi wieszczej woli? Nie. On siada, bierze pióro, patrzy na jego końcówkę i jest całkiem świadomy, że z tej końcówki może spłynąć jego szczęście lub hańba. Ale, co się wydarzy – skąd on może wiedzieć?..

„Kochana Natalio!” – ten nagłówek i nawet wielki wykrzyknik, on zapożyczył z jakiejś powieści. Tak, chyba trzeba. Najpierw, trzeba przede wszystkim i za wszystko kochać, aby to powiedzieć. I na wyrażenie tego są pewne słowa, które z pokolenia na pokolenie są przekazywane wiecznie świeże i wiecznie niedoceniane.

Wybaczcie, że tak do Was, piszę. Bardzo dobrze wiem, że przeczytawszy te pierwsze słowa Wy wybuchniecie Waszym znanym śmiechem. Ale ja jestem zdecydowany na wszystko. Śmiejcie się, krzyczcie, opowiadajcie wszystkim, jaki ze mnie durny chłopczysko. Mnie jest wszystko jedno. Skoro pokochałem, muszę powiedzieć: Kocham Was! Muszę, droga śmieszko, gdyż miłość moja ani Wam, ani nikomu innemu na naszej planecie nie jest znana. Ona, jest tak wielka i tak kryształowo czysta, że o niej można mówić, nawet w świątyni, w miejscach świętych, dokąd mają wstęp tylko wybrani. Pragnę napisać Wam o każdym tchnieniu moich myśli… Boję się kończyć zdania kropką, bo mi się zdaje, że nieskończoność ciekawego i może najważniejszego ja Wam nie powiedziałem.

Chciałbym Wam powiedzieć, jak pod Waszym wpływem powstawał, jak na moich oczach tlił się każdy nerw mojej istoty. Chciałbym opowiedzieć Wam o kilku radosnych chwilach, gdy Wy razem ze słońcem, z kwiatami jabłoni, ze śmiechem swoim, wkładaliście we mnie moje myśli. Gdzieś wyczytałem, że każdy listek, że każda bylinka, każdy ptaszek i wszystko co żyje, kocha, bo tak trzeba i nie śmiejcie się, gdy powiem: największym szczęściem jest szczęście kochania.

Mnie, Natalko boli głowa. Od czasu do czasu, kładę na nią swoją lewą dłoń, gdyż ona jest nadzwyczaj chłodna. Palce moich rąk, także chłodne, chociaż uszy, usta, policzki i miejsca pod oczami pałają.

Patrzę, patrzę… Ironicznie składacie swoje usta i podnosicie brwi. Niech. Mimo to, będę mówił. Wszystko, będę mówił. Przypominacie, moje zachowanie wtedy na wieczorku? Po co pytać. Pewnie pamiętacie. Co zwyczajne, to się zapomina ale błędy, pomyłki, ludzkie słabe strony, gdy się je spotyka, zawsze się pamięta. Je ludzie dostrzegają, podchwytują, przekazują z ust do ust, jak jakieś skarby... Najbliżsi ludzie, czasem nazywający się przyjaciółmi, z jakąś szczególną przyjemnością, podkreślają wasze błędy, bo to daje im zadowolenie. Ludzie, lubią u swoich bliźnich widzieć, raczej cienistą stronę, niż tę słoneczną. Dziwne. Nie?

Ale ja, czemuś pragnę widzieć Was nie tak, jak wszyscy. Jesteście tą, którą wybrałem sobie do spowiedzi. Mnie się zdaje, że Wy musielibyście czemuś mnie zrozumieć, albo chociaż, nie odważyć się, podnieść kamień, by we mnie rzucić, za moją miłość. Jestem za młody. Tak. To wie każdy i to nie grzech. Ale myślę, że mam prawo wymagać czegoś od życia. Chociaż jestem nikim. Czy nie podoba się Wam to, co piszę? Czy to nie prawda? Chyba nie bulwersuje to Was, nie niepokoi i nie zawstydza i nie wywołuje szczególnych myśli, jakich na pewno nie macie, siadając za Waszym autem? Prawda! I nie dziwcie się, że trochę humorystycznie piszę. Ludzie, którzy mocno kochają kraj, ojczyznę i co by to nie było, zawsze są nieco komiczni. Nie są komiczni tylko ci, którzy tak samo nie mogą być komiczni, jak ryby nie mogą być gorące. To prawda. Wiele długich nocy i dni myślałem o swojej wielkiej miłości. I oto piszę Wam o niej. Patrzycie i… (przekreślone). Ja nie wiem co widzicie. Wszystko jedno co. Boję się tylko jednego: Wy na pewno, pokażecie ten list komuś… A to nie musi być. Jak można śmiać się, czy kpić z moich słów, kropek czy przecinków, gdy w każdej z nich, cieknie żywa krew i każda boi się dotyku, bakcyla rozkładu. Zlitujcie się nad nimi. Od tego, i Wam kiedyś będzie przyjemnie".

Na tym, skończył list. Pomyślawszy, zakreślił ostatnią linijkę. On nie ma do niej żalu. Teraz, trzeba jakoś list wysłać. Przypomniał sobie, że dziewczy-

na z sąsiedztwa, Hanna, chodzi do Natalki uczyć się szycia. Dobrze. To będzie ten historyczny listonosz. Oddał, i czeka cały dzień. To mało, czeka… Męczy go sumienie i strach. Pisząc list, on był, jak w transie. Cała siła jego istoty, jak powój, pięła się, by się przed nią wypowiedzieć. Słowa i zdania, nizały się jedno na drugie, wbrew jego woli, ale skończył, oddał, przeszedł się, uspokoił. Przedmioty i myśli, pojaśniały. Proza życia, objawiła się w barwnych tonach, i wtedy cały efekt jego zauroczenia, wydał się jemu, nieskończenie naiwnym i śmiesznym. Niewątpliwie, ona wyśmieje go, porwie drogie kartki, i wyrzuci. I jak można być, rzeczywiście takim, bezkrytycznym…

Ale, już za późno. Dokonanego, nie cofniesz. I „*Kochana Natalio*" , i wykrzyknik i gorące słowa – wszystko poszło w świat. Szeroki, dziwny świat.

Słońce, w takich wypadkach, się nie śpieszy. Ono, ma czas. Ziemia, obraca się tak samo. I nie trzeba wiedzieć, co myśli Wołodźko.

Wieczór. Słońce znikło. Zachód, jeszcze płonie, wschód gaśnie. To tu, to tam, pojawiają się gwiazdy. Wołodźko, czeka na Hannę na ścieżce w ogrodzie. Czeka długo i uparcie. Tam ktoś, rusza się w ciemności. Ona. Nie. To Iwan. Był w młynie i wraca. Przed świętami, kolejka. Zrównał się i powiedział „dobry wieczór".

– A ty, czemu tu? – pyta.

Idź, idź, swoją drogą, dobry człowieku. Nie wtrącaj się w sprawy, które ciebie nie dotyczą. O, nie. Iwan stanie, postoi, skręci papierosa, poprosi ognia, nie dostanie i schowa go. A przez ten czas, opowie, co tam ludzie gadają.

– Tam, mówią, już uciekają ci… Gonią ich, z pod samego Kijowa. Och, żeby już szybciej ci bolszewicy!..

– Bolszewicy? Gdzie oni?

– Idą. Z pod Kijowa idą. Ci uciekają – strach. Wszystko, rzucają. Mówią, jeszcze tydzień i zmiana władzy. Znowu „nasi"…

Z zadowolenia, Iwan zręcznie ćwierka kącikiem ust.

– Z końmi, trzeba „ostrożnie". Mówią, że ci, już po drodze, zabierają. Powiedz to swojemu dziadźkowi.

Wołodźko, słucha i nie słucha. Bolszewicy? Ci uciekają? Biją się? Cała Ukraina w ogniu? Wszystko, w ogniu. Grzmią armaty. Umierają ludzie. Przyjdą bolszewicy i znowu, przejdą po wsiach, miastach, nowe porządki, nowe prawa, nowe słowa. Znowu.

Aha. Hanna.

– No, jak? Co?.. Dałaś jej?

Hanna, wyjmuje coś i podaje Wołodźce... List! Odpowiedź. Nie. To nie odpowiedź. To Wołodźka pomięty list, w tej samej różowej kopercie.

– Przeczytała, – mówi Hanna, – i oddała.

– I więcej nic?

– I więcej nic. Teraz, u niej wiele pracy. A, mówią, bolszewicy idą…

Bolszewicy! Bolszewicy! Bolszewicy! Znowu bolszewicy. Znowu. ..Ach. A jak Natalka? Co ona?..

Znak zapytania i kropka. Nie ma odpowiedzi. Idź, Wołodźku. Idź precz. Ciepła noc i powoli płyną gwiazdy. A tam gdzieś, w przestrzeniach idą bolszewicy. Wołodźko zniszczony. On może zapisać sobie tę chwilę, jak pierwszą lekcję. Otwartym i szczerym być nie zawsze jest bezpiecznie. Nie szukaj, u kogoś, zrozumienia twoich uczuć a siłą faktów, je przywołuj. Kobiety. Nie wysnuwaj o nich wniosków, na podstawie wyglądu. Pierwsze spotkanie z nimi, wpłynęło na Wołodźka, jak strumień zimniej wody, na gorące żelazo. Kochać ich, bez nienawiści, nie można. I tutaj, jak i wszędzie, najniebezpieczniejsza jest, lekkomyślność.

Wysypał się jęczmień. Zamilkły słowiki. Zaczerwieniły i napełniły się sokiem czereśnie. Skończyła się szkoła.

Wołodźko nie mógł poradzić sobie ze swoimi uczuciami. Chodził jak ranny. Jego młodzieńcze oczy zaświeciły ognikami nienawiści. Chciałby na kimś się zemścić. Na palcach, zamiast paznokci, zwierzęce pazury, które od czasu do czasu, pokazują się na świat, to znowu chowają, jak u młodego tygrysa.

Zbierał się iść do domu, gdy niespodziewanie nadleciał huragan bolszewickiego ataku. Wiadomości i rozmowy o tym, nie milkły, ale nikt się nie spodziewał, że stanie się to tak szybko. Ludzie czekali, spodziewali się i radzili.

– O! Czekajcie! Jak przyjdą ci!.. Oni tym pokażą!..

– Co pokażą, to pokażą. Mówią, Lenin i Trocki, wszystko po staremu, zawrócili. O komunizmie, ani słowa.

– Za rabunek, kara śmierci. Ot, jakiś bolszewik wziął komuś kurkę. Chłop się poskarżył i bolszewika rozstrzelali, jak psa.

– Nie twoje, nie bierz. Chcesz mieć – kup!..

Takie rozmowy, słychać w każdym miejscu. Żadne słowa, żadne przeciwne przekazy, nie mają posłuchu. Tak dopiekli „ci", że nikomu nie może przyjść na myśl, że mogą być jeszcze gorsi.

Pewnego poranka, po wsi rozchodzi się wiadomość:

– Uciekają!.. Chowajcie konie!

Wszyscy, którzy mieli konie, uciekają z nimi w las i w chaszcze. Wołodźko, chwycił dziadkowe łoszaki i pognał w „*Chaszcznik*". Gęsty, grabowy młodniak. Z boku, rów, zarosły kaliną, cierniem i dzikimi czereśniami. Do samego rowu, i dalej przez las, głębokim przewałem, ciągnie się wąziutka dróżka. Dzień jasny, słoneczny.

W gęstwinie, ruch i życie. Wszędzie, poprzywiązywane konie, a koło nich grupki młodzieży i starszych ludzi. Konie, przygotowane. Gdyby co, skaczesz na siodło, pogonisz konia, i hajda, pognał dalej. Na brzegu lasu i na polu, warta. W lesie, także wartownicy.

Wołodźko, wdrapał się na wysoką, prostą czereśnię. Czereśnia, wyższa od wszystkich drzew i z wszystkich stron, widać drogę polną, idącą od Wierchowa. Widać też, czeską kolonię Borszczówkę, pola, łąki. Gdzieś na wschodzie, raz po raz, słychać armatnią mowę. Między liśćmi, wokół Wołodźka, dojrzałe jagody. Nie można się powstrzymać, by ich nie zrywać. On je zjada i wypluwa gałązki na ziemię. Zza pagórka na wschodzie, na drodze pojawia się grupka ludzi. Po chwili, Wołodźko spostrzega, że to żołnierze. Jest ich niewielu, a z nimi jeden na koniu.

Żołnierze nie idą, lecz prawie biegną. Warta z pod lasu, podaje sygnał. Wołodźko, też gwizdnął umówionym znakiem, aby tam, w dole, byli gotowi. Kilka osób ma broń, i jeśli wrogów nie będzie dużo, można ich całkiem lekko pokonać. Niemal równocześnie, z przeciwległego końca drogi, zjawia się jakiś wóz. On podjeżdża do tej dróżki, która zbiega w dół „*do chwiszczyka*". Jeździec, towarzyszący uciekającym żołnierzom, zauważa wóz, popędza konia i pędzi mu na spotkanie. Woźnica, raptem się zrywa, obraca bat pożałnem, wali po wystraszonych koniach, skręca na dróżkę i pędzi w dół wzgórza…

– Stój! Stój, psia krew! – krzyknął jeździec i popędził przez owies, na spotkanie z wozem.

– Stój! Strzelam!..S – rwy synu! Stóóój!..

– Siwy, chudy koń jeźdźca, ledwo skacze po owsie. Jeździec wygraża, że będzie strzelać, ale nie zdejmuje z pleców karabinu. Piechurzy, idący drogą, też nie spełniają swoich gróźb.

W tym czasie, z lasu słychać kilka strzałów. To wieśniacy. Jeździec, od razu się zatrzymuje, zawraca konia i ucieka z powrotem, przez owies, na drogę.

„Pak! Pak! Pak!...” – rozległo się kilka strzałów. Jeździec, z całej siły kłuje ostrogami konia, ale nagle, coś mu się stało. On wypuszcza z rąk lejce, jakiś czas niezgrabnie podskakuje na siodle i w końcu pada na ziemię.

W tym czasie, zza góry, wybiegli żołnierze i wyskoczyło kilku jeźdźców. Przytuleni do końskich szyj, oni, jak na wyścigi, pędzą do przodu. Piechurzy, którzy biegną przodem, zaczynają nerwowo rozsypywać się po polu. Znowu słychać kilka strzałów. Niektórzy, popadali prosto na drodze. Ale jeźdźcy pędzą naprzód. Krzyki, świst, zabłyszczały szable.

– Aaaj! Matko Boska! – wyraźnie posłyszał Wołodźko i ujrzał, jak piechurzy pozrywali się na nogi i podnieśli ręce do góry… Ale szable jeźdźców zamigotały nad głowami piechurów. Za chwilę, jeźdźcy zostawiają ich i z miejsca prą dalej. Jeszcze chwila i schowali się za cmentarzem.

Wołodźko szybko schodzi z czereśni i, rozgarniając gałązki krzaków, biegnie do koni. – Bolszewicy! – woła on. Ale tam, już wszyscy to wiedzą. Ze wsi, przybiegło kilku zaczerwienionych i zasapanych dziadźków: – Wracajmy do domu!

– Bolszewicy! – Do domu! – pada i roznosi się, jak po łańcuchu, wiadomość. Przybiegli też ci, którzy strzelali, z karabinami „*na pasach*”. Oni są zadowoleni ze swoich sukcesów. Nie na darmo „*patronów*” wystrzelali.

– To ja jego tak, – chwali się Iwan Surko.

– Niee.. Kłam, bracie! Ot i mufon świadkiem. Ja! Ij-bo, ja!...-Ta nie kłam!..

– Krzyż na cerkwi, komin na chacie, że ja…

– Cha, cha, cha! Ty, tak, ty! Czort z tobą. Niech tam, – i pokazał palcem w niebo – i tobie to zapiszą.

– A we wsi, z zachwytem, opowiada znany entuzjasta „zmiany władz” Tereszko, – peeełno! Pełno! – z przyciskiem zaznacza. – Wjechali i od razu: „Gdzie starosta?” I machnął szablą. Kawaleria, z „czerwoną flagą”, przyleciała… Mówią, sam Budionny… To „przechrzta” – mówią sceptycy. Jakiś z mniejszych.

Ale kawaleria! Ech! Każdy, jak ogień. Koszule rozchełstane, czapki na bakier. „Ci” jeszcze we wsi masłem i śmietaną się zajmowali, a ci, grom ich strzel, jak z nieba! Ale ich nakładli! Ani jednego „do niewoli”... Wszystkich – na miejscu…

– Zdrowo! Wiadomo, panowie. Śmietaną się zachwycili.

– A baby potem, wiecie, szufelkami, kociubami! A to tobie, Jaśku, śmietana! Masz! Jedz!..

– Oj, tak baby! – wołają budionnowcy. – Tak ich, panów, sukin, synów.

Wszyscy zadowoleni, z takich wieści. Bardziej niecierpliwi, zaczynają przyprowadzać konie do domu. Ostrożniejsi, ostrzegają:

– Poczekaj. Nie siadaj na rożen… Czort, nigdy nie śpi. Natrafisz na takiego, zamiecie ci koniki, tak czekaj…

– Ni czorta. Ci nie czepiają…

– Nie czepiają. Poczekaj – zobaczysz. Już „ich” dosyć było. Kto nie przyjdzie, nie powie – masz, tylko – daj… Nie? – Wiadomo.

Dziadźki, wyczekują. Aż nad wieczór, zwiad przynosi ostateczną wiadomość, że już cicho. Akurat wyjechali. Długi sznur koni, ciągnie do wsi. Po drodze, leżą porozrzucani „Jaśki”, ale na nich, nie zwraca się uwagi. Jutro, starosta rozkaże i zabiorą. Za Osowcem, tam, gdzie Mizocz, zachodzi wielkie, czerwone słońce. Dookoła, cicho. Ktoś, zaciąga pieśń. Resz-

ta, podchwytuje i w jej dźwiękach, nikną wszystkie wydarzenia dnia. Jakby nic się nie stało. Ot, zaprowadzili sobie konie na pastwisko, a teraz wracają do domu.

We wsi, pełno wiadomości, ale ani jednego bolszewika. Wpadli, najedli się sami i konie, i dalej. Zdaje się, to nie ludzie, a huragan. Konie ich, zagonione, pokryte wiecznie potem, zmieszanym z kurzem drogi, tworzącym jakby skorupę. Odzież, różna. Angielska, stara niemiecka, rosyjska. Uzbrojenie, także różne. Jedne szable prawdziwe, kozackie, które budzą u ludzi nieprzyjemne skojarzenia. Ich wygląd – dziki. Czarne, od słońca i wiatru, twarze. Drudzy, porozpinani, silni, zarośnięci włosem. Mowa ich, zdecydowana, rozkaz i przekleństwo. Zaprzeczać im, niebezpiecznie.

Wołodźce, przypomniały się opowiadania o Tatarach, Pugaczowa, Stenki Razina. To oni, dusze przeszłości, mieszkańcy niezmierzonych stepów, zebrali się w ordę i pod zręcznym dowództwem chanów, prą na zachód.

Mija, kilka pustych dni. Dojrzewa żyto, jęczmień. We wsi, spokój. Pewnej soboty, parny wieczór. Nad zachodem, nieruchomo zebrały się ogromy chmur. Powoli, suną po niebie. Doszedłszy do jakiegoś miejsca, bryznęły ciepłym deszczem i się rozpłynęły. Słońce się schowało. Pokazał się młody księżyc i kilka gwiazd. Drzewa, jakby się spociły. Z ziemi, podnosi się lekka, ciepła mgła. Oddzwonili na wieczorną mszę.

Na polach, „*za Popowym*”, krzyki. Polami, od Mizocza, biegną ludzie i krzyczą. Co się stało? Z skrajnych chat, idą niemożliwe wieści. Przybiegli ludzie z Mizocza i wystraszeni, opowiadają, że z lasów wyszło bardzo wielu Polaków. Po drodze, oni wszystko niszczą.

Tego samego wieczoru, w Buszczańskim lesie, rozpoczęła się armatnia kanonada. Raz po raz, strzelały armaty, zostawiając długą, szeroką łunę. I nie wiadomo, kto z kim walczy, gdzie wrogowie. Wieś ucichła i milczy. Ludzie, wychodzą do sadu. Księżyc, gwiazdy, cienie na ziemi, lekka, ciepła mgła, łuny i armatnie wybuchy.

Aż rano, przyszły wiadomości. Buszczeńszczyną na zachód, przesuwały się silne oddziały Polaków. Jak potop. Bez dróg, bez ładu, prosto, gdzie kto chciał, pod rozległym schronieniem lasu. W niektórych miejscach, zatrzymywali się, strzelali z kulomiotów, „do kawalerii”, w niebo, i znowu uciekali. A Budionowcy, jak czambuły, ze wszystkich stron, harcują na konikach. Czasem, jakaś armata huknie i wali w samą gęstwinę.

Następnego dnia, naród pod cerkwią. Zjawili się uzbrojeni „*wojacy*”, z francuskimi szablami, z ostrogami. To wszyscy ci, co „*od pierwszych dni rewolucji, pod czerwonymi sztandarami, krew przelewali*”. Z Dermania, niemało takich poszło „*tędy*”, a teraz wrócili, by wszystkim pokazać, co z nich wyszło i komu, trzeba przytrzeć nosa. Teraz, oni wielcy ludzie. Teraz, im morze po kolana. Teraz „t*wojemoje, a moje nie twoje*”. Zechce – z córką popa idzie w tany. Gdy cała władza dla rad, kto był nikim, ten teraz wszystkim.

W poniedziałek rano, nakazali poprowadzić konie, „*na przegląd*”. Poprowadzili. Konnica, potrzebuje koni.

Od samego Kijowa, prą bez odpoczynku. Padł koń – porzucił go, drugiego dawaj. Huraganowym marszem, przelecieli Ukrainę, i „*dawaj Warszawę*”.

Przez wieś, „*koło popowego*”, przeszło tego nie mało. Obóz. Kijowianie, Wołyniacy. Wygonili z domu wszystko, co popadło. Na wozach, czarni ludzie z czerwonymi kokardkami. Skrzypią, nieposmarowane wozy, trzeszczą koła, padają konie. Brud, kurzawa, pordzewiałe karabiny. Wrzeszczy harmonia:

Ja na beczce siądę,
A pod beczką ślisko,
Uciekajcie, Polacy,
Bolszewicy blisko.

Chrypi harmonia, chrypi oblepiony kurzem głos. Idzie orda ze wschodu na zachód.

Ukraiński step, Don, Wołga. Daleka Azja, gorące wiatry, sypkie piaski. Oczy brązowe, skośne, a na czole wiatr szarpie zrudziałe włosy. Wszystko to, pod sztandarami Marksa. Wszyscy, to posłuszni i pijani, słudzy wielkiego „proroka". Kto, pozbierał ich takich akurat, jak trzeba, takich podobnych jeden do drugiego, takich chyżych i takich spragnionych jednego – zwycięstwa?

Burżuju, bez wyroku
oddawaj miliony…
teraz nasze państwo,
teraz nasze zakony…

Tak. To ich „prawo". To także ich prawa, pisane nie farbą, a żywą krwią, na żywym ciele, konającego imperium.

Ech, jabłuszko, dokąd się toczysz?..

Kto wie, dokąd. Kto powie, jakie zakazane drzewo cię zrodziło i jaki grzech, zerwał ciebie i puścił w ruch. Marks? Carowie? Szatan, który zburzył piekło, aby na jego miejscu, zbudować szatański raj?

I, zdaje się, nie ma końca, ani granicy temu pochodowi. Kto ich karmi? Ziemia. Przecież oni „*za ziemię i wolność, krew przelewają*". Kto ma ich karmić. Tam, na polach, zielone owsy. Na wozach, kosy. Tam pasą się chłopskie krówki. Wieś sama się opodatkuje i da. Nie da – „*rekwizycja nadwyżek*". Nie starczy – „*wszystko na front*"... I wtedy, nie zapytają i nie poproszą. Wezmą, a chcesz, to i kulę w łeb, dodadzą.

Wołodźko idzie na wieś. Zbliżają się żniwa, ale wieś świętuje. Przyjechał i zatrzymał się jakiś sztab. Nie. To nie sztab – to cyrk. Na wszystkich parkanach, słupach, bramach, wszędzie, gdzie tylko znajdzie się dogodne miejsce – plakaty. Ot, brodaty kacap sochą orze pole. Na niego napadają olbrzymie psy z napisami: Denikin. Petlura. Kołczak. Judenicz. Wrangel. Kacap macha pałką, wali Denikina w zęby, Petlurę w bok, Judenicza w zad, Wrangla, chwycił za szyję, zakręcił i wyrzucił za Morze Czarne. Też narysowano, jak Piłsudski, biegiem ucieka z Kijowa. Jego wojsko, z jajkami, śmietaną, kurami, kwaśnym mlekiem, ucieka za nim w popłochu. Baby, z kociubami biegną za uciekającym wojskiem. Pod tym napis: „*Do lasu, panowie! Do lasu!*"

„My na złość wszystkim burżujom, światowy pożar wywołujem!"

„*Pokój chatom, wojna pałacom!*".

„*Niech żyje Armia Czerwona – obrończyni słabych i uciśnionych!*".

„*Proletariusze wszystkich krajów – łączcie się!*".

„*Religia – opium ludu*".

Krzyk, kolory, muzyka. Na podwórzu seminarium, koncert. W Sali, mityng. Zaczął się od rana. Zmieniają się uliczni sprzedawcy. Setki mówców, setki jednogłośnie uchwalanych rezolucji. Wszyscy, na front! Wszyscy, ramię w ramię, w szeregi armii czerwonej! Armia Czerwona, obdarta, głodna, niesie w twarz całemu światu, prawdę. I nie ma dla niej oporu. Od tajgi, od Morza Białego, wieje ten huragan. Drżyj, Europo! Armia Czerwona – to początek i koniec, to alfa i omega, to wieniec siły i męstwa! Armia czerwona, armia synów robotników, synów chłopów, synów pracy! Armia czerwona, to kara za krew, za pot, za pracę, wyssaną głodem nienażartego kapitału, z ludu pracującego. Kto jest przeciwko niej? Gdzie ten tchórzliwy zdrajca wielkiego dzieła? Śmierć jemu, na miejscu! Bez miłosierdzia, bez współczucia!

Słońce, chyli się do krzyża przydrożnej cerkwi. Tam dalej, za olbrzymi-

mi czereśniami, jego zachód. Wołodźko, cały dzień kreci się koło cerkwi. On chce wszystko zobaczyć, na własne oczy, posłyszeć, swymi uszami. Zapomniał, o obiedzie. Zapomniał i o Natalce. Coś niemożliwego, dzieje się na jego oczach. Nie chce się wierzyć, że to rzeczywistość. Myśli schodzą się, rozchodzą, skupiają. Chce się przeżyć całą wielkość zdarzeń, nadać im nazwę, uświadomić sobie ich prawa. Toż to się tworzy na ziemi, która dała mu początek bycia. Na jego ziemi, ziemi jego ojców, dziadków.

Wołodźko, wyrywa się z hałaśliwego tłumu i idzie do sadu. Teraz, wszędzie otwarte, wszędzie można wejść. Oto seminaryjne wiśnie. Tam, obdarta pasieka. Ferandot Jakowlewicz, widać zapomniał o niej. Niektóre ule, leżą na ziemi, wokół latają pszczoły. Widać, póki jedni mówcy, w sali gromili burżuazję, inni gromili pszczoły.

Wołodźko, idzie w górę do cmentarza, mija jego równą drogę. Na prawo i na lewo, mogiły bliskich krewnych. Oto, stara kaplica. Tu cicho. Słońce nie świeci i bije promieniami w ścianę kaplicy. Rój muszek lata przed nosem. Wołodźko, na chwilkę się zatrzymuje, ogląda się naokoło. Jemu by się chciało, aby tu nie było nikogo z żywych ludzi. On chce dumać i znaleźć siebie. Jego dusza, rozszarpana przemówieniami, pojęciami, plakatami. On, jeszcze zbyt młody, by odnaleźć, prawdziwą swoją wiarę, twardą, jak kamień, i nieuchwytną, jak góry. On musi czuć, patrzeć i poznać istotę.

Tymczasem, zeszedł na drugi stok góry. Przed nim na północny wschód, w blasku wieczornego słońca, rozłożyły się łąki, rzeczka, stawisko. Aha. To królestwo, w jakim kiedyś panował Wołodźko, ten, który chodził szukać miejsca, dokąd płynie rzeczka. To jest Lebiedszczyna. To miejsce, gdzie rodziły się pierwsze myśli, gdzie przeżył pierwsze przygody życia, gdzie znany mu jest każdy pagórek, każda dolinka, każda wierzba.

Wołodźko, już przeszedł kawałek życiowego szlaku. On wie, dokąd płynie rzeczka. Ale, go męczą jeszcze inne pytania. I kto podpowie, gdzie istota? Kto wskaże drogę? Tak, jak i kiedyś, tak i teraz, idzie Wołodźko sam, nogami po ziemi ojców i dziadków idzie na pola i łąki, aby rozwiązać zagadkę, taką oczywistą, ale taką trudną do odgadnięcia.

I nagle, Wołodźko przypomina sobie dziada Juchima. Boże mój! Toż on tam, za tym lasem, mieszka. Może, jeszcze żyje. Nie było wieści, że umarł. Do niego! Posłuchać, co on powie. Może i są na tej staruszce, naszej ziemi, ludzie, którzy widzą przyszłość, co przemawiają tak, jak czuje dusza. Przemawiają, nie mową tych mówców, a mową ziemi, mową przodków, mową pokoleń przeszłych i mową przyszłości.

Wołodźce tak ponętnie żywo, ukazał się dziad Juchim, że zapragnął go zobaczyć. On, wyraźnie posłyszał jego głos, przemawiający w słonecznej ciszy: „*...nie bój się niczego, co będziesz musiał przecierpieć. Ot, diabeł będzie z waszego otoczenia wabił ku ciemności, aby was skusić... Bądź wierny, do śmierci, i dam ci wianek życia*”.

Wierny, czemu? Co ma ten młody junak w duszy swojej takiego, za co trzeba walczyć do śmierci?

Wołodźko, nie poszedł, a pobiegł w dolinę. Nie chciał, obchodzić naokoło, drogą czy ścieżką. Machnął ręką na wprost, i ruszył. Błoto, rdzawa woda, co tryska po każdym kroku. To całkiem tak, jak wtedy, tego jesiennego wieczoru. Tylko Chwedota brak. Sam jeden. Rzeczka. Jaka ona teraz maleńka, wąska. Skok – i na drogim brzegu. Jeszcze kąsek błota i sucho. Z boku, młyn. To ten sam, gdzie

Wołodźko usłyszał opowieści dziadźków. Zmienił się on, powiększył. Już nie widać jego kół. One zabite deskami. Gdzieś znikły, stare wierzby. Ale wiatrak, stoi. Taki sam czupurny, jedyny nad dróżką, jak krzaczek. Srebrno zielone jego liście, tak samo, jak i kiedyś, drobno trzepoczą się, nawet przy bezwietrznej pogodzie.

A gdzie chutor? Nie ma. Ani sadu, ani ogrodzeń, ani grabowych drzewek, nad drogą. Tylko na tym miejscu, gdzie stała chata, ciemniejszy i wyższy owies. Wołodźko, zatrzymał się, stoi, wsłuchuje w otoczenie. Patrzy, jak słońce staje nad Dermaniem. Czy tak, jak i wtedy? Zupełnie nie tak. Nie te odczucia. Nie tak, wszystko wkoło czuje. Może, zapomniał Boga. Może, mniej tego, co bezpośrednio łączyło z ziemią.

Wołodźko! Nie stój! Dalej. Idź dalej w ten zakątek sośniny, gdzie kiedyś rozpalałeś ognisko, modliłeś się i piekłeś kartofle. Szukaj, Wołodźko i znajdziesz, patrz i zobaczysz. Ty, zasłuchany w przemówienia. Uszy twoje, zalepione lepkimi słowami, przyniesionymi z dalekich, obcych stron. Oczy, twoje zasłonięte plakatem krzyku i nienawiści.

Wołodźku, uwaga! Zamknij swoją duszę i nie wpuść bakcyli rozkładu. Zostań na tym miejscu, gdzie paliło się pierwsze ognisko twojej świadomości, całuj tę ziemię, w której twoje korzenie, i walcz o nią, z wszystkimi Marksami, w jakichkolwiek by strojach oni przyszli do ciebie.

Tak mówi Wołodźce, rodzinna ziemia. Jakie szczęście, że on posłuchał głosu duszy i tego akurat dnia, trafił tutaj. Jakie, niewyobrażalne szczęście. Tu zrobiło mu się lżej. Głos ziemi, uciszył głosy karykatur, plakatów i mówców. Przypomniał sobie Wasyla, dni minionego lata, i jemu zrobiło się boleśnie przykro.

Przez las i pole, poszedł do chutoru Juchima. Sutenie. Na chutorze, cisza. Zamiast jednej chaty, skądś wzięły się dwie. Nie świeci się. Nie szczeka ostry pies, nie brzęczą pszczoły, nie pachnie miodem.

Wszedł do chaty. Tam jakaś nieznana kobieta.

– Dobry wieczór wam!.. – odezwał się Wołodźko.

– Daj Boże zdrowia! – odpowiedziała kobieta, ni to zlękniona, ni to poważna.

– Nie bójcie się. Ja przyszedłem odwiedzić dziada Juchima. Nazywam się Włodzimierz. Mój ojciec, Matwiej. Mieszkaliśmy kiedyś tam, w Lebiodach.

– Aaa! Słyszałam. Oni wyszli. Ja zaraz… Ot, szkoda, gazu nie mamy. Nie ma czym świecić. Siadajcie. Oni zaraz przyjdą. I kobieta wyszła. Wołodźko, czeka. To kuchnia. W pokoju, chyba ktoś śpi. Słychać ciche chrapanie. Koło komina, brzęczą muchy. Pachnie kwaśnym mlekiem.

Po chwili, w sieni rejwach, trzasnęły drzwi i weszły dwie postaci.

– Niczego nie widzę, ale czuję, przyszedł Wołodźko… – odezwał się żywy, znajomy głos. Jak miło, jak przyjemnie.

– Tak, dziaduniu! To ja!

– Ty? Ooo, jak się cieszę!.. Chodź tu. Niech pomacam. Światła, patrz, zabrakło na naszej ziemi.

Wołodźko, podszedł do dziada. Ten, położył ma na ramionach obydwie ręce.

– Wyrosłeś. No, pora. A jak, tatko? – zrobił akcent na o. – Nigdy nawet nie zajrzy… Postarzał się?..A ty jak?.. Zabłądziłeś, co?..

– Może i zabłądziłem. Ciężko, w naszych czasach nie zabłądzić.

– Siadaj. O, tutaj. Przynieś kobieto, czego tam… Ciężko, mówisz? Tak. Cały naród błądzi, ale Matwieja syn, niech trzyma się śladów ojca. Nigdy, nie zejdzie na manowce. Niech robi – co robi, zawsze dojdzie na właściwe miejsce. Wołodźko, nie patrzy na Juchima i zdaje mu się, że to mówi młody chłopiec. Głos jasny, dźwięczny. Aż przyjemnie, słuchać

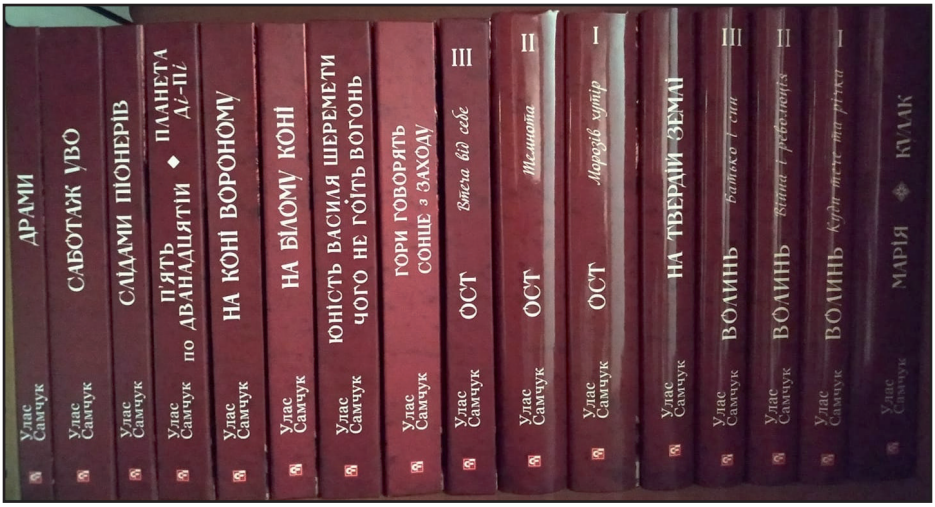

Dzieła zebrane Ułasa Samczuka wydane przez charkowskie wydawnictwo „Folio”

takiej wypowiedzi. Weszła kobieta i podała kwaśne mleko.

– Ot, trochę źle Wołodźku, że nie ma czym ugościć. Nam, nie najlepiej się powodzi. Chutor – bieda. Niedawno, trzeci raz nas okradli. Zeszłego roku, na Wielkanoc, nas z wszystkiego obrabowali. A do tego i syna… zabili…

– Klima?

– Nie. Młodszego. Iwana. Był gorący…

– Aaa. Słyszałem. Mówili.

– Nieźle urodziło, ale przyszli i zabrali wszystko, co znaleźli. Wiesz, jak wtedy, na Dermań rzucili się, i mnie jakoś na końcu to też, dosięgło. A teraz, przed trzema dniami, to znowu mnie najechali. Nawet nie zostawili ikon. Najechał oddział i wszystko rozniósł…

Dalej Juchim rozpytuje, jak żyje się ojcu Wołodźki. Wołodźko opowiada.

Po kolacji, idą na wyszki, spać w sianie. Cicha, natchniona noc. Na niebie, jasny księżyc. Gęste cienie budynków i drzew, leżą nieruchomo na ziemi.

– Pięknie, na dworze – odezwał się Juchim. – Zawsze pięknie.

Wyleźli na wyszki. Juchim, wyciągnął z siana wojskowy karabin, trzasnął zamek, włożył w magazynek piątkę naboi i położył koło siebie.

– O tak, jak widzisz. Jestem już stary, ale poddawać się nie chcę. Postanowiłem sobie: podlezie jeszcze jaka cholera, to albo ona mnie, albo ja ją. Rozwalę łeb i już. Wołodźko, położył się na sianie rozpalony, rozłożył zmęczone nogi i ręce. Starego nie widać, tylko w ciemności słychać ważne słowa.

– Tak, tak. Przegraliśmy, synu. Umieli siać hreczkę i hodować pszczoły… Ale nie umieliśmy bronić siebie. Ja, nie narzekałem. Ot, wszystko miałem. Pełne obory, pełne stodoły, pełne magazyny. Wszystko, poszło. Ale, niczego nie szkoda. Bóg dał, Bóg i zabrał. A ot szkoda tylko, gdy był czas, gdy jaka taka, ale swoja była władza, siedziałem tutaj, na swoim chutorze i myślałem: moja chata z kraju… Oj, synu, nie! Oj, nie, nie! My wszyscy, dostaliśmy nauczkę… I mówię tobie: wy, młodzi, ci, co będziecie… Wy, broń was Boże, żyć takim sposobem, jak my żyliśmy. Zginiemy, wszyscy. Cały ród nasz, zginie. Na

naszych miejscach, siądą obcy i ośmieszą nie tylko nas, ale i mogiły, cześć naszą… Wiedz to synu! Ja już stary, aby mówić ci nieprawdę. Za naszą ziemię, trzeba umieć, nie tylko pot, ale i krew przelewać… Trzeba walczyć! Wołodźko, nie był zdziwiony taką mową. Stary przeżył dosyć, aby tak mówić. Wołodźko chce tylko, zadać kilka pytań, ale nie wie, jak… Nareszcie się odważył:

– A jak po waszemu, ci?..

– Ta awantura?

– Aha…

– Zginie! Mówię twardo: zginie. Na naszą ziemię, nie raz napadali Tatarzy. Najadą, obeżrą się i wyzdychają. A my, jak żyli, tak i żyjemy. Bo w nas, prawdziwa siła, a u nich, nienawiść. Zazdrością, żyć nie można. Ale my, krótkowzroczni i cierpliwi. Myśmy siedzieli i przeczekiwali, aż przejdzie chmara, a wtedy wyłazili. Trzeba nie wpuszczać do siebie dzikich. Ziemia nasza, nie na to, aby po niej wiecznie grasowały ordy. Ostatnie zdanie wypowiedział podniesionym głosem. – Wiem – kontynuował stary. Oni tam złote góry obiecują. Raj. Elektryczność… Błazny diabła! Oni dadzą raj. Oni, którzy duszę antychrystowi dali i przekreślili siebie, po trzykroć… Oni zbudują raj. Błazny, katorżnicy, szubrawcy, złodzieje, raj dadzą. Porządzą wiek i zginą!

– Wiek?

– No, tak. Wiek. Sto lat, będzie ich cesarstwo. Sto lat głodu, zarazy, biedy będzie.

– A czemu, aż wiek? Toż wszystko zginie…

– Nie zginie. Naszego narodu, nie tylko czerwoną szmatą, ale i czerwonym żelazem, z jego miejsca nie wypieczesz. A siłę swoją, w tym czasie, pokaże na zewnątrz. Nauczy się bić o siebie. Car był i nie z nami i nie przeciwko nam. A ci, są przeciwko wszystkim. Bo ci, mają cudzy duch. Tatarski…

Wołodźko, miał ochotę zaprzeczyć. Wszystko, co mówił stary, dziwne i niezrozumiałe. Ale chyba on wie, więc jak zaprzeczyć. Stary, mówi oczywistą prawdę. On nie wyczytał jej z książek, ale wyczuł swoją duszą. Jak mu nie wierzyć. Trzeba wierzyć. Wołodźko, jeszcze długo nie mógł zasnąć. Nie wierzył, że on leży u Juchima, na sianie. Nie wierzył, że swoimi uszami, słyszał te słowa… Te – tam w Sali i te, tu w ciemności, na sianie. Kto z nich ma rację, i za kim pójdzie Wołodźko? Wołodźko – syn Matwieja i Nastii, syn wsi i ziemi. Syn nieba swego i swojej przyrody.

Na drugi dzień, Wołodźko zostawił Juchima. Nie chciało się patrzeć, na zrujnowany, kiedyś kwitnący, chutor. Dziwne, że aż na ruinach swoich chutorów, szuka on swojej prawdy.

Przed odejściem, Juchim powiedział:

– Dziękuję, że odwiedziłeś. Myślę – więcej się nie zobaczymy. Ja już stary. Chodzę, ale… Et… Wszystko jedno, a umierać nie chcę. Chciałbym widzieć, co będzie dalej. Pójdziesz do domu, pozdrów ojca. Porządny z niego człowiek. Tak i powiedz.

Ułas Samczuk
Tłumaczenie z języka ukraińskiego
Alfons Soczyński, Alf

Przygotowujemy do druku t. II epopei Ułasa Samczuka „*Wołyń*”. Proponujemy uwadze naszych P.T. Czytelników tłumaczenie XI rozdziału pióra Alfonsa Soczyńskiego „Alfa”.

Między sąsiadami - Між сусідами

PIEKARZ Z POZNANIA POJECHAŁ DO BUCZY, BY PIEC CHLEB DLA UKRAIŃSKICH ŻOŁNIERZY I CYWILÓW

Polski chleb z Buczy
Fot. Ярослав Бурківський

Przywieźli ze sobą ponad tonę mąki. Po trzech dniach w Buczy Jacek Polewski wraz ze swoją ekipą jedzie piec chleby do Kijowa.

PIEKĄ CHLEB DLA UKRAIŃCÓW

Jacek Polewski, właściciel piekarni w poznańskich Jeżycach, spakował 500 kg mąki żytniej, kolejnych 600 kg dokupił pod Lwowem, i pojechał do Buczy. Ma dwa cele – pomóc odbudować piekarnię Khatyna Pekarya („*chata piekarza*") zniszczoną przez Rosjan i piec chleby dla ukraińskich żołnierzy i ludności cywilnej.

„*Udało nam się skontaktować z właścicielem piekarni w Buczy, w której «orki» miały centrum dowodzenia. Na szczęście zniszczenia są niewielkie, narobili «syfu» i zabrali jedynie formy do pieczenia. Zapewne takie zlecenie dostali od swoich orkowych żon*" – napisał piekarz w mediach społecznościowych.

Z BUCZY DO KIJOWA

Do Buczy dotarł w Niedzielę Wielkanocną. A tak relacjonował swoją misję w poniedziałek: „*Pojawiło się wyjątkowo dużo ludzi z okolicznych firm i wszystko jest porządkowane. Uruchomiono nawet dwa widlaki. Wszyscy sprzątają, porządkują, chcą normalnie funkcjonować*".

Po trzech dniach pracy w tym mieście Polewski przekazał informację, że żołnierze nakazali im opuścić miasto, więc zmieniają plany i jadą piec chleby do Kijowa.

Redakcja Aleteia

Źródło: Redakcja Aleteia, „*Piekarz z Poznania pojechał do Buczy, by piec chleb dla ukraińskich żołnierzy i cywilów*" // https://pl.aleteia.org/2022/04/20/piekarz-z-poznania-pojechal-do-buczy-by-piec-chleb-dla-ukrainskich-zolnierzy-i-cywilow/
20 kwietnia 2022 roku

Napisali do nas - Написали до нас

ЦЕРКВА ЧИ КОСТЬОЛ?

Будучи вже не перший раз в Україні, відвідуючи римо-католицькі парафії, розкидані по території бувшого Радянського Союзу, а отже спілкуючись з багатьма віруючими, зауважив собі, що велика кількість людей або взагалі не розуміє суттєвого значення слів «костьол» і «церква», або категорично заявляє, що церква то православний храм (для українців, росіян), а костьол католицький (для поляків). Є категорія католиків, які досить болячо сприймають «*обзивання*» костьолу (католицького) церквою, оцінюють це як зраду тих, котрі страждали віддаваючи життя за католицьку віру, за те, щоб вижив, вистояв у відомі всім трагічні часи їх костьол. А то ж дозволю собі, як історикознавець, постаратися розяснити це спірне питання. Отже, – Костьол чи Церква:

Церкев (пол.), црка (чес.), церков (рос.), царква (болг.), цирква (серб.), церква (укр.) – слово, вживане у всіх слов'янських мовах. Походить це слово з грецької мови: киряке (ойкон), що означає господній (дім). Ці слова, правда дещо видозмінене, стали вживати слов'яни, як назву будинку, святині, в котрій християни збираються, аби під час Святої Літургії ушановувати Господа Ісуса. Отже, слово «*церква*» – синонім словосполучення «*Дім Господній*» – святе місце для християн. Пізніше словом «*церква*» стали називати і спільноту хрмстиян, подібне як латинське слово «*школа*» означає будинок, в якому навчаються, і вчителів та учнів.

Слово «костьол» відоме в чеській, словацкій, польскій, білоруській, українській, дещо менше, російській мовах. Мовою польською і чеською костьол це Божа святиня, збудована на місці оборони, а саме – за мурами оборонного валу. У мові латинській таке місце називалося «*Castellum*» – КАСТЕЛЛЮМ («*зміцнення*»). Із приходом християнства, спочатку до чехів, а потім до поляків, запозичене було і слово для окреслення будинку, в якому збиралися християни, щоб віддати хвалу Христові, це слово звучало, як «*костьол*» (у поляків) і «*костел*» (у чехів). Мовою польською (як і чеською) розрізнялося святиня, збудована в місці укріплення, – костьол, і святиня збудована в місці поселень, церка. З часом, особливо на східних землях Речі Посполитої (Литви, Польщі, Русі) закріпилася назва «церква», тобто християнський храм словянського або східного (православного і уніатського) обряду.

Назва ж «*костел*» пов'язується із святинею латинського (римо-католицького) обряду.

Отже, бачачи в корені історії, упевнюємося в тому, що обидва слова – як «*церква*», так і «*костьол*» – означають олдне і те ж поняття: святиня християнська і спільнота людей, які відвідують цю святиню.

Костьол католицький або Церква католицька – це Вселенська спільнота християн, прагнучих разом осягнути Божої Благодаті.

кс. Ришард Банах

Тарнів-Ружин, 1996 рік

Статтю надіслав до редакції «Волання з Волині» о. Роман Копач із містечка Ружин, Житомирської області.

Scripta manent - Zapisane zostaje - Написане залишається

OGRANICZENIA NA FACEBOOK'U

„*Znowu mam ban i ograniczenia… Pozdrawiam!*" – napisała p. Lucyna Michalina Kulińska na swoim profilu na Facebook'u. Doświadczam tego samego, ale z innej strony. Wczoraj znów dostąpiłem „*ograniczeń*" na Facebook'u. Otóż tym razem dokuczają mi „*koleżanki*" p. Katarzyny Sokołowskiej – konkretne osoby, albo ukryte pod męskimi pseudonimami. Te „*antyukraińskie*" amazonki mają fioła na złośliwym komentowaniu moich wpisów. W kontekście Rzezi Wołyńskiej Katarzyna Sokołowska wyraźnie opowiada się za «*pamięcią*», ale przeciw «*pojednaniu*», dlatego ją denerwowało nasze „Wołanie z Wołynia". Owa Pani wielokrotnie wyrażała swoje niezadowolenie na moich stronach i pod moimi komentarzami. Jej «*przesłanie*» mogę streścić do jednego słowa: «*nienawiść*».

Powinienem się przyzwyczaić, że raz obrywam od neobanderowców, innym razem od polskich nacjonalistów. Niedawno jeden podwójny agent nazwał mnie Don Kichotem. Polskość na Wołyniu dla wielu naszych ludzi jest „*garbem*", a troskę o język polski w Kościele i wśród osób polskiego pochodzenia nazywa się fanatyzmem lub „*walką z wiatrakami*". Jest też niebezpieczne zjawisko komercjalizacji nauczania języka polskiego. Niektórzy wolą uczyć języka polskiego potencjalnych emigrantów zarobkowych, a zaniedbują tych, którzy są etnicznymi Polakami lub osobami polskiego pochodzenia.

Gdy przed wieloma laty alarmowałem o handlowaniu polskimi i europejskimi wizami w Łucku i okolicznych miastach, to robiono ze mnie oszołoma. Gdy polska Straż Graniczna ujęła w okolicach Żywca ukraińskie prostytutki z wizami z Łucka, okazało się, że ks. Kovaliv miał jednak rację. Gdy były nadużycia z Kartą Polaka, najpierw protestowałem. Czyniłem tak, kiedy źle potraktowano moich parafian, zwłaszcza tych, których ojcowie i dziadkowie byli na zesłaniu w Kazachstanie. Później „*dałem sobie siana*"...

Historia niesłychanie przyspieszyła. Minęły 102 lata i znów pod Browarami nieopodal Kijowa potyczki wojenne, w 1920 roku Polaków i Ukraińców z bolszewikami, w tym roku samych Ukraińców z Rosjanami... Nieprzewidywalność historii naszych krajów czy ślepy los?!

Tuż przed wybuchem kolejnej gorącej fazy wojny, która trwa już dziewiąty rok, naciskano na mnie bym wyjechał z Ostroga. Od 24 lutego naciski te ustały. Ba, nawet ci, którzy mnie blokowali i banowali, sami wyjechali z Ukrainy. Nie chcę użyć słowa „*uciekli*", gdyż uważam, że każdy człowiek, jeśli ma możliwość ucieczki przed wojną ma do tego prawo...

Czas wojny obronnej na Ukrainie, znów pokazuje, kto jest kto. Zarówno u nas na Ukrainie, jak i w Polsce. Jedni pomagają Ukrainie i tylu ludziom, którzy w różny sposób ucierpieli w wyniku napaści Rosji, a drudzy obnoszą się durnym hasłem „*Nie wspieram Ukrainy*". Nie raz to wygląda na prowokację lub wyrafinowaną działalność propagandy rosyjskiej, ale też jest to działalność tzw. pożytecznych idiotów. Oczywiście więcej jest ludzi dobrej woli, ale na chamstwo i głupotę trzeba reagować.

ks. Vitold-Yosif Kovaliv
vel ks. Witold Józef Kowalów

2 kwietnia 2022 roku

Literatura - Література

WIESZCZ NARODOWY UKRAINY TARAS SZEWCZENKO (1814-1861)

Twórczość poetycka Tarasa Szewczenki należy do największych osiągnięć ukraińskiej literatury narodowej. Jest także znaczącą i ważną częścią Panteonu europejskiego romantyzmu. Poprzez swoją działalność literacką, Taras Szewczenko zaliczany jest do wieszczów narodowych Ukrainy. Poetę określa się jako niezłomnego budowniczego ukraińskiej świadomości narodowej i niepodległości. W narodowej literaturze ukraińskiej, Taras Szewczenko uważany jest za bohatera narodowego, proroka i wieszcza, a jego literacka spuścizna otoczona jest szczególną opieką i kultem.

DZIEŁO POETYCKIE TARASA SZEWCZENKI

Debiut poetycki Tarasa Szewczenki przypada na 1837 rok, czyli na okres poddańczy. W tym czasie poeta napisał pierwsze dumki i ballady. Utwory te ukazują Szewczenkę w świetle dobrej znajomości ówczesnej poezji romantycznej. W balladzie Urzeczona poeta ukazał rzeczywistość w świetle tych realiów, które sam przeżył. Natomiast po wykupieniu z poddaństwa, rozpoczął się okres twórczy niezwykle intensywnego poszukiwania drogi poetyckiej, poprzez narrację historyczną. Mimo przebywania w Petersburgu poeta pisał tylko w języku ukraińskim. W 1840 roku wyszedł jego pierwszy zbiorek Kobziarz. Składał się on z ośmiu utworów, jednakże tematyka tomu zaciążyła na dalszych losach poety. Jego popularność stała się ważnym ogniwem noego patrzenia na rzeczywistość literacką Ukrainy. Rok później poeta ogłosił drukiem poemat „Hajdamacy".

W poezji Szewczenki zauważalny jest silny pierwiastek romantyczny oraz motywy historii Ukrainy, a poprzez to – wyrażona jest myśl narodowo-wyzwoleńcza. Motywy te bardzo jaskrawo i odważnie przewijają się w takich utworach, jak „Iwan Pidkowa" (1839), „Noc Tarasa" (1839) i „Gamalej" (1842). Wszystkie one poświęcone są tematom przeszłości historycznej Ukrainy i czasów kozackich. Ale widzimy poetę w poemacie Sen, jako twórcę satyry wobec rosyjskiego modelu monarchii feudalno-pańszczyźnianej. Szewczenko modernizując literaturę ukraińską w kluczu romantyzmu narodowego, wprowadził do jej areału nowe formy i tematy. Do znaczących utworów należą poematy Kaukaz, napisany w 1845, oraz „Heretyk", poświęcony pamięci Jana Husa. Ważnym utworem pozostaje wiersz Testament napisany w 1845 roku. W jego treści została zawarta siła słowa i jego potęga. Stąd utwór ten, jako pieśń, stał się ważnym przesłaniem narodowym Ukraińców. Podobnie jak ukraiński hymn narodowy, Testament śpiewany jest na stojąco. Poeta znany jest także z odważnych wierszy dedykowanych literatom ukraińskim, poecie Iwanowi Kotlarewskiemu, pisarce Marko Wowczok, Hryhorijowi Kwitce-Osnowianence. W utworach tych została zawarta troska o losy języka ukraińskiego i jego rozwój w czasach niewoli carskiej. W ostatnich latach zesłania, poeta napisał po rosyjsku opowiadania i „Dziennik", z tematami dotyczącymi epoki, na tle indywidualnych historii ludzkich, stąd w niektórych jego utworach prozatorskich, można odnaleźć elementy autobiograficzne. Są to: „Najemnica", „Warnak", „Księżna", „Muzykant", „Artysta", „Przejażdżka z przyjemnością i nie bez morału". Były one tłumaczone na język polski i ukazywały się w drugiej połowie XX wieku głównie w nieistniejącym już Wydawnictwie Lubelskim. Wśród tłumaczy opowiadań poety, należy przywołać chociażby Jerzego Jędrzejewicza.

Po powrocie z zesłania, poeta napisał poemat Neofici (1857), w którym uka-

zał prześladowanie pierwszych chrześcijan w Rzymie. Cechą charakterystyczną ostatniego okresu twórczości poety, były utwory o charakterze mistycznym, tematy biblijne oraz przemyślenia osobiste. Szewczenkę interesowały zagadnienia eschatologii oraz topografii bytu człowieka. Poeta nawiązywał do mitologii greckiej przywołując platońskie rozumienie pośmiertnych losów ciała i duszy ludzkiej. Natomiast swoistą polemiką z historią własnej ojczyzny okazały się napisane przez niego sztuki sceniczne, jest bowiem autorem dwóch dramatów. Zachowanego fragmentu „Nikita Hajdaj" oraz sztuki o tematyce obyczajowości kozackiej „Nazar Stodola" (1844). Uważa się, że powstały one jako literacka narracja w nawiązaniu do twórczości Iwana Kotlarewskiego (1769-1838), autora poematu trawestacyjnego Eneida oraz sztuk teatralnych „Natałka Połtawka" (1839) i „Moskal-czarodziej" (1841). Z takiej różnorodnej perspektywy, twórczość Tarasa Szewczenki wywarła ogromny wpływ na literaturę ukraińską. Była elementem budzenia świadomości narodowej Ukraińców. Wyrażała percepcją widzenia pozazmysłowego, wyrażone zwłaszcza w tomie poetyckim „Kobziarz", utwory którego stały się fundamentem tożsamości ukraińskiej. Tom poety został wpisany w mityczną narrację narodową Ukrainy, podobnie jak w Polsce „Pan Tadeusz" Adama Mickiewicza.

ASPEKT GENIUSZA I ANTROPOLOGIA CZASÓW

Taras Szewczenko urodził się 25 lutego?/ 9 marca 1814 we wsi Moryńce w powiecie zwinogródzkim guberni kijowskiej, zmarł 26 lutego?/ 10 marca 1861 w Petersburgu. Był poetą i malarzem, lecz jego zainteresowania intelektualne obejmowały takie dziedziny kultury, jak historia Ukrainy, etnografia, folklorystyka i sfera świadomości narodowej. Będąc przedstawicielem literackiej epoki romantyzmu, był także działaczem politycznym na rzecz wyzwolenia narodowego Ukrainy. Jego poglądy w tej sprawie mówiły bezpośrednio, że naród ukraiński w przyszłości wywalczy swoją niezależność państwową.

Poeta urodził się w rodzinie pańszczyźnianej, czyli nie posiadał statusu wolności – należał do poddanych majątku grafa Wasilija Engelhardta. W 1816 rodzice poety zamieszkali Kiryłówce, będącej także własnością pańszczyźnianą Engelhardta. Mając dziewięć lat stracił matkę, w jedenastym roku życia – ojca, był więc jako dziecko sierotą. Uczęszczał do szkoły cerkiewnej w Kiryłówce, uczył się także u miejscowego diaka śpiewu i języka cerkiewnego. W sąsiednich Łysiankach, poznał warsztat pisania ikon, gdzie prawdopodobnie postawił pierwsze kroki malarskie. Okres ten – pobierane nauki w szkole diakowskiej i w pracowni malarskiej, powróciły w dorosłym życiu, w jego wierszach i malarstwie jako wspomnienie dzieciństwa. Poeta opisał swoje gromadzkie pastuchowanie, gdzie spotykał kobziarzy, bandurzystów i lirników. Od nich, poprzez pieśni i opowieści, dowiedział się o żywej tradycji kozackiej, o koliszczyźnie i hajdamaczyźnie jako kategorii pamięć o narodowej i historycznej.

Gdy poeta zrozumiał, że jego życie powinno radykalnie zmianić się, skierował prośbę do administratora majątku Engelhardta, o zgodę na uczęszczanie na nauki malownia w warsztacie ikonograficznym. Otrzymał jednak inną funkcję, został przydzielony do pracy w kuchni, a następnie przeznaczono go do bezpośredniej służby dworskiej. Funkcja ta nosiła nazwę bycia «kozaczkiem». Przebywając przy grafie Wasiliju Engelhardtdzie, Szewczenko swoją osobowością i talentem zwrócił uwagę samego grafa. Poeta został zabrany w podróż do Petersburga, w charakterze służebnego kozaczka. Droga wiodła przez dwory znajomych Engelhardta w Warszawie i Wilnie, gdzie zatrzymywali się na dłużej. W czasie pobytu w Wilnie, Engelharda poprosił malarza Jana Rustema, by przyjął poetę na nauki malarskie. Nauka u mistrza nie trwała długo, wybuchło bowiem powstanie listopadowe i Engelhardt przeniósł się do Petersburga. Nad Newą siedemnastoletni Szewczenko został oddany na systematyczną naukę malarstwa do mistrza cechowego Szyriajewa.

Mógł także odwiedzać carski Ogrod Letni, celem szkicowania posągów antycznych.

W 1836 roku w Petersburgu Taras Szewczenko spotkał absolwenta carskiej Akademii Sztuk Pięknych, malarza rodem z Ukrainy Iwana Soszenkę (1807-1976). Wówczas Soszenko zapoznał poetę ze środowiskiem ukraińskim nad Newą, a zwłaszcza z pisarzem ukraińskim przebywającym w Petersburgu Jewhenem Hrebinkę (1812-1848), oraz rosyjskim poetą Wasilijem Żukowskim (1783-1852). Rozpoczęli oni starania o studia dla poety w Akademii Sztuk Pięknych. Ale jego status, jako poddanego pańszczyźnianego, pozbawiał go prawa nauki w akademii. Postanowiono więc wykupić Szewczenkę z niewoli. O pomoc w tej sprawie poproszono malarza carskiego Karła Briułłowa (1799-1852). Namalował on portret Żukowskiego, który został sprzedany na carskiej loterii licytacyjnej. Za zdobyte w ten sposób pieniądze uzyskano 22 kwietnia 1838 roku u Engelhardta zgodę na zwolnienie Szewczenki z poddaństwa.

Historia ta przypomina zdarzenie z Adamem Mickiewiczem w czasie jego wymuszonego przebywania w Rosji. Będąc w lutym 1825 roku w Odessie, Mickiewicz został wezwany przez policję carską, celem okazania poświadczenia statusu szlacheckiego. Chciano bowiem w ten sposób pozbawić go wolności osobistej, na wypadek gdyby takich poświadczeń nie posiadał.

Taras Szewczenko jako wolny od poddaństwa, rozpoczął studia w Akademii Sztuk Pięknych, w pracowni Karola Briułłowa. Jego profilem było malarstwo sztalugowe, portret i rysynek architektoniczny. W tym czasie poeta pisał już wiersze, interesował się naukami przyrodniczymi i historią Ukrainy. W 1843 roku, już jako uznany malarz i poeta, odbył podróż na Ukrainę, odwiedzając rodzinną Kiryłówkę i Kijów, gdzie nawiązał kontakty z ówczesną elitą intelektualną. Po powrocie do Petersburga napisał szereg utworów z tej swojej podróży. W 1845 roku ukończył studia i przyjechał do Kijowa, gdzie został zatrudniony jak rysownik w carskiej Komisji Archeograficznej, której zadaniem było badanie przeszłości historycznej Ukrainy. Odbył wówczas szereg ekspedycji historycznych po Wołyniu, Podolu, Kijowszczyźnie i Połtawszczyźnie. Wówczas jeszcze nie istniała fotografia, więc zadaniem poety, jako malarza było sporządzenie tek z rysunkami cerkwi, budowli oraz innych pamiątek historycznych, zwłaszcza doby kozackiej. Wówczas to powstały jego rysunki z hetmańskiej Ukrainy, ukazujące przeszłość kozacką w Perejasławiu, Czehryniu i Subotowie. Ekspedycje te dawały również szerszą perspektywę na utwory poety, które powstawały paralelnie z rysunkami. Bogata i różnorodna twórczość poetycka zaczęła być częścią dzieła literackiego Szewczenki, nazwanego przez poetę „*Kobziarzem*" – tomem romantycznych wierszy, dum i poematów historycznych.

ZESŁANIE TARASA SZEWCZENKI I KARNE WCIELENIE DO WOJSKA

W kwietniu 1846 roku Taras Szewczenko nawiązał kontakt z kijowską organizacją, o nazwie Bractwo Cyryla i Metodego. W marcu 1847, władze carskie wykryły działalność Bractwa. Poeta został aresztowany i wywieziony z Kijowa do twierdzy Pietropawłowskiej. Sąd carski skazał go na 10 lat zesłania poprzez wcielenie do wojskowego korpusu karnego w Orenburgu, jako szeregowca, z zastosowaniem ścisłego nadzoru i zakazem pisania oraz rysowania. Inni członkowie Bractwa zostali skazani na kary łagodniejsze. Dowódca korpusu orenburskiego, generał Obruczew, odesłał Tarasa Szewczenkę do twierdzy w Orsku, na południowym Uralu, gdzie odbywał codziennie długie musztry. Wiosną 1849 roku poeta został przydzielony do ekspedycji geograficznej carskiego geografa kapitana Butakowa, by badać wybrzeża Morza Aralskiego. Zadaniem poety było sporządzenie dokładnych rysunków wybrzeża. W ekspedycji poeta spędził półtora roku i pozostawił po sobie kolorowe rysunki Morza Aral-

skiego, portrety Kazachów, oraz ich kulturę materialną. Po zakończeniu ekspedycji powrócił do Orenburga, gdzie uporządkowywał albumy z rysunkami i akwarelami dotyczące ekspedycji aralskiej. Wówczas zetknął się z zesłańcami polskimi na Syberię. Zachowała się żywa przyjaźń z Bronisławem Zaleskim. Poprzez Zaleskiego poeta poznał i zaprzyjaźnił się z innymi polskimi zesłańcami. Jako wyraz przyjaźni, powstał wówczas znany wiersz poety Do Polaków, mówiący o relacjach historycznych obu narodów, ukraińskiego i polskiego. W okresie przygotowania materiałów ekspedycji aralskiej, Szewczenkę zwolniono z obowiązku musztry, zezwolono na zamieszkanie poza koszarami wojskowymi oraz dano możliwość swobodnego pisania i rysowania. Jednakże wskutek donosu, aresztowano go i ponownie zamknięto w koszarach. Po zakończeniu śledztwa przeniesiono do batalionu w twierdzy Nowopietrowskiej, położonej na półwyspie Mangyszłak nad Morzem Kaspijskim. Główną uciążliwością tego okresu było surowe pozbawienie poety możliwości pracy literackiej i malarskiej. W twierdzy tej Taras Szewczenko spędził siedem lat. Codziennie posyłano go na uciążliwą musztrę i do prac fortecznych, kilka razy dziennie przetrząsano kieszenie w poszukiwaniu ołówka i papieru. Przebywając w twierdzy Nowopietrowskiej w trudnych żołnierskich warunkach, Szewczenko spotkał zesłanych do twierdzy Polaków, z którymi nawiązał przyjaźnie i współczuł im w dotkliwej niedoli. Sytuacja poety uległa poprawie w 1853 roku, gdy komendantem twierdzy został major Iraklij Uskow. Mógł wówczas pisać i malować, wtedy to powstał „Dziennik" poety i jego opowiadania napisane w języku rosyjskim. W okresie tym wybuchła wojna krymska, która złagodziła reżim carski. Przyjaciele poety w Petersburgu, po klęsce Rosji w wojnie krymskiej, rozpoczęli bezskuteczne starania o przywrócenie mu wolności. W lipcu 1857 roku, po dziesięciu latach zesłania, Szewczenko wyszedł na wiadomość i opuścił batalion karny w Nowopietrowsku. Udał się statkiem przez Morze Kaspijskie i Wołgę do Niżnego Nowogrodu, gdzie czekał na zezwolenie wyjazdu do Petersburga. W marcu 1858 roku otrzymał zezwolenie na wyjazd i udał się w dalszą podróż, wówczas w Moskwie, odwiedził aktora rosyjskiego, Szczepkina. Po powrocie do stolicy Rosji – Petersburga, spotkał się z przyjaciółmi ukraińskimi oraz z polskimi towarzyszami zesłańczej niedoli Zygmuntem Sierakowskim i poetę Edwardem Witoldem Żeligowskim (Antonim Sowę).

Mimo poderwanego zesłaniem zdrowia, poeta odnowił swoje prace w malarstwie (uprawiał zwłaszcza akwafortę) oraz w poezji. W 1860 roku otrzymał tytuł członka rzeczywistego rosyjskiej Akademii Sztuk Pięknych. Wiosną 1859 zezwolono mu, po długich staraniach na wyjazd na Ukrainę. Odwiedził wówczas rodzinne strony – Kiryłówkę i Moryńce, był u braci i siostry, którzy pracowali jeszcze jako chłopi pańszczyźniani. Podróżował po Ukrainie Prawobrzeżnej, spotykał się z właścicielami majątków ziemskich, co spowodowało donosy o podburzaniu do obalenia caratu. Na skutek tych donosów Taras Szewczenko został aresztowany i uwięziony w więzieniu w Czerkasach, Po pewnym czasie przewieziono go do Kijowa. Jednakże generał-gubernator Wasilczikow zwolnił go, polecił opuścić Ukrainę i odprawił do Petersburga. Osłabiony długimi latami zesłania, Taras Szewczenko zmarł 10 marca 1861 roku. Został pochowany na cmentarzu Smoleńskim w Petersburgu. Jednakże przyjaciele poety zaczęli robić starania, by przewieść ciało poety na Ukrainę. W maju 1861 roku jego trumna koleją została przewieziona przez Moskwę do Kijowa. W Kijowie na Padole został odprawiony parastas pogrzebowy w cerkwi Narodzenia Chrystusa, jako symbol przywitania wieszcza narodowego przez stolicą Ukrainy. Następnie trumnę z ciałem poety przewieziono, zgodnie z jego wolą z utworu Testament, na Czerneczą Górę w Kaniowie, nad Dnieprem. Pochowano go według tradycji kozackiej, usypując kurhan na wysokiej mogile. W ten sposób zamykało się trudne życie poety i zaczynała się jego pośmiertna sława, jako największego wieszcza narodowego Ukrainy. Losy cerkwi Narodzenia Chrystusa na Pa-

dole nie były łaskawe. Bolszewicy stalinowscy, by zatrzeć ślad historycznych wydarzeń związanych z uroczystym pogrzebem Tarasa Szewczenki, w latach trzydziestych, zburzyli cerkiew Narodzenia. Została ona odbudowana przez niezależną cerkiew ukraińską, po uzyskaniu przez Ukrainę niepodległości. W jej wnętrzu umieszczono w szklanym relikwiarzu maskę pośmiertną poety.

NARODOWA TRADYCJA UKRAIŃSKIEGO WIESZCZA I PIERWSZE POLSKIE TŁUMACZENIE

Mówiąc o Tarasie Szewczence w aspekcie jego geniuszu, jako ukraińskiego wieszcza narodowego i twórczości poetyckiej doby romantyzmu, należałoby wspomnieć o wpływie poety na uregulowanie nowożytnej pisowni języka ukraińskiego. Odbyło się to w pierwszej połowie XIX wieku, dzięki trzykrotnie wydanemu zbiorkowi poetyckiemu Szewczenki „Kobziarz" (1840, 1844, 1860). Pisownia została ugruntowana jako fonetyczna „kuliszówka" – od pisowni zaproponowanej pod wpływem Tarasa Szewczenki przez pisarza Pantelejmona Kulisza (1819-1897). Polegała na wprowadzeniu do pisowni odmienności ukraińskich. W ukraińskim alfabecie cyrylicy, dla litery y – „ы", wprowadzono ukraińską literę „:y" – „и", natomiast dla „i" – „и" wprowadzono ukraiński odpowiednik „i". W okresie uciążliwej niewoli rosyjskiej i radzieckiej w XIX i XX wieku, alfabet Szewczenki-Kulisza przetrwał z niewielkimi zmianami do naszych czasów. Kształtował on poczucie odrębności językowej i fonetycznej języka ukraińskiego w obrębie innych języków słowiańskich, a zwłaszcza rosyjskiego. W historii literatur europejskich, pozostawał czytelnym znakiem odrębności, udoskonalonym przez późniejszych pisarzy ukraińskich Łesę Ukrainkę, Iwana Frankę. Pawła Tyczynę, Wasyla Stusa.

Jeszcze za życia Tarasa Szewczenki, wileński poeta Władysław Syrokomla zaczął tłumaczyć jego wiersze na język polski. Ukazały się one w zbiorku tłumaczeniowym Syrokomli pod nazwą „Kobzarz" w 1863 roku w wileńskiej oficynie wydawniczej A. Syrkina, nakładem A. Assa. Cenzura carska dała zgodę na druk tłumaczeń Syrokomli 12 grudnia 1862 roku. W zbiorku znalazło się kilkanaście wierszy poety, w tym dumki, wiersz „Topola", „Lunatyczka", „Gamalij" oraz poematy „Katarzyna" i „Najemnica". W 1993 roku w Wilnie staraniem przewodniczącej Asocjacji Ukrainistów Litwy Nadiji Neporożnej, ukazał się reprint „Kobzarza" Władysława Syrokomli. Jego promocja odbyła się w Celi Konrada w klasztorze bazyliańskim, łącząc tradycję romantyczną Adama Mickiewicza, z pobytem Tarasa Szewczenki w Wilnie. Wznowione po latach „Kobzarza", ukazuje kunsztowność przekładów wierszy Szewczenki przez Syrokomlę na język polski. Tłumaczenia te, powstałe w epoce romantyzmu europejskiego i ukazują emocje translatorskie, które włożył w swoją pracę Władysław Syrokomla. Są także dobrym przykładem dla późniejszych polskich tłumaczy dzieła Tarasa Szewczenki.

Tadej Karabowicz

LITERATURA:
https://pl.wikipedia.org/wiki/Taras_Szewczenko [Dostęp: 28. 02. 2022];
Taras Szewczenko, „*Wybór poezji*", Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1974;
F. Nieuważny, J. Pleśniarowicz, „*Antologia poezji ukraińskiej*", Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1977.

Źródło:
„Pisarze.pl". Nr 5 (503) z 8 marca 2022 roku.

Od redakcji:
Tadeusz KARABOWICZ, ukr. Тадей Карабович (ur. 6 kwietnia 1959 w Sawinie) – poeta, krytyk literacki, literaturoznawca, tłumacz, redaktor.